

Renskötseln i Skandinavien

- Förutsättningar för sambruk och konflikthantering

Per Eriksson

Arbetsrapport 113 2003

SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET
Institutionen för skoglig resurshushållning
och geomatik
S-901 83 UMEÅ
Tfn: 090-786 58 25 Fax: 090-77 81 16

ISSN 1401-1204
ISRN SLU-SRG--AR--113--SE

Renskötseln i Skandinavien

- Förutsättningar för sambruk och konflikthantering

Per Eriksson

Arbetsrapport 113 2003

**Examensarbete i ämnet skogshushållning
med inriktning skoglig planering**

Handledare: Ljusk Ola Eriksson

SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET
Institutionen för skoglig resurshushållning
och geomatik
S-901 83 UMEÅ
Tfn: 090-786 58 25 Fax: 090-77 81 16

ISSN 1401-1204
ISRN SLU-SRG--AR--113-SE

FÖRORD

De personer som jag först och främst vill tacka är min handledare på SLU Ljusk-Ola Eriksson och Leif Jougda min uppdragsgivare på Skogsvårdsstyrelsen i Vilhelmina som båda har gett mig råd och ideer om upplägget av mitt arbete, genomförandet samt tipsat mig om bra litteratur samt muntliga källor. Vidare vill jag även tacka alla de personer som under arbetets gång hjälpt mig med fakta om situationen i de ingående länderna:

Min familj har även de ställt upp på ett mycket bra sätt när det har känts tungt att sitta ensam hemma i vintermörkret och skriva. Detta var särskilt viktigt de stunderna då jag själv tyckte att arbetet flöt på i snigelfart. Då var det mycket värt att höra uppmuntrande ord från min flickvän, Susanne Bäckström och min mor, Eila Eriksson. Det var för övrigt min mor som fick in mig på Jägmästarbanan när jag tvekade om jag i stället skulle läsa till tandläkare eller biolog för drygt fyra år sedan.

Att arbetet kom att handla om samerna beror på att jag alltid har varit intresserad av urbefolkningar. När jag var yngre fastnade mitt intresse ofta för olika folk i tropiska områden som näst intill aldrig haft någon kontakt med civilisationen. Detta har för övrigt även fört med sig att jag gjort några långa resor till sådana områden. En annan viktig anledning är att endel samiskt blod flyter i mina ådror, detta för att min mormor var från Meltosjärvi i Finland och hade ren som ung flicka. När jag var liten och hon satt barnvakt berättade hon ibland historier från den tiden. I dagsläget finner jag att problematiken rennäring-skogsbruk är mycket intressant. Speciellt eftersom att det är ett område som det händer väldigt mycket inom just nu.

SAMMANFATTNING

Samernas hemområde kallas för Sapmi och sträcker sig från Kolahalvön genom den nordliga delen av finska Lappland och de nordliga delarna av Sverige till nord Norges atlantkust. Inom detta område har den samiska kulturen sitt starkaste fäste.

Renskötseln i Norden skiljer sig åt mellan länderna på flera punkter. Den norska renskötseln är till exempel den heterogena och utgörs av flera olika distrikt och i vissa delar av landet ligger sommarbetesmarkerna vid kusten och vinterbetesmarkerna i inlandet, medan det kan vara motsatta förhållandena i andra delar av landet. I Sverige kan man dela upp renskötseln i följande tre former: den som bedrivs av fjällsamebyar, skogs-samebyar och av koncessionssamebyar. Där skogs- och fjällsamebyarna flyttar sina renar mellan åretruntbetesmarkerna och vinterbetesmarkerna under året. Renskötseln i Finland är den som är minst variationsrik, där hålls renarna på samma marker åretrunt.

Det pågår konflikter i samtliga länder mellan rennäringen och övriga markanvändare. I regel så handlar konflikterna i Sverige och Norge om det råder renskötselrätt i vissa delar av renskötselområdet eller ej. När det gäller Finland så anser inte rennäringen att skogsbruket visar tillräcklig hänsyn i sina skogsbruksåtgärder, det existerar även svåra motsättningar mellan den ickesamiska befolkningen och den samiska i finskalappland.

För att försöka minska konflikterna mellan skogsbruk och rennäring har man i länderna börjat nyttja olika former av samråd. I Sverige existerar två olika former, en enligt skogsvårdslagen och en enligt FSCs kriterier. I Norge ska samråd ske enligt plan- och bygglagen vid planering av olika former av markanvändning inom LNF-kategorin (lantbruks-, natur- och frilutslivsområdet) dit även rennäringen hör. Sedan måste även båda parter vara överens vid övriga ingrepp som starkt påverkar och eller är olämpliga för rennäringen. Betydelsen av samråden och strategisk planering kommer även att öka i framtiden. När det gäller Finland så har Metsähallitus som förvaltar statens skogar tillsammans med den finska renägarföreningen arbetat fram en överenskommelse där en av punkterna tar upp samråd. Det finska certifieringssystemet FFSC innehåller även två kriterier som bland annat innebär att skogsbruket ska förhandla med rennäringen.

ILO-konventionen 169 är mycket aktuell i samtliga länder. Norge är det enda landet av de tre som har ratificerat konventionen och i Finland och Sverige utreder man just nu vad som krävs för att även de ska kunna ratificera konventionen. Det stora problemet i samtliga länderna är gränsdragningsfrågan. Vad innefattar egentligen renskötselområdet?

Norge är det land som har gått längst vad det gäller att stifta nya lagar och göra om de gamla samt utöka hänsyn i skogsbruket för att underlätta för rennäringen. Detta har inneburit att bevisbördan numera ligger på markägaren, det är han som ska bevisa att renskötselrätt inte existerar på hans mark. Staten har även rätt att expropriera mark som samer har förlorat i tidigare rättegångar. Vidare så står även den norska staten för kostnaderna vid upprättandet av avtal mellan renägare och markägare. Man är även mera restriktiv med att hugga gammal skog i utsatta delar av renskötselområdet Detta har lett till att man på flera håll anser att konflikterna på senare år har minskat

När det gäller certifieringsfrågan så är Sverige det enda landet där majoriteten av skogsmarken i renskötselområdet är FSC-certifierad. De övriga länderna har i stället valt att PEFC-certifiera sina skogar. En av skillnaderna mellan organisationerna är att FSC tar större hänsyn till ursprungsbefolkningarnas rätt att bruka skogen än PEFC.

Några möjliga anledningar till dessa skillnader mellan länderna är att skogsbruket är mycket viktigare för Finland och Sverige än vad det är för Norge, varför man i Norge har varit mer villiga att ratificera konventioner och stifta nya lagar som gynnar rennäringen. Norge är även det land med den största andelen samiska invånare, vilket skulle kunna innebära att deras röst väger tyngre. Att konfliktläget i Norge på senare år förbättrats innebär nog att de nya lagarna och reglerna gett effekt, eftersom att situationen är så pass likartad i de övriga länderna så skulle nog effekten bli den samma om de även infördes i de övriga länderna. Men för att det ska vara möjligt måste någon vara beredd att stå för kostnaderna.

ABSTRACT

The Sámi home area is called Sapmi, stretching from the Kolapeninsula, the northern parts of Finnish Lapland, the northern parts of Sweden to the Norwegian Atlantic border. It's in this area that the Sámi culture has its stronghold.

The ways in which reindeer herding is conducted in Norway, Finland and Sweden are quite different in many aspects. For example, the most diverse ways of herding reindeer are found in Norway, where the reindeer area consists of several different districts. In some parts of the country, the summer pastures are located by the coast and the winter ones are inland, while in other areas it can be in an opposite way. In Sweden, reindeer herding is conducted by three different groups; the mountain Sámi villages, the forest Sámi villages and the concession Sámi villages. The mountain Sámi villages and forest Sámi villages move the reindeers between all-the-year pastures and the winter pastures through the year, while the concession Sámi villages stay in the winter pastures during the whole year. The Finnish reindeer herding has less variations. There are reindeers kept in the same land all the time.

In all these countries, conflicts are presiding between the reindeer industry and other land users. In general, the conflicts in Sweden and Norway come from the issues if there are reindeer herding rights in some parts of the reindeer herding area. In Finland, the reindeer industry doesn't think that the forestry takes enough consideration into their forestry actions. Among non-Sámi residents, there is also very severe hostility towards the Sámi population in the Finnish Lapland.

In order to reduce the conflicts, all these countries have tried using different kinds of consultation procedures. In Sweden, two different forms exist; one is according to the forestry act and the other is by the FSC-criteria. According to Norwegian Plan – and building law, consultation should be conducted when the planning of different forms of land uses falls into the LNF-category (agriculture- , nature- and the open-air activities area), which reindeer herding also belongs to. Both parties must also agree that the operations which have a strong impact or are unsuitable for the reindeer herding. The impact of consultation procedures will also increase in the future. In Finland, Metsähallitus that manages the state's forests has reached an agreement with the reindeer herders' organization, in which consultation procedures are one of the points. Even the Finnish certification FFSC system consists of two criteria, which, among others, means that the forestry should negotiate with the reindeer industry.

The ILO-convention nr 169 is of current interest in all these countries. Norway is the only country, of the three, that has ratified the convention. Finland and Sweden are investigating what need to be done before they can ratify the convention. The main problem in all three countries is the issue of border. What is really the reindeer herding area?

When considering making new laws, rewriting the old ones and making the forestry give more consideration towards reindeer herding are important. It seems that Norway is the

country that has done most, which has resulted in that nowadays the landowners have the obligation of proof. It is they who should show in the law court that reindeer herding rights don't exist on his ground. The state has also right to expropriate the ground that the sámi has lost in earlier trials. Furthermore, the state pays for the expense when a contract is signed between reindeer herders and land owners. In Norway, it is also more restricted to cut old growths forests in vulnerable parts of the reindeer herding area. According to many voices, this has resulted in that the conflicts have decreased in number.

With the issue of certification being considered, Sweden is the only country, where the majority of the forests in the reindeer herding area are FSC-certified. The other countries have instead chosen to PEFC-certify the majority of their forests. An important difference between the two organizations is that FSC takes bigger concern to the native people's right to manage the forests.

An explanation of the differences among the countries could be that the forestry sector is much more important for Finland and Sweden than for Norway, which is why Norway is more willing to ratify conventions and make new laws that benefit the reindeer industry. Norway is also the country having the biggest proportion of Sámi inhabitants, which could explain why their voices could have a stronger impact. That the conflict situation in Norway seems to have been improved in recent years could indicate that the new laws and rules are effective. Since the situation is so similar in all of the countries, these laws and rules would probably have the same effect in Finland and Sweden. However, if it is going to be possible, someone must be willing to pay for the expense.

INLEDNING	8
SVENSK RENNÄRING	9
SAMERNA	9
RENSKÖTSELN	10
Rennäringsdata	10
Olika typer av rensköttsel	13
Ökat markslitage	14
VIKTIGA LAGAR OCH REGELSYSTEM	15
Rennäringslagen (RNL)	15
Regler för koncessionsrensköttsel	18
Skogsvårdslagen	18
Certifiering av skogsbruket	19
ILO-konventionen	20
SAMBRUK OCH KONFLIKTER	22
Skogsbrukets och rennäringens påverkan på varandra	22
Hjälpmiddel för sambruk	23
NORSK RENNÄRING	26
SAMERNA	26
RENSKÖTSELN	28
Rennäringsdata	28
Rennäringens ekonomi	31
Överbetningsproblemet	32
VIKTIGA LAGAR OCH REGELSYSTEM	34
Samelagen	35
Rennäringslagen (reindriftsloven)	35
Plan- och bygglagen	36
Gränskonventionen	37
Certifiering av skogsbruket	37
ILO-konventionen	37
SAMBRUK OCH KONFLIKTER	38
Konflikter mellan rennäring och skogsbruk	38
Hjälpmiddel för sambruk	40
FINSK RENNÄRING	42
SAMERNA	42
RENSKÖTSELN	44
Rennäringsdata	44
Högsta tillåtna renantal	46
Rensköttseln i praktiken	49
Rennäringens ekonomi	50
VIKTIGA LAGAR OCH REGELSYSTEM	51
Jakt och fiskerätt	51
Rensköttselrätten	52
Certifiering av skogsbruket	53
ILO-konventionen	54
SAMBRUK OCH KONFLIKTER	55
Skogs- och rennäringens inverkan på varandra	55
Övriga intressen som påverkar rennäringen	56
Hjälpmiddel för sambruk	57
JÄMFÖRANDE ANALYS	59
DISKUSSION	62
KÄLLOR	65

INLEDNING

Det är ytterst viktigt att sambruket mellan rennäring och skogsbruk fungerar på ett bra sätt om renskötseln även ska kunna fortleva i framtiden. För att förbättra de nuvarande metoderna borde man kunna se och lära av länder med ungefär liknande historia och problem. Jag har valt att jämföra samehistorien, renskötseln, lagarna, regelsystemen, konflikterna och sambruksmetoderna i Sverige, Norge och Finland. Slutligen har jag valt att sammanställa respektive lands sambruksmetoder som jag anser vara gynnsamma för rennäringen.

Det har saknats en övergripande bild av rådande problem i de tre länderna varför det har varit intressant att skriva det i arbetet. Detta är även ett område som det händer mycket inom just nu. Norge har t ex redan ratificerat ILO-konventionen nr 169 och i de övriga länderna diskuteras vilka ändringar som först måste göras innan de kan ratificera konventionen. Arbetet tar upp och förklarar vad en ratificering av konventionen egentligen innebär. I dagarna skulle även omförhandlingen om Svensk-Norska renbeteskonventionen vara klar vilket verkar dra ut på tiden. Certifieringsfrågan är fortfarande också mycket aktuell i de olika länderna. I Norge och Finland har man valt att certifiera majoriteten av skogsmarken enligt PEFC medan den större delen av skogsmarken i det svenska renskötselområdet är FSC certifierad. Vad dessa skillnader innebär för renskötseln tas också upp.

En viktig del för att sambruket ska fungera är att företrädare för de olika näringarna har olika former av samråd och att parternas åsikter väger ungefär lika tungt, varför även de olika sambruksformerna som nyttjas i de olika länderna också beskrivs.

Nyttjanderätter mellan markägare och renägare är mycket aktuella i de olika länderna. I Sverige har t ex flera samebyar blivit stämde av privata markägare. Om de förlorar målen är deras fortsatta existens hotad. I Norge finns liknade problem dock är inga tvister uppe i rätten just nu. Även i Finland existerar liknade problem. Dessutom har en organisation som motarbetar samerna också har bildats.

Renskötselns form och utseende varierar också mycket mellan länderna. En av de stora skillnaderna är att majoriteten av renägarna i Finland utgörs av vanliga finska medborgare medan det i Norge och Sverige bara är samerna som har rätt att bedriva renskötsel inom renskötselområdet. Denna skillnad för med sig att den finska renskötseln vad det gäller lagar och regler, antal utövare m m skiljer sig ifrån den som bedrivs i de övriga länderna. Detta plus flera andra områden där de ingående länderna skiljer sig åt uppdagas också i detta arbete.

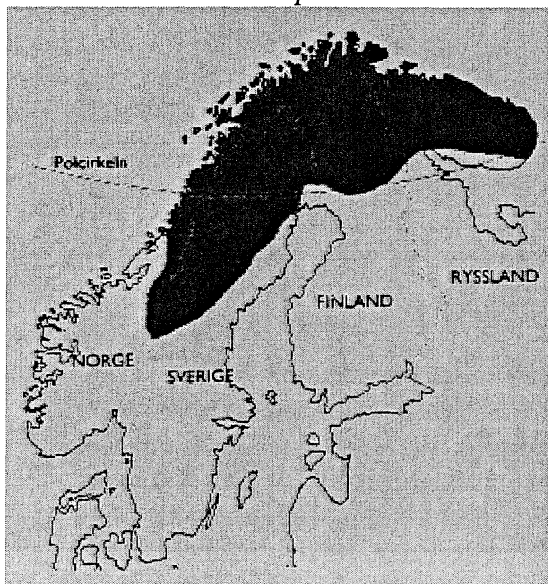
SVENSK RENNÄRING

SAMERNA

Sveriges riksdag har fastslagit att samerna är en etnisk minoritet och genom att de är ursprunglig befolkning i sitt eget land intar de en särskild ställning (Oscarsson et al. 2001). I och med detta är det fastslaget att samerna räknas till ursprungsbefolkning i Sverige. Samerna kallar sitt land för Sapmi. Detta område förknippas starkt med samisk kultur och där har det funnits samer väldigt långt tillbaka i tiden. Sapiens totala utbredning visas på karta 1. Samerna bor även i andra delar av Sverige, t ex så bor det flest samer i Stockholm, räknat inom minsta geografiska omkrets. De flesta samer livnar sig inte längre på sina gamla traditionella näringar (Thomason 1998).

När man talar om samerna menar man ofta underförstått de renskötande samerna, motsvarande ungefär 2 000-2 500 (Sametinget 1997) av ca 15 000-20 000 samer (Thomason 1998). Siffran 15 000-20 000 samer är en uppskattning gjord av Umeå universitet för sameutredningen (Thomason 1998). Antalet är väldigt vagt. Det finns även andra källor som pekar på att antalet samer i Sverige egentligen är 50 000, vilket skulle utgöra knappt 1 procent av Sveriges befolkning (Samefolket 2003). Vid det första sametinget 1994 var det bara 5 400 samer som registrerade sig och knappt 3 900 som använde sig av sin röst. Till sametinget 1998 hade antalet registrerade samer stigit till 6 000 (Thomason 1998).

Karta 1. Karta över Sapmi

Källa: Yli-Kuha 1998.

Dagens samer är troligen en blandning av flera folk som invandrade efter den senaste istiden. Ännu vid medeltidens slut var de i stort sett ensamma över hela Nordskandi-

navien. I början var de ett jägar-, fiskar- och fångstfolk. Samerna omnämndes redan i romaren Tacitus skildring av Germania år 98. Där kallades de fenni och han skrev att de varken hade hästar eller hus och gick klädda i skinn och att de inte brukade jorden, utan jagade i stället (Thomason 1998).

Det rådde länge rivalitet mellan Danmark-Norge, Sverige och Ryssland om hur gränsdragningen skulle ske i samernas hemland, Sapmi. På den tiden visade staterna att de hade kontroll över områden genom att beskatta dess befolkning. Detta ledde till att samer i vissa områden och under vissa tider beskattades av alla de tre kungadömena. Ett av de tidigaste exemplen på beskattning av samer kan man läsa i ett dekret från den svenske kungen från 1277 där det står skrivet att han beviljade en grupp handelsmän som handlade med samerna rätt att kräva dessa på skatt (Forest 1997).

I slutet av 1600-talet började kronan att uppmuntra uppodling av Norrlands inland. Då trodde man att renskötsel och jordbruk kunde samexistera utan att störa varandra. Snart började konkurrensen om framför allt bete, slåtter och fiske bli allt större, vilket ledde till att man skapade Lappmarksgränsen 1749. Nedanför denna gräns fick nyodlingar äga rum och ovanför dem fick nybyggen bara äga rum om de inte störde renskötsel, jakt eller fiske. Under 1800-talet ökade antalet nybyggen i Lappland och staten uppmuntrade jordbruket eftersom man ville utveckla Norrland. Även samer upprättade nybyggen. På slutet av 1800-talet skapades den första renbeteslagen där samernas rätt till renbete, jakt och fiske lagfästes (Oscarsson et al. 2001). År 1860 startade den så kallade avvitringen i Västerbotten och Norrbotten (Västerbottens museum 2003) och man drog samtidigt upp odlingsgränsen i de båda länen. Tanken med gränsen var att uppodling av mark inte skulle ske väster om gränsen, då den inte ansågs duga till jordbruk. Det hade dock redan upprättats nybyggen före gränsdragningen och fler upprättades även efter det att gränsen fastlagts. I dag är 10 procent av marken i Norrbotten och 30 procent i Västerbotten ovan odlingsgränsen privatägd. Vid 1886 års renbeteslag fick odlingsgränsen större betydelse. Då tolkade man den som att det land som samerna fick förtur till att bruka var bland annat det ovan odlingsgränsen (Oscarsson et al. 2001).

RENSKÖTSELN

Rennäringsdata

I Sverige är cirka 2 000-2 500 samer beroende av inkomster från rennäringen (Sametinget 1997). Tabell 1 visar situationen driftsåret 2000/01. Renskötsel bedrivs på 40 procent av Sveriges yta och omfattar i stort sett hela Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt delar av Kopparbergs och Västernorrlands län. Renbetesmarkernas bruttoareal uppgår till cirka 165 000 km² varav cirka 12 000 ligger i Norge. Delen i Norge blir tillgänglig genom den Norsk-Svenska renbeteskonventionen. Räknar man bort vattenområden, högfjällsimpediment, bebyggelse och odlad mark blir nettoarealen 137 000 km² varav 2/3 ligger nedanför kalfjället (Liljelund 1998).

Det totala renantalet var 2000/01 drygt 221 000. Av dessa fanns 55 procent i Norrbottens län, 25 procent i Västerbottens län och resterande 20 procent i Jämtlands län. Av det totala renantalet ägdes cirka 12 000 av koncessionssamebyarna, se tabell 1 (Søyland et al. 2002).

Tabell 1. Statistik över svensk rennäring 2000/01.

	Norrbottens län			Västerbottens län	Jämtlands län
	Fjäll samebyar	Skogs samebyar	Koncessions samebyar	Samebyar	Samebyar
Antal samebyar	15	9	8	7	12
Antal företag	585	122	15	108	10
Antal renägare	2 028	890	1 008	317	282
Antal ren	82 499	28 033	11 592	54 231	44 009
Antal slaktade renar	12 093	4 031	2 674	13 192	14 996
Antal ren per företag (1)	141	230	773	502	4 481
Antal slakter per företag (1)	21	33	178	122	1 500

Källa: Søyland et al. 2002.

Not: en av samebyarna i Västerbotten är en skogssameby (Jounga 2003)

Den årliga slakten är cirka 2 700 ton. Det skulle kunna liknas med en produktion av 10 kg kött per livren och omsatt i pengar skulle den produktionen motsvara cirka 120 miljoner kronor i produktionsled, räknat på 1996 års priser (Sametinget 2003). Om man utgår från den totala årsproduktionen blir den genomsnittliga förvärvs- och kapitalinkomsten per renskötselföretag cirka 110 000 kronor, men eftersom olika lokala förhållanden råder i olika delar av renskötseområdet varierar siffran stort. Andra svårigheter vid bedömning av renskötselns lönsamhet är att många företag även har inkomster från olika kombinationsnäringar som jakt, fiske, hantverk m m. Den nuvarande trenden är dock att allt färre samer måste producera en allt större mängd renkött för att öka lönsamheten. Denna omstrukturering medför en ökande arbetslöshet och utflyttning av samer till andra områden (Sametinget 2003).

Samebyn är en ekonomisk och administrativ sammanslutning inom ett visst område, där länsstyrelsen beslutar om den geografiska avgränsningen mellan olika samebyar. Renskötselföretagen inom samebyn delar på den betesmark som hör till byn. Varje renskötselföretag består av en eller flera renägare som var och en beslutar om sina renar. Det bedrivs renskötsel i 51 samebyar, 33 av dessa är fjällsamebyar (Liljelund 1998) och åtta är koncessionssamebyar, (se även stycket olika typer av renskötsel). Det totala antalet renägare var 2000/01 cirka 4 500. Av dessa var cirka 3 500 samer och omkring 1 000 fastighetsägare i Tornedalens koncessionsområde, se också stycket Svensk renskötsel i praktiken, (Søyland et al. 2002).

Totalt finns 4 525 renägare, 88 procent i Norrbottens län, 7 procent i Västerbottens och resterande 5 procent i Jämtlands län. Renägarnas medelålder är relativt hög då 30 procent av dem är över 65 år och 25 procent av de företagsansvariga är över 65 år. (Liljelund 1998). Enligt rennäringslagen är den enda tillåtna näringen för samebyn inom byns betesområde renskötsel. Detta beroende på att annan verksamhet skulle kunna medföra ekonomiska risker samt vara ogynnsam för renskötseln (Oscarsson et al. 2001).

Alla delar av betesmarken har ett speciellt värde och används under olika tider av året. Under vandringarna genom året nyttjar renen bestämda vandringsleder, vilka kan vara gamla och känsliga för störning (Liljelund 1998). Störningar i skogslandskapet kan få följd effekter i fjällen och tvärtom eftersom de olika betesmarkerna är outbytbara. Man kan även tala om samverkans effekter om man även tar med effekten av de olika störningarna i fjällområdet. Exploatering och annan markanvändning har medfört att rennäringen blivit allt mer trängd. Även samhällsutvecklingen i stort påverkar rennäringen. De ökande kraven på levnadsstandard och stigande kostnader har medfört att skötseln har rationaliserats och mekaniserats. Följden av detta blir att företagen ökar antalet renar för att få större intäkter (Liljelund 1998).

En incident som drabbade renskötseln hårt 1986 var Tjernobylyckan. Genom den ökade mängden cesium i renköttet blev det mycket svårt att sälja livsmedelsprodukter av ren. Detta bidrog också till att renantalet ökade eftersom man blev tvungen att stödutfodra renarna, då fler överlevde vintern (Liljelund 1998). Resultatet blev att det under perioden 1980-1989 i snitt per år fanns drygt 271 000 renar i Sverige, vilket är det största antalet sett över en så lång period (Sametinget 2003).

Tabell 2. Renantal i Sverige 1920-1998.

Genomsnitt för perioden	Totalt	Norrbottens	Västerbottens	Jämtlands
1998	227.150	132.213	53.849	41.088
1993/94	279.869	164.145	61.270	54.457
1980 - 1989	271.300	181.200	48.000	42.100
1950 - 1959	225.000	170.700	28.500	25.800
1920 - 1929	208.200	162.000	30.600	15.600

Källa: Sametinget 2003.

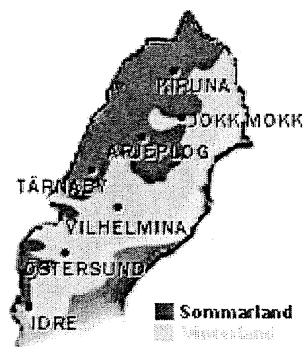
Olika typer av renskötsel

Fjällsamebyarna har sina åretruntmarker ovanför odlingsgränsen samt på renbetesfjällen i Jämtlands län och sina vinterbetesmarker nedanför denna gräns eller utanför renbetesfjället (Liljelund 1998). Samerna brukar dela in den typen av renskötsel i följande åtta årstider:

- **Vårvinter;** vajorna är dräktiga och hjordarna lämnar skogslandet och vandrar mot fjällen.
- **Vår;** då föds renkalvarna bland lågfjällen medan snön smälter undan.
- **Försommar;** tiden när renarna betar av vårens grönska och renskötarna kan ta det lugnt.
- **Sommar;** under den perioden märker samerna sina renar under midnattssolen.
- **Förhöst;** då samlas sommarfeta tjurar in för slakt.
- **Höst;** under den tiden är husbehovsfisket viktigt för samerna, samtidigt så parar de brunstiga tjurarna sig med vajorna.
- **Förvinter;** det är dags för renhjordarna att vandra ned för fjällen mot myrmarker som fortfarande grönskar.
- **Vinter;** som är den tiden då renskiljningen sker och efteråt flyttar samerna sina renar till det mera lättåtkomliga betet i skogslandskapet (Sametinget 2003).

En annan form av renskötsel bedrivs av skogssamebyarna. De har sina åretruntmarker ovanför lappmarksgränsen och sina vinterbetesmarker nedanför denna gräns, Lappmarksgränsen beskrivs i stycket samerna, (Oscarsson et al. 2001).

Karta 2. Sommar och vinterbetesmarkerna

Källa: SSR 2003.

Det finns även en form av renskötsel som kallas koncessionsrenskötsel. Den bedrivs året runt på vinterbetesmarker och markägaren, i egenskap av skötesrenägare, har en stark ställning i koncessionssamebyarna. För att man ska få bedriva koncessionsrenskötsel krävs att renägaren har ett tidsbegränsat tillstånd, koncession. Innehavaren av denna koncession är även skyldig att ta emot ett visst antal skötesrenar som länsstyrelsen bestämmer, se även avsnittet; Regler för koncessionsrenskötsel, (Oscarsson et al. 2001).

Ökat markslitage

Länsstyrelsen fastställer högsta tillåtna renantal per sameby, baserat på bl a markens produktionsförmåga. I flera samebyar har dock det fastslagna högsta renantalet överskridits, vilket medfört ökat slitage på mark och vegetation. När renantalet under en tid varit för högt kraschar populationen till slut. Därefter tar det i regel 25-50 år innan födoresursen återhämtat sig, vilket är ett svårt avbräck för renägaren. Ju snabbare man minskar renantalet desto snabbare återhämtar sig marken. Man bör även försöka hålla betestrycket på marken lågt en tid (Liljelund 1998). För att få bukt med problemet med för höga renantal blev det 1993 möjligt att med vite tvinga en sameby att minska sitt renantal. Denna möjlighet har hittills inte använts i någon större omfattning (Oscarsson et al. 2001), se även tabell 3.

Tabell 3. Högsta tillåtna renantal för olika regioner 96/97

	Högsta tillåtna renantal	Renantal 96/97
Jämtland	47 000	46 169
Västerbotten	49 800	53 147
Norrbottn fjäll	126 000	94 569
Norrbottn skog	36 500	31 508
Sápmi (totalt)	259 300	225 393

Källa: SSR 2003.

Allra störst blir slitaget på marken utmed stängslen, varför det är viktigt att man noggrant planerar dragningen av dessa för att mildra trampskadorna. Det kan man göra genom att man låter stängslen följa renens naturliga rörelsemönster i terrängen. I dagsläget är dock inte många stängsel dragna med denna aspekt i åtanke. Tydligast kan man se effekterna av feldraget stängsel utefter riksgränsen mellan Norge och Sverige. För att minska skadorna på områdena innanför stängslen kan man avlysa området för turister den tid på året då renarna befinner sig där, detta för att renarna blir rörligare på grund av stress om människor befinner sig i närheten. Man kan även inhägnat speciellt känsliga vegetationstyper innanför renstängslen som till exempel kärren (Liljelund 1998).

För att ändra dragningen och göra den mer ekologiskt anpassad måste Svensk-Norska renbeteskonventionen omförhandlas (Liljelund 1998). En omförhandling av konventionen är för övrigt på gång just nu. Målsättningen med den nya konventionen är att skapa naturliga gränser för renens vandring, vilket innebär att samer i Norrbotten återfå stora sommarbetesmarker i Norge, särskilt i Troms och Fylk, medan norska samer får nyttja goda vinterbetesområden i Norrbotten, detta enligt förslaget från renbeteskommissionen. Förslaget skulle framför allt gynna samerna i Norrbotten samt

fjällmiljön eftersom inga nya renstängsel skulle behöva sättas upp samt att många befintliga stängsel skulle kunna tas ned (Marklund 2001).

I Sverige är det tillåtet att köra med motorfordon på barmark om det sker för något av ändamålen jord- eller skogsbruk. Dock kan regering eller myndighet utsedd av regeringen göra undantag i fall där det rör sig om annan näringsutövning. Detta ger samerna möjlighet att nyttja terrängfordon och motorfordon på barmark för bevakning, drivning och insamling av renar inför omedelbar förestående slakt, märkning eller förflyttning. Denna körning medför slitage på mark och vegetation. Speciellt allvarliga blir skadorna på kalfjället, beroende på den slitagekänsliga vegetationen, vilket får till följd att körskadorna blir bestående under mycket lång tid. I rapport 3598 "barmarkskörning i fjällen" redovisar Naturvårdsverket vilka negativa effekter barmarkskörning i fjällen kan föra med sig (Liljelund 1998). Speciellt märkbart blir slitaget på myrmarker, på sk vindblottor och i branta sluttningar. Därför är det också negativt att den mesta körningen sker i den lågalpina regionen där den slitagekänsliga vegetationen har störst utbredning. På kalfjället är körningen mera spridd varför skadorna inte blir lika allvarliga där, dock kan spår efter enstaka körningar finnas kvar under mycket lång tid. För att mildra skadorna ville Naturvårdsverket år 1987 begränsa rätten för barmarkskörning till att bara gälla annan mark än kalfjället. Förslaget avslogs dock av länsstyrelserna i Jämtlands och Norrbottens län samt av Svenska Samernas Riksförbund (SSR). Deras motiv var att även rennäringen måste få använda sig av moderna hjälpmedel för att kunna rationaliseras och effektiviseras dessutom uppgavs arbetsmiljömässiga skäl. När det gäller arbetsmiljöskälen har det visat sig att motorcykelkörning i terräng kan medföra kroppsskador, vilket lett till att man i några samebyar på försök har börjat använda häst. En annan bidragande orsak till hästförsöken är att även många same själva blir störda av markskadorna och därför vill prova andra metoder. Om barmarkskörningen förbjuds återstår bara helikoptern som alternativ. Effekten skulle bli en ekonomiskt förvärrad situation för små och medelstora företag, vilket i sin tur skulle driva på utvecklingen mot några få stora enheter (Liljelund 1998). Även användning av helikopter medför negativa effekter för miljön i form av buller och avgaser. För att få bukt med miljöproblemen har sametinget föreslagit samebyarna att upprätta miljöprogram (Oscarsson et al. 2001).

VIKTIGA LAGAR OCH REGELSYSTEM

Renäringlagen (RNL)

Renskötseleområden delas in i åretruntmarker och vinterbetesmarker. På vinterbetesmarker får renskötsel bedrivas under perioden 1 oktober – 30 april. Vid t ex ogynnsamma väderleks- eller betesförhållanden kan länsstyrelsen förlänga vinterbetestiden. Till åretruntmarkerna räknas Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker ovan odlingsgränsen. Hit hör även de områden inom Jämtlands och Dalarnas län som vid slutet av juni 1992 tillhörde staten och som domänstyrelsen särskilt upplåtit till åretruntmarker vid 1800-talets slut (Oscarsson et al. 2001).

De områden i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker som tillhörde staten vid utgången av juni 1992 räknas också till åretruntmarkerna eller utgör renbetesland. Den

mark som tillhörde eller tillhör staten vid utgången av juni 1992 kallas med ett gemensamt namn för kronomark. Renbetesland är den mark som vid avvittringen förklarats vara renbetesland eller som av hävd använts som sådant. I Norrbottens län får renskötsel även bedrivas inom ytterligare ett område, nämligen mellan Torne och Kalix älvdalar. Där har skötsel under hela året förekommit under lång tid. För att få göra det krävs tillstånd och att man är same. Renskötselrätten varierar i sin tur beroende på vilken typ av mark det gäller. Detsamma gäller för markägarna eller nyttjanderättsägaren. På åretruntmarkerna får markanvändningen inte leda till att möjligheterna att bedriva renskötsel väsentligt försvåras (Oscarsson et al. 2001).

Renskötselrätt ingår som en del i rennäringslagen. Alla samer har renskötselrätt men för att få utöva den krävs medlemskap i en sameby (Liljelund 1998). För att vara medlem i byn krävs det att man är same och har eller deltar i renskötseln inom byns betesområde. Är man inte längre aktiv krävs att man arbetat en längre tid med renskötsel och att man inte bytt till något annat yrke. Medlem är även make/maka eller barn som fortfarande bor hemma. Även andra samer kan antas av samebyn om personen ifråga avser att med egna renar driva renskötsel inom byns betesområde. Söker en sådan person medlemskap och han vägras bli medlem kan länsstyrelsen bevilja honom medlemskap, om särskilda skäl anses råda. I lagen finns inte någon definition på krav som skall vara uppfyllda för vem som skall anses vara same (Oscarsson et al. 2001). Renskötselrätten kan upphöra om två generationer inom samma familj inte haft renskötsel som huvudsaklig inkomstkälla (Sametinget 2003). Det är en kollektiv rättighet som bygger på urminnes hävd. Där får samerna rätt att använda mark och vatten till sig och sina renar. Den ger dem även rätt till renbete, jakt och fiske samt viss avverkning (Liljelund 1998). För att få dessa rättigheter måste samerna vara medlem av en sameby och den får bara utövas inom renskötselområdet. Rätten varierar även beroende på om marken ägs av staten eller av enskilda och den gäller på obegränsad tid. Lagstiftningen bygger på uppfattningen att eftersom samerna var först har de större rätt än nybyggarna till de rättigheter som nämndes i renskötselrätten (Oscarsson et al. 2001). För närvarande har cirka 8 000 personer i Sverige renskötselrätt (Sametinget 2003)

År 2001 kom rennäringspolitiska kommitténs betänkande, En ny rennäringspolitik – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare (SOU 2001:101). Både LRF (Lantbrukarnas Riksförbund) och SSR har frågat sina medlemmar vad de anser om detta betänkande. De båda yttrandena innehåller mycket olika åsikter om kommitténs förslag.

Yttrandet som SSR avgivit har formats genom kontakter och möten med förbundets medlemsorganisationer. I huvudsak är man nöjd med de förslag som lagts fram i betänkandet (Idivuoma 2002). Att samerna ser så pass positivt på betänkandet är bra eftersom att det förväntas få en stor inverkan på hur det svenska skötselsystemet kommer att utvecklas i framtiden (Jernsletten & Klokov 2002).

På olika landsmöten runt om i landet har samerna diskuterat kommitténs betänkande och bland annat kommit fram till att om förslagen genomförs kan det leda till att samerna får ökat självbestämmande och ansvar över sina egna angelägenheter. Sametinget får mera

makt och samebyn stärks. Även samernas rätt till land och vatten tydliggörs och samernas förvaltning av renskötselrätten stärks. I betänkandet tillmötesgår också kravet på en klart uttryckt statlig målsättning för hur en ekologisk, ekonomiskt och kulturellt bärkraftig rennäring tillgodoses. Vidare konstaterar man att detta är en grund för ett fortsatt arbete. Sedan måste även renskötselrätten få ett fullgott skydd samt erkännas av den svenska rättsordningen och bli likvärdig med andra markrättigheter. Detta är en del i den nu inledda försoningsprocessen. I den andra delen av texten tar man upp mera specifikt kommissionens förslag. Ett exempel är att man instämmer med kommittén om att de många motsättningar som renskötselrätten förorsakar beror på bristande kunskap om denna lag. Tydligast märks detta när det gäller den samiska jakt- och fiskerätten och överlag när det gäller det skydd som renskötselrätten har enligt grundlagen (Idivuoma 2002).

Medan samebyarna instämde i de flesta av kommitténs förslag så förkastas de av majoriteten av LRFs medlemmar. LRF anser att Norrland behöver både jord- och skogsbruket samt rennäringen och att dessa näringar måste utvecklas och moderniseras som andra näringar. Inom det berörda området representeras de olika näringarna av cirka 3 700 samiska renägare och 40 000 skogsägare. LRF säger att kommitténs betänkande ensidigt utgår från renägarnas behov och önskemål och på så sätt omöjliggör att skogsägare och samer ska kunna utveckla sina näringar i samförstånd. Effekten av kommitténs förslag blir att äganderätten försvagas till förmån för renskötselrätten. Detta är några av de anledningar varför LRF inte anser att regleringen av samebyarnas och andras markanvändning ska bygga på kommitténs förslag. Man lägger istället fram en egen vision om hur det skulle kunna se ut (Bonde 2002).

LRF säger att det krävs att tydliga och moderna spelregler om problemet ska kunna lösas. Detta skulle kunna ske genom att man med lagstiftning införde bestämmelser om renbetesavtal mellan samebyar och berörd markägare. Tanken med renbetesavtalen är att de ska öka flexibiliteten och den ömsesidiga hänsynen och på så sätt undvika att konflikter uppstår. Renbetesavtalen går ut på att parterna ska avtala om var renskötseln ska lokaliseras, vilket ska ske efter behov och tillgång på bete och inte beroende på var renskötselrätt gäller. Denna metod skulle medföra att brukandet även blev mera förutsägbart, vilket även det skulle minska antalet konflikter. Staten ska ha det övergripande ansvaret men det är i första hand skogsbrukets och rennäringens utövare som ska träffa avtalen. Enligt förslaget är det även staten som ska stå för kostnaderna eftersom problemet till stor del har tillkommit på grund av den statligt förda politiken historiskt sett (Bonde 2002).

Tanken med renbetesavtal är egentligen inte ny. Redan 1970 upprättades ett avtal som skulle ge Tännäs sameby rätt till bete på fastigheter i Härjedalens och Älvdalens kommuner. Det avtalet trädde aldrig i kraft då staten inte stod för arrendeavgiften som samesidan förutsatt (Bonde 2002).

Regler för koncessionsrenskötsel

Denna form av renskötsel kan den som är same få tillstånd (koncession) att bedriva inom Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen i det området där renskötsel av hävd bedrivits under hela året. Koncessionsrenskötsel får inte innebära någon begränsning för lappmarksrenskötselns sedvanerätt till renbetet i koncessionsområdet. Ägare till skötesrenarna kan följande personer vara (Oscarsson et al. 2001):

1. En person som brukar eller äger en jordbruksfastighet som helt eller delvis är belägen inom en del av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas. Han ska även vara bosatt på fastigheten eller inom området.
2. En person som tidigare haft koncession inom området såvida han fortfarande är bosatt inom den aktuella delen av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas. Personen får inte heller ha bytt eller övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete.
3. Efterlevande till make eller efterlevande underårigt barn till koncessionshavare eller till sådan under 2 angiven förutvarande koncessionshavare, som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar, såvida efterlevande är bosatt inom den del av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas.

Tillstånd om koncession ges för högst tio år i taget och från samma hushåll får det hos koncessionshavaren finnas högst trettio skötesrenar i vinterjord. Antalet skötesrenar har begränsats för att koncessionhavarna ska kunna ha tillräckligt många renar för att kunna leva på renskötsel. Ägarna av skötesrenarna anses vara renskötande medlemmar i samebyn. För att stärka koncessionshavarens ställning har han en röst per påbörjat tjugotal renar medan skötesrenägarna bara har en röst per person (Oscarsson et al. 2001).

Skogsvårdslagen

I skogsvårdslagen (SVL) berörs renskötelsen direkt i 20 § där det står att berörd sameby skall beredas tillfälle till samråd inom områden där renskötsel får bedrivas enligt rennäringslagen (åretruntmarkerna). I 21 § tas ansökan om avverkningstillstånd upp. Den som söker tillstånd ska redovisa vad han tänker vidta för åtgärder för att mildra effekterna för rennäringen. Inom renskötelsens åretruntmarker ges inga tillstånd om avverkningen medför så stora bortfall av renbete så att tillåtet renantal ej längre kan hållas eller om den omöjliggör det normala tillvägagångssättet vid samling och flyttning av renjordarna. När skogsvårdsstyrelsen ger tillstånd ska de besluta om vilken hänsyn som ska ges till renskötelsen i form av tillåten hyggesstorlek samt avverkningsform. För att villkoren ska sättas måste de vara uppenbara med hänsyn till renskötselrätten. Villkoren får inte heller leda till att ”pågående markanvändning för skogsbruk avsevärt försvåras”. Rennäringen berörs även i 31 §. Där står det att ”vid skötsel av skog ska man, när det gäller storlek och utläggning av hyggen, beståndsanläggning, kvarlämnande av trädsamlingar och skogsbilvägars dragning, göra sådan anpassning som uppenbart påkallas av rennäringen”. Vid planläggningen ska man eftersträva att berörd sameby ska ha tillgång till samman-

hängande betesmarker på en årlig basis samt till flyttnings- och samlingsområden inom sina marker (Oscarsson et al. 2001).

Riksdagen beslutade 1993 om en ny skogspolitik som medförde negativa effekter för rennäringen i form av lägre slutavverkningsåldrar, vilket ger mindre hänslav. Andra negativa effekter är borttagande av röjningsplikten som i sin tur kan försvåra renskötsel vad det gäller framkomligheten för renarna samt möjligheten att komma åt betet. Positivt var däremot lagen om hänsyn till rennäringen trots att den saknar bindande föreskrifter och i praktiken bara är allmänna råd, varför ytterst få fall har prövats enligt skogsvårdslagen. Den har trots detta visat sig göra nytta i förebyggande syfte (Hemberg 2001).

Certifiering av skogsbruket

I och med att miljö- och produktionsmålet jämfördes i 1993 års skogsvårdslag, infördes en rad nya bestämmelser om ökad hänsyn till rennäringen i skogsbruket. Många skogsägare gick frivilligt även ett steg längre och certifierade sitt skogsbruk. Staten och storskogsbruket valde att certifiera sig enligt FSC som både innefattar hänsyn till miljön och hänsyn till ursprungsfolkens rätt till skogen. Några av kraven innebär att de ska samråda med samebyarna om skogsbruksåtgärder inom hela renskötselområdet och följa den hänsyn som skogsvårdslagen kräver. En majoritet av småskogsägarna har i stället valt att PEFC-certifiera sig. Den typen av certifiering tar ingen hänsyn till ursprungsbefolkningens rätt att bruka skogen. Dock har de LRF-anslutna skogsägarna valt att anamma en policy som innebär ett utökat samarbete mellan familjeskogsbruket och renskötseln. Alla inblandade parter är eniga om att dessa åtgärder lett till att skogsbrukets negativa effekter på renskötseln har minskat. Samebyarna anser dock att skogsbruket fortfarande påverkar renskötseln negativt (Oscarsson et al. 2001).

Att det svenska skogsbruket valde att gå i två skilda riktningar i certifieringsfrågan berodde framför allt på samernas rättigheter. Skogsbolagens certifieringskrav utformades tillsammans med bland andra miljöorganisationen, fackförbunden och några storkunder (Ek 98). Skogsägarna kritiserar FSC för att de anser att FSC-standarden är för stel. De ser hellre att man i texterna ska använda sig av uttryck som *bör* och inte som i FSC där olika åtgärder uttrycks som *krav*. Skogsägarna vill även ha en regional anpassning av kraven beroende på vilka konflikter som råder. Skogsägarna i norr ville t ex inte ha med något krav alls förutom det som redan står i lagen när det gäller renbetesfrågor eller fjällnära skog. Södra skogsägarna anser att man inte kunde acceptera FSC:s krav, eftersom det skulle ha inneburit en 13-14 procentig förlust i produktion utöver det som skogsvårdslagen kräver (Ek 98). Den nuvarande FSC standarden godkändes 1998. Det innebär att Sverige var det första landet i världen med en nationell FSC standard (Svenska FSC-rådet 2003).

ILO-konventionen

ILO (International Labor Organisation) har utarbetat konvention nr 169 om ursprungs- och stamfolk. Där försäkras att ingen stat eller socialgrupp har rätt att neka de ursprungliga folken sin existens. Den lägger även ansvaret på stater för att de ska ha en dialog med de ursprungliga folken om hur deras rättigheter och integritet ska skyddas. Med tanke på att man har uppskattat att det i världen finns cirka 300 miljoner urinvånare utspridda i fler än 70 länder så är det en hel del människor som omfattas av ILO-konventionen (Scheiner 1992). I konventionen definieras ursprungsbefolkning som:

- Folk som lever en form av stamliv i självständiga länder vars sociala och ekonomiska möjligheter skiljer sig från övriga grupper av invånare i landet och vars utveckling regleras helt eller delvis av deras seder och traditioner eller särskilda lagar.
- Folk som lever i självständiga länder och som ses som ursprungsbefolkning (Jernsletten 1999).

De senaste åren har dessa människor fått ett ökat stöd, varav flera insatser har skett i FN:s regi. FN har till exempel proklamerat perioden 1995-2005 som ursprungsbefolkningarnas internationella årtionde. Därtill kommer flera deklarationer och konventioner som ska ge ursprungsbefolkningen utökat skydd när det gäller mänskliga rättigheter och att alla människor ska behandlas lika oavsett etnisk tillhörighet. FN:s miljökonferens i Rio resulterade i handlingsprogrammet Agenda 21 i vilken det finns ett särskilt kapitel som behandlar ursprungsbefolkningens rättigheter. Där står det bland annat att deras värderingar, traditionella kunskap och metoder för resurshantering bör erkännas, samt att deras områden ska skyddas mot verksamhet som inte är miljöanpassad eller om dessa inte anses vara socialt eller kulturellt lämpliga (Oscarsson et al. 2001).

Att samerna uppfyller kraven som ursprungsbefolkning i Sverige är ställt utom all rimlig tvivel, eftersom de själva identifierar sig som ursprungsfolk och att en samisk befolkning levde i norra Sverige innan landet fick statsgränser. Den svenska riksdagen har också bekräftat att samerna är ett ursprungsfolk. I de flesta hänseenden uppfyller Sverige redan idag kraven som ILO-konventionen kräver (Oscarsson et al. 2001).

Det stora problemet är lagarna som reglerar samernas rättigheter till mark. Enligt konventionen ska stater erkänna ursprungsbefolkningens "äganderätt och besittningsrätt till mark som de traditionellt innehar". Med andra ord mark som de under lång tid haft dominerande inflytande över. Enligt SOU 1999:25 är det framför allt i samernas åretruntbetesmarker som varit i statlig ägo in i våra dagar, som det skulle röra sig om enligt den definitionen. Dessa markers gränser är mycket oklara och måste först preciseras. När man i konventionen talar om "äganderätt" och "besittningsrätt" innebär det inte att det måste vara någon formell äganderätt till marken, dock måste markrättigheterna nå upp till en viss miniminivå. Denna nivå är högre än samernas nuvarande markrättigheter. I dagsläget måste de tåla betydande intrång i renskötselrätten. För att ändra detta och klara minimikraven måste renskötselrätten få samma skydd eller

motsvarande av vad som gäller för andra bruksrätter till mark. Detta skulle bland annat innebära att samerna skulle få möjlighet att yttra sig och få åtgärderna prövade i en opartisk instans. Vid åtgärder som skadar renskötselrätten skulle samerna även ha rätt till ersättning. Samerna skulle även ha samma rätt som alla andra att upplåta sina jakt- och fiskerättigheter mot betalning (Heurgren et al. 1999).

Om Sverige ska uppfylla konventionens krav måste även samernas rätt till vinterbetesmarkerna stärkas. Det innebär att även skyddet mot inskränkningar i renskötselrätten måste bli starkare på dessa marker. Problemet är att gränserna till vinterbetesmarkerna är oklara och omtvistade. Dessa måste därför klargöras först. Man bör även ge samerna en chans att uttala sig innan markanvändning som leder till mer än ringa intrång i renskötselrätten sker. Om ändå sådana åtgärder skulle ske ska samerna ha rätt till ersättning. Slutligen ska staten enligt konventionen se till att samerna har tillräckligt med mark så att de kan fortsätta bedriva renskötsel i alla de områden där den bedrivs i dag (Heurgren et al. 1999).

När det gäller markanspråk förutsätter konventionen att ursprungsfolk ska kunna få anspråken prövade rättsligt. I dag fungerar det inte så i Sverige eftersom det oftast är för dyrt för samerna att pröva markanspråk rättsligt. Därför måste staten hjälpa till med rättegångskostnader i principiellt viktiga mål (Heurgren et al. 1999).

Vidare säger konventionen att urinvånarna ska ha inflytande över användning, förvaltning och bevarande av naturtillgångar när sådana åtgärder angår dem. För att Sverige ska klara det kravet måste samerna få större inflytande över renskötselområdets naturtillgångar. Detta kan ske genom att samerna får rätt att yttra sig om planerad markanvändning som kan vara till skada för renskötseln inom renskötselområdet. Även det övergripande skyddet mot exploatering bör stärkas. Detta skydd bör vara extra starkt i det område som samerna av tradition kan antas inneha. Vidare bör även sametinget ges rätt att yttra sig inom reglerna för miljöbalken innan exploatering eller ingrepp sker. I konventionen finns även särskilda krav gällande samråd innan undersökning och exploatering sker enligt minerallagen och torvlagen (Heurgren et al. 1999).

Enligt konventionen ska alla åtgärder som rör ursprungsbefolkningen planeras, utvärderas och verkställas i samarbete med dem. För Sverige innebär det att vi måste upprätta en särskild enhet inom regeringskansliet med ansvar för samefrågor (Heurgren et al. 1999).

Utredningen konstaterar att dessa åtgärder måste ske innan vi kan ratificera ILO-konventionen, vilket i sin tur skulle leda till minskade konflikter mellan samer och markägare och skapa bättre förutsättningar för samarbete. Till en början skulle de nya reglerna leda till ökade kostnader för administration för markägare, samer och stat. Gränsdragningskommissionens arbete kommer i sin tur att leda till färre rättsprocesser och därmed minskade kostnader för tvister om vinterbetesmarkernas gränser. Detta gäller även övriga åtgärder som minskar konflikterna mellan samer och andra markanvändare. (Heurgren et al. 1999).

SAMBRUK OCH KONFLIKTER

Skogsbrukets och rennäringens påverkan på varandra

Sverige är världens fjärde största exportör av papper, tredje största vad gäller massa och näst största exportör av trävaror och är därmed ett av de ledande länderna inom skogsindustrisektorn. Skogsindustrin är ytterst viktig för den svenska bytesbalansen och skapar många arbetstillfällen (Skogsindustrierna 2003).

Genom rennäringens stora behov av markområden är det ofrånkomligt att den både påverkar och påverkas av skogsbrukets, aktiviteter och intressen. Effekterna på rennäringen blir att tillgången och tillgängligheten av bete förändras. Följden blir då att sättet som renskötseln bedrivs på också förändras. För de flesta av samebyarna är det vinterbetet som är den begränsande faktorn, varför förluster av mark i dessa regioner är särskilt allvarligt. Speciellt viktiga är marker som nyttjas under februari – mars, eftersom renarna är svaga i slutet av vintern och vajorna ska snart kalva (Oscarsson et al. 2001).

När skogsbruk bedrivs medför det en minskning av mark under kortare eller längre tid p g a att marktäcknet skadas vid avverkningen och genom att trädlavarna försvinner från området (Oscarsson et al. 2001). Markberedning efter avverkningar är också negativt eftersom den förstör marklavbetet och marklaven återväxer mycket långsamt. Avverkningar minskar i regel också mängden gammal barrskog, vilket är den typ av skog som hänglavar föredrar. Den så kallade flaskhalsen i dagens rennäring är bristen på vinterbete, mark- och trädlav, varför det är speciellt viktigt att andra markanvändare visar extra stor hänsyn i dessa områden. Minskad mängd vinterbete leder till att samerna måste stödutfodra mera, vilket i sin tur leder till ökade kostnader. Resultatet blir att man tvingas anamma en mera stationär typ av renskötsel (Oscarsson et al. 2001).

Under 1960- och 1970-talet bedrevs ett mycket storskaligt skogsbruk i Sverige, vilket resulterade i att samebyarnas tillgång på vinterbete minskade. För skogssamebyarna minskade även tillgången på åretruntmarker. Det medförde att skogssamebyarna kunde bli särskilt hårt drabbade av skogsbruket eftersom de vistas hela året i skogslandet (Jougda 2003). De stora kalavverkade hyggena och spåren av skogsmaskinerna gjorde det svårt att flytta renarna samtidigt som tillgången på lavbete minskade. Den hårt packade snön på hyggena gjorde det svårt för renarna att komma åt det kvarvarande markbetet. För att kunna genomföra dessa avverkningar var man tvungen att bygga ut skogsvägnätet, vilket bidrog till att markerna styckades upp och det blev svårare att flytta och samla renarna. Dessa problem diskuterades av samerättsutredningen (Oscarsson et al. 2001). Den föreslog att storskogsbruket skulle ta större hänsyn till renskötseln, vilket resulterade i att man år 1971 införde en lag som var tänkt skydda att markägare helt förstör värdefulla betesmarker. Om markägaren endast förstör någon av förutsättningarna för renskötsel kan det leda till att han tvingas betala skadestånd till berörd sameby. Sedan utökades lagen 1991 med nya regler (se stycket skogsvårdslagen) för hur hänsyn skulle tas till rennäringen i samband med renskötsel (Oscarsson et al. 2001).

Med hjälp av satellitbilder och stickprov gjorda under fältförsök och vegetationskartor har man räknat fram att det finns mycket gott renbete i 9 procent av barrskogen i renskötselområdet. Gammal skog är också mycket viktig eftersom den största mängden hänglav finns i skog äldre än 120 år. Under de senaste 20 åren har drygt 20 procent av lavmarken påverkats av avverkningar, dessa har påverkats mer än vad andra marker berörts (Oscarsson et al. 2001).

I dagsläget är samernas betesrätt på statens skogar och de stora skogsbolagens skogar fullt accepterade på de flesta håll. Problemet är bara att dessa marker ofta angränsar till privat mark och bland de privata skogsägarna är inte betesrätten lika accepterad. De säger att renarna skadar deras tallplanteringar genom att de fejar hornen mot unga plantor. Om man jämför dessa skador med vad älgen orsakar så är de försumbara (TRN 2003). Det har gått så långt att skogsägare har börjat gå ihop och stämmer samebyarna i domstol. Där ifrågasätts samernas nyttjanderätt till marken och man kräver kompensation för skadorna. I dagsläget är sju tvister uppe i domstol och risken är stor att de förlorar på grund av brist på skriftliga dokument som kan bevisa att samerna nyttjat marken under lång tid. Skulle samerna förlora rätten att få ha sina renar på privat mark blir det omöjligt att hålla renarna med tillräckligt vinterbete. Rättprocesserna medför även att kostnaderna för samerna skjuter i höjden. Samebyarna vill att myndigheterna ska upprätta en renskadefond finansierad av staten där markägare ska kunna få ersättning för de skador som renarna orsakat. Detta då det framkommit att vissa av markägarna kan acceptera renar på sina marker, om de får ersättning för skador som de åsamkar (TRN 2003).

Under 1900-talet har även nya typer av markanvändningar nått renskötselområdet som till exempel mineralutvinning och gruvsdrift, utbyggnad av vattenkraft, storskaligt skogsbruk, utbyggnad av vägnät, ökad turism och friluftsliv. Även dessa har bidragit till att renskötseln har försvårats och att man därför blivit tvungen att förändra den och börja anamma moderna metoder. Modern renskötsel bedrivs idag med hjälp av skotrar, motorcyklar, helikoptrar och med hjälp av lastbil. Detta har i sin tur medfört ökade skador på miljön (Oscarsson et al. 2001).

Hjälpedel för sambruk

För att undvika konflikter mellan skogsbruk och rennäring och för att nå samförstånds lösningar har man tagit fram olika typer av planer. Bäst visade sig de fördjupade verksamhetsplanerna vara. Dessa har resulterat i ett ökat hänsynstagande gentemot rennäringen, framför allt i hänglavsbärande skogar, där de medfört att man använt sig av alternativa skötselmetoder. Samebyarna har uttryckt önskemål om att de i framtiden själva ska kunna välja vilka betesområden som är viktiga för dem och kunna klassa dem på ett liknande sätt som man använder sig av inom skogsbrukets målklassningssystem (Hemberg 2001).

Under den senaste tioårsperioden har samrådsförfarandet mellan storskogsbruk och rennäring utvecklats. Under samma period har skogsvårdsstyrelsens medverkan minskat i omfattning. En utvärdering gjord 1998 visade att de flesta av samebyarna och skogsförvaltarna haft samråd under 1998. Det framkom även att samråden ofta rör korta

tidshorisonter (1 år). Det som behandlas är slutavverkning, markbehandling, gödsling och vägar. Utmärkande är att samråden i regel inte sker i fält. I framtiden kommer även IT att användas alltmer som hjälpmedel. Bättre kartor kommer att utvecklas, vilka kommer att förenkla samråden (Hemberg 2001).

I dag existerar två olika typer av samråd. Dels samrådsplikt enligt 20 § skogsvårdslagen vid avverkning inom renskötselns åretruntmark, dels på frivillig grund mellan skogsbruk och rennäringen på övriga marker. Dessa kan i sin tur delas in i två grupper, dels de som hålls inom ramen för FSC-samarbetet dels övriga samråd mellan skogsbruk och rennäring (Oscarsson et al. 2001).

Huvudregeln för samrådsplikt enligt skogsvårdslagen är att för brukningsenhet mindre än 500 ha måste berörd sameby få chans till samråd om den planerade avverkningen är större än 20 ha. I fjällnära skog gäller högst 10 ha utan samråd. Samråd är också ett måste om avverkningen sker i områden där planerad avverkning ansluter till kalmark eller plantskog och de tillsammans kommer att överstiga 20 respektive 10 ha i fjällnära skog inom brukningsenheten. Vid avverkningar i områden som är väldigt viktiga för rennäringen råder också samrådsplikt. Det finns även bestämmelser på att den som söker avverkningstillstånd i renskötselns åretruntmarker måste kunna visa upp ett skriftligt bevis på att berörd sameby beretts tillfälle till samråd. De samråd som hålls inom ramen för FSC-standarden sker på samma sätt som samråd enligt 20 § skogsvårdslagen (Oscarsson et al. 2001).

När samråden som hölls enligt SVL 1998 utvärderades framgår det att samråd oftast hållits när det rört sig om slutavverkning med efterföljande markberedning (Oscarsson et al. 2001). Det är mindre vanligt att samråd hållits angående gallring och röjning av skog. Samebyarna skulle vilja att man gjorde det oftare medan skogsbruket tycker att det är onödigt. Endast en liten del av objekten förändras till följd av samråden. Det är även en väsentlig skillnad bland företrädarna för de olika näringarna om samrådets effekter på de olika näringarna. Bland samebyarna tyckte 70 procent att samrådet med skogsbruket har någon, liten eller ingen betydelse för rennäringen, medan 30 procent tyckte att samrådet har ganska stor betydelse. Åsikterna bland skogsbolagen var att 72 procent tyckte att samråden har stor, ganska stor eller någon betydelse för skogsbruket, medan 27 procent anser att det har liten eller ingen betydelse. Det framkom även att samebyarna ville ha större inflytande i samråden för att kunna påverka planerade skogsbruksåtgärder. I dagsläget tyckte de sig ha ringa påverkan på utgången. Skogsbruket ansåg däremot att samråden i regel fungerade bra och att det lett till ökad kunskap och ökad hänsyn till rennäringens behov. Som exempel kan nämnas att planerade avverkningar förskjuts i tiden samt att man försöker att inte lägga avverkningar i anslutning till varandra. Även om de flesta av samebyarna inte är nöjda så finns det undantag där man anser att de i många avseenden lett till ökad hänsyn för renskötseln. Det gäller t ex skonsammare markbehandling som bidragit till att skadorna på markbetet i samband med avverkning minskat samt avverkningsmetoder som inneburit att fler träd sparats på hyggerna så att snön inte packas så hårt och betet därmed blir mera åtkomligt (Oscarsson et al. 2001).

Storskogsbrukets certifiering har medfört positiva effekter i form av att rennäringens åsikter väger tyngre i samråden. Certifieringen har även medfört att man numera genomför regelmässigt samråd på vinterbetesmarker, vilket framför allt enligt rennäringen har resulterat i att man lämnar mer hänsyn vid markberedning på lavrika marker (Hemberg 2001).

Den senaste tidens försök att med utbildning öka förståelsen mellan skogsbruk och rennäring har varit lyckosam, dock krävs ytterligare utbildning i framtiden. Samråden mellan det privata skogsbruket och rennäringen har ökat något. Företrädare för renskötseln tycker att det är svårt att påverka och få till stånd ändringar vid samråden. De anser i alla fall att informationen som de får är värdefull (Oscarsson et al. 2001).

Exempel på allmänna råd till skogsbruket utfärdade av skogsvårdsstyrelsen (Oscarsson et al. 2001).

- Koncentrationer av hyggen ska undvikas. Varje sameby ska årligen ha tillgång till sammanhängande betesområden.
- Samplanera när det gäller avverkning av hänglavs bärande skog så att hänglaven kan utnyttjas så lång tid som möjligt och trädjungar ska sparas som spridningskällor för hänglavar.
- Större hänsyn ska visas vid flyttleder, rastbeten och samlingsställen. Man kan till exempel spara korridorer med skog runt myrar.
- Om markberedning krävs bör den göras så mild som möjligt på lavmarker.
- När vägnätet ska utformas bör det ske i samråd med berörd sameby (Oscarsson et al. 2001).

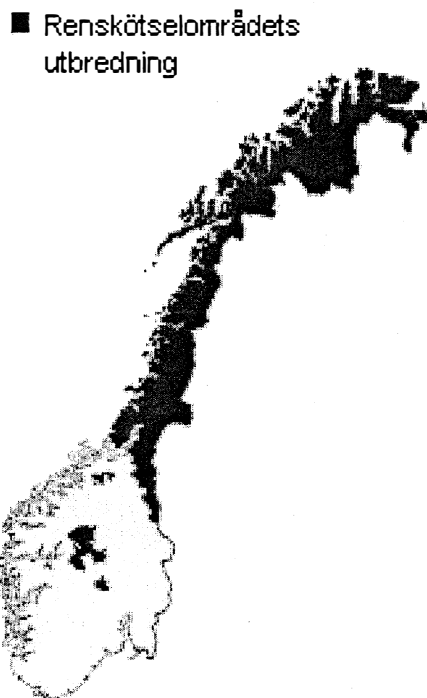
I framtiden behövs ytterligare forskning om skogsbrukets påverkan på renskötseln. Några särskilt viktiga områden för forskning är hur vegetationen förändras när skogsbruk bedrivs, vilken skillnad det blir i ekonomin beroende på olika markanvändningsalternativ samt beteendevetenskapliga studier om relationen och förståelsen mellan de olika näringarna (Hemberg 2001).

NORSK RENNÄRING

SAMERNA

Även i Norge anser man att samerna är ett ursprungsfolk (Heurgren et al. 1999). I Norge bor samerna i ett område som stäcker sig från Sør-Varanger i norr, till Fermund's Elgå i söder, se karta 1. De utgör en mycket heterogen befolkningsgrupp när det gäller kultur och språk. Sydsamerna lever i små utspridda samhällen eller i familjevisa bosättningar och de flesta har renskötsel som sin huvudsakliga sysselsättning. Av dem som inte längre livnär sig på renskötsel har de flesta upptagits i den norska befolkningen. Uppskattningsvis finns i Norge 40 000-45 000 samer med den största koncentrationen i Finnmarken, cirka 25 000 st. Särskilt antalet sydsamer har varit rätt så konstant under många generationer (Jernsletten 1993).

Karta 1.

Källa: Reindriftsforvaltningen 2003.

I fjordregionerna, från Tysfjord och norrut finns det fortfarande små byar där majoriteten av invånarna är samer. Den inre delen av Finnmarken har den största andelen samer av alla regioner i Norge. Förutom renskötsel så har samerna även långa traditioner när det gäller jordbruk, fiske och jakt (Jernsletten 1993).

Den bästa informationen om samernas tidiga historia får man i skrifter som Ottar skrivit på slutet av 900-talet. Man tror att Ottar kom från Malangen i nord Norge. Han tjänade vid den engelska kungen Alfred the Great's hån. Hans beskrivning av sin hemtrakt finns med i kungens Alfred's Anglo-Saxon version av Orosius världshistoria. Där skriver Ottar att han ägde 800 tamrenar varav många användes till lockbete och var särskilt värdefulla. Den huvudsakliga inkomsten fick han emellertid genom att samla in skatt från samerna (Helander 1992).

På medeltiden innan landsgränserna var fastlagda fick samerna ofta betala skatt till flera länder. Sverige och Danmark/Norge slöt avtal om gränserna 1751. Som följd av dessa förhandlingar fick Danmark/Norge Kautokeino och Karasjok som ligger i Finnmarken av Sverige. Norge och Ryssland kom överens om gränsdragningen 1826 (Helander 1992).

Kyrkor började byggas så tidigt som på 1200-talet i samernas land och prästerna var starkt emot de samiska sederna med shamaner och trolltrummor. På medeltiden levde samerna främst av jakt och de bodde i små samhällen som kallades "siidas" och nyttjade sina egna marker (Helander 1992).

På 1600- och 1700-talet började kolonialiseringen av områdena i norr. Nybyggarna livnärde sig till största delen av jordbruk, vilket skiljde sig stort från samernas inkomstkällor. Detta förde med sig nya influenser till samerna samtidigt som många nybyggare anammade samernas levnadssätt (Helander 1992).

Social Darwinismen ändrade norrmännens attityd mot samerna runt 1850-talet. År 1892 lagstodades det att bara norska skulle användas vid undervisning i skolan. Samiska samt även finska fick användas när det var absolut nödvändigt (Jernsletten 1993). Efter 1902 blev det förbjudet att sälja land till personer som inte pratade norska (Helander 1992). Försöken att påverka samerna att anamma norska seder och bruk pågick ända fram till slutet av 1950-talet. Myndigheterna använde sig även av kyrkan som ett instrument att nå sina mål. På den tiden hette det i kolonialismens anda att den samiska kulturen och språket inte följde med utvecklingen (Jernsletten 1993).

Efter andra världskriget ändrades det norska samhällets policy mot samerna igen, vilket förde med sig att skolan blev mer liberal. Det ska tilläggas att det var en långsam process och det var först 1960 som samernas rätt att bevara och utveckla sin kultur blev officiellt erkänd. Då inrättades även nya samiska inrättningar som museum, kulturcentrum samt att samiska började undervisas i skolan (Helander 1992).

ECRI, The European Commission against Racism and Intolerance, publicerade sin andra rapport om Norge i juni 2000 efter att ha analyserat de norska förhållandena vad gäller ansträngningarna att motverka rasism, främlingshat och intolerans. (ECRI 2000).

I rapporten konstaterade man att samerna inte är så utsatta. Vidare säger ECRI att man tycker att det är bra att Norge har skrivit under och ratificerat alla de huvudinstrument som man har angivit för att bekämpa rasism och intolerans. ESRI har även noterat att trakasserier mot samerna verkar avta. Några isolerade fall av trakasserier har dock

förekommit, speciellt i områden där de utgör en liten minoritet. Man belyser även att Norge har vidtagit åtgärder för att försäkra sig om att samerna ska ha tillgång till sjukvård på sitt eget språk i de områden där de bor (ECRI 2000).

RENSKÖTSELN

Rennäringsdata

De områden i Norge där rensköttsel bedrivs i dag är främst i fjäll- och utmarksområden i Finnmark, Troms, Nordland och Nord-Trøndelags län samt delar av Sør-Trøndelag, Møre, Romsdal och Hedmarks län. Näringen bedrivs i 140 av Norges kommuner på en yta som utgör 40 procent av landet (Strøm Bull 2001). Mindre än 20 procent av invånarna i de fyra största samekommunerna i Finnmarken arbetar med rensköttsel. Bara i Kaotokeino kommun utgör renskötare den största delen av befolkningen. Ändå är renskötelsen ytterst viktig för det samiska samhället och kulturen. Det är hos den renskötande delen av samerna som det traditionella sättet att arbeta, dess seder, sociala mönster och språk lever vidare mest aktivt (Jernsletten 1993).

Tabell 1. *Antal människor i de olika driftsenheterna 2000/01*

Renbetesområde	Antal människor
Polmak/Varanger	193
Karasjok	556
Öst-Finnmark	749
Vest-Finnmark	1 310
Troms	183
Nordland	199
Nord-Trøndelag	181
Sør-Trøndelag/Hedm.	150
Totalt	2 772

Källa: Søyland et al. 2002.

Vid driftsårets slut i mars 2000 var det totala antalet renar i Norge cirka 170 000 djur. Antalet renar har varit rätt så stabilt de senaste åren förutom i Finnmarken där man har reducerat antalet på grund av för högt betestryck (Strøm Bull et al. 2001).

Tabell 2. Tabellen visar, antal driftsenheter med ren och renantalet vid driftsårets slut under perioden 99-01. Renantalet är baserat på renägarnas egna uppgifter.

Område	99/00	00/01	01/02	99/00	00/01	01/02
Polmak/Varanger	45	45	45	18.750	18.350	18.750
Karasjok	128	137	137	29.300	28.550	34.400
Øst-Finnmark	173	182	182	48.050	46.900	53.150
Vest-Finnmark	227	236	236	65.500	61.900	72.600
Troms	49	48	48	8.150	8.100	8.800
Nordland	43	43	43	10.900	12.050	12.600
Nord-Trøndelag	38	38	39	14.650	13.800	12.650
Sør-Trøndelag/Hedmark	31	30	30	13.450	13.200	13.150
Samisk rennäring totalt	561	577	578	160.700	155.950	172.950
Tamreinlagene				11.500	12.150	10.350
Rennäring totalt				172.200	168.100	183.300

Källa: Aarthum Ims 2000.

I Norge använder man sig av uttrycket driftsenheter. Enligt § 4 i rennärlagen (reindriftsloven) menar man med driftsenhet en renhjord som ägs och drivs av en ansvarig ägare eller ägs i delägarskap. I hjorden kan det även ingå renar som ägs av någon eller några nära släktingar. I april 2000 fanns det 561 registrerade aktiva driftsenheter inom renskötselområdet och 2 800 personer var knutna till dem. Av driftsenheterna var 400 belägna i Finnmarken med 2 100 personer knutna till dem, se tabell 1 och 2. Enligt rennärlagens § 20 skall innehavaren av driftsenheten ha renskötsel som yrke och det ska vara den huvudsakliga sysselsättningen (Strøm Bull 2001). Under driftsåret 01/02 var antalet koncessionsdriftsenheter (Tamreinlagene) 5 stycken och dessa ägde tillsammans 10 350 renar (se även avsnitt Rennärlagen). Under den perioden var den totala slaktmängden i Norge 47 100 renar (Aarthum Ims 2000).

Tabell 3. Tabellen visar det totala antalet slaktdjur och totalt slaktkvantum driftsåren 99-01. Talen refererar till driftsår, och inte till kalenderår.

Område	99/00	00/01	01/02	99/00	00/01	01/02
Polmak/Varanger	7 100	6 400	7 200	188	157	175
Karasjok	8 850	3 650	4 050	229	108	116
Øst-Finnmark	15 950	10 050	11 250	417	265	291
Vest-Finnmark	16 200	9 700	9 850	397	273	269
Troms	1 650	600	900	49	19	31
Nordland	2 800	2 350	2 800	82	72	87
Nord-Trøndelag	6 600	6 150	7 350	164	151	179
Sør-Trøndelag/Hedmark	8 350	7 850	8 200	211	202	201
Samisk rendrift totalt	51 550	36 700	40 350	1 321	982	1 059
Tamreinlagene	6 000	6 250	6 750	169	176	182
Rennäring totalt	57 550	42 950	47 100	1 490	1 158	1 241

Källa: Aarthum Ims 2000.

Den samiska renskötseln delas in i följande sex rendriftsområden; Øst-Finnmark, Vest-Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag och Sør-Trøndelag/Hedmark betesområden. I gränsområdena mellan Sør-Trøndelag och Møre som ligger utanför gränserna för renbetesområdet bedrivs också renskötsel med stöd av lag 21 nr 101, december 1984 (Strøm Bull et al. 2001).

Dessa renbetesområden delas in i distrikt som skapats redan på 1800-talet. I dag finns det 78 ordinarie distrikt varav vissa är åretruntbetesdistrikt. I dessa betesmarker får renarna vistas året runt. De andra är sommarbetesdistrikt. I dessa regioner måste renarna flytta mellan sommar- och vinterbetesmarker beroende på årstiden. Detta gäller större delen av Finnmarken där man flyttar mellan de så kallade ytterdistrikten som ligger på öarna och längst med kusten och innerdistrikten som ligger längre in i landet (Strøm Bull et al. 2001).

Det finns även ett tillägg till vår-, höst- och vinterbetesdistrikt som kallas gemensamma betesdistrikt (fellesbeiteområder). På dessa områden finns ingen formell avgränsning mellan olika distriktsområden och nyttjandet sker ofta på sedvanemässigt sätt. Denna variant av betesdistrikt är vanligast förekommande i Finnmarken (Strøm Bull et al. 2001).

Renskötsel i Øst- och Vest-Finnmark präglas av långa flyttningar mellan årstiderna beroende på naturförhållandena. De inre delarnas utpräglade inlandsklimat ger bra lavtillgång på vintrarna medan kusten och öarna ger frodigt bete på sommaren. Renägarna måste ofta färdas genom andra distrikt när de ska flytta mellan sina sommar- och vinterbetesmarker, vilket kräver goda kontakter och bra samarbete renägarna emellan (Strøm Bull et al. 2001).

I Troms renbetesområde varierar flyttningsmönstren. I vissa distrikt har man samma mönster som i Finnmarken, medan man i andra delar flyttar renarna mellan kust och inland med den skillnaden att vinterbetesmarkerna ligger vid kusten och sommarbetesmarkerna är belägna i inlandet. Det vanligaste är emellertid att renskötseln är stationär så att inga årstidsflyttningar sker (Strøm Bull et al. 2001).

När det gäller Nordland och Nord-Trøndelag är det vanligast att vinterbetesmarkerna ligger vid kusten och sommarbetesmarkerna i inlandet. De milda vindarna ger oftast lite snö vid kusten medan snömängden blir större i fjällen samtidigt som det på grund av närheten till havet finns risk för isbildning (Strøm Bull et al. 2001).

När det gäller den renskötsel som bedrivs i Sør-Trøndelag/Hedmark och Trollheimens renbetesområden vistas renarna på samma område hela året (Strøm Bull et al. 2001). Några distrikt i Troms, Nordland och Nord-Trøndelag nyttjar vinterbetesmarker i Sverige. Denna variation i driftmönster medför att även tidpunkten för slakt, märkning, flyttning och kalvning också varierar stort beroende på var man befinner sig (Strøm Bull et al. 2001).

Rennäringens ekonomi

I rennäringslagskommittén av årgång 1960 gjordes bland annat följande uttalande: jämfört med många andra näringar är rennäringen en bra och säker näring när den drivs rationellt och de naturliga förutsättningarna är bra. Den ger även en relativt bra avkastning. Problemet är att den inte har hunnit med utvecklingen, varför det är viktigt att staten hjälper näringen på fötter igen (Strøm Bull et al. 2001).

Jämfört med andra näringar så började moderniseringen av rennäringen sent. På 60-talet började man att använda snöskotrar därefter crossmotorcyklar när det var barmark och i viss mån helikopter (Strøm Bull et al. 2001). Distriktet Brurskanken började även att flytta sina renar till vinterbetet vid kusten med lastbil. Efter utbyggnaden av Åbjøra i slutet av 1970-talet började man använda sig av lastbilstransporter i Kappfjell-distriktet. Sedan lång tid tillbaka har man i Toven-distriktet använt sig av färjor för att komma ut till vinterbetesområdena (Berg 2000). Moderniseringen har medfört att naturhushållningen fick vika för penninghushållningen, vilket bidragit till att mekaniseringstakten ökat ännu mer. Den ökade mekaniseringen förde med sig att man tog ut fler djur till slakt, vilket i sin tur skapade en rubbning i hjordstrukturen så att man fick flera produktionsdjur och färre handjur. Även detta gynnade mekaniseringen eftersom antalet dragdjur blev färre (Strøm Bull et al. 2001). Enligt vissa biologer försvann kunskapen om vinterekologin bland samerna när snöskotern började användas och kunskapen om sommarekologin försvann i och med att terrängmotorcyklar togs i bruk. Den kunskap han då syftar på är den nedärvda kunskapen om vilka specifika områden som man nyttjade under olika tidpunkter på året. Denna traditionella kunskap har försvunnit eftersom den inte längre är viktig i dagens produktionsinriktade renskötsel. I stället anses kunskap om hur motorer och maskiner fungerar samt hur man ska bedriva renskötsel för att få största möjliga bidrag som viktiga (Berg 2000).

När snöskotern togs i bruk blev det möjligt för renskötarna att pendla hem till sina familjer. Motoriseringen innebar även att antalet anställda inom rennäringen kunde minskas och att behovet av pengar ökade. Detta gjorde att man även blev tvungen att börja söka intäkter på andra håll (Strøm Bull et al. 2001).

När man beskriver förändringen av rennäringen brukar man säga att den har gått från att ha varit intensiv till att bli extensiv. Med intensiv menas att renägaren har en intensiv kontakt med renarna, medan extensiv rennäring har mindre kontakt med renarna och de är som följd av detta även spridda över en större yta och är inte lika tama (Strøm Bull et al. 2001).

När Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) höll konferens om reindriftsavtalen i november 2002 sades bland annat följande; ekonomiskt sett är renskötseln en solid näring, där den egna kapitalandelen är cirka 80 procent. Det finns inga andra branscher i Norge som kan visa upp motsvarande balanstal. Näringen har även liten skuld, vilket är märkligt om man beaktar att 90-talet har varit en nedgångsperiod för näringen, beroende på dåliga klimatiska förhållanden och ökade utgifter på grund av rovdjur. Ändå har inte detta påverkat näringens soliditet, vilket är positivt för framtiden (Eira 2002).

Rennäringen har både en ekonomisk och kulturell sida, där ekonomin i rennäringen även är viktig för att säkra den kulturella delen för framtiden. Därför är det viktigt att man i framtiden satsar på att utveckla näringen, når investerare, ökar kompetensen, utvecklar produkterna, förbättrar marknadsföringen samt utvecklar nätverk. Fokus ska som i all annan näringsverksamhet ligga på produkterna som ska säljas och inte på hur man får största möjliga mängd bidrag från staten. Vidare ser man positivt på rennäringens framtid och att det statliga beroendet ska minska så att näringen ska kunna stå på egna ben (Eira 2002).

Det positiva med renkött är att det är en mycket exklusiv vara som inte går att massproducera som andra köttprodukter. Därför kan inte stora köttproducerande länder som t ex Danmark och Nederländerna konkurrera ut rennäringen i Norge. Det finns även en marknad som är villig att betala ett högt pris för renkött. Det viktiga när det gäller renprodukter är att nå ut till marknaden, vilket inte är fallet alla gånger i dag. Det mesta som säljs i dag är standardiserade produkter. Det nya slakteriet som byggts i Varanger, ska inrikta sig på specialprodukter vilket visar på att fokus i framtiden inriktas på produktutveckling (Eira 2002).

Målet med regeringens rennäringspolitik är som tidigare sagts att göra den oberoende av bidrag och detta ska ske genom t ex skattelättnader för rennäringen, vilket kan ske genom att man inför liknande skattereduktioner för rennäringen som redan finns i jordbruket. Sedan måste även myndigheterna förbättra grundbetingelserna för själva rennäringen. (Eira 2002).

Man ska dock komma ihåg att för närvarande gör renägarna liten vinst. Många av dem behöver även extra inkomstkällor för att klara sitt uppehälle. I studier gjorda i Vest-Finnmark var det väldigt få som uppgav att de hade god ekonomi. Bara en tredjedel uppgav att de hade möjlighet att spara några pengar. Det finns dock undantag med en minoritet renägare som har en god ekonomi och detta enbart genom att producera renkött (Sara & Karlstad 1993).

I dagsläget får rennäringen bidrag i form av ett näringsavtal (Reindriftsavtalen) som årligen förbinds mellan den norska staten och Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL). Det är Stortinget som bestämmer summans storlek och hur utbetalningen ska ske (Strøm Bull et al. 2001).

Överbetningsproblemet

I Norge bestäms högsta renantal på distriktsnivå av Reindriftsstyret och lantbruksdepartementet med stöd av 2 § rennäringenslagen. Genom detta förfarande vill man få balans mellan betesresurser och renantal. Detta gäller för sommarbetesdistrikten och för några vinterbetesdistrikt. Renägaren har skyldighet att varje år rapportera in aktuellt renantal till Reindriftsförvaltningen som i sin tur utför offentliga kontrollräkningar av renantalet. Målet är att man på 2-3 år skall kunna fastställa ett biologiskt högsta renantal för alla betesdistrikt. I praktiken går det till så att man

kontrollerar renarnas kondition genom att väga dem. Anses de vara i god kondition räknar man dem och antalet bedöms vara högsta godtagbara renantal. Sedan kompletteras detta med inventeringar av lavbete, studier av satellitbilder samt fältstudier. Lavbetet kontrolleras i fasta provrutor. Om dessa inte har slitits bedöms renantalet inte vara för högt (Oscarsson et al. 2001).

När man intervjuade renägare 1993 i Vest-Finnmarken så tyckte de flesta att interna konflikter och överträdelser är det vanligast förekommande problemet inom det egna driftsområdet. Det kom även fram att majoriteten av renskötare var överens om att höst- och vinterbetet var starkt nedbetat och en fjärdedel tyckte även att sommarbetet var för starkt betat. Ändå planerade 50 procent att öka sitt renantal, vilket huvudsakligen berodde på svag hushållsekonomi. Ökas antalet renar leder det till en större ekonomisk vinst totalt sett. En annan anledning är att man inte anser att det höga renantalet ensamt bär ansvaret för det försämrade betet. En majoritet av de tillfrågade skyllde på föroreningar, annan markanvändning och förstörelse. Man tyckte även att barmarkskörning med fordon skulle minska för att motverka förstörelsen av betesmarkerna. Även utökad stängsling skulle behövas för att komma till rätta med problemet med betesmarkslitaget. Stängsling skulle även föra med sig att behovet av barmarkskörning skulle minska. Läget är speciellt kritiskt på sommar- och vinterbetesmarkerna. (Sara & Karlstad 1993).

Renantalet i Finnmarken har varierat en hel del, under toppåret 1989 var antalet 199 800 jämfört med 112 000 år 2000 (Strøm Bull et al. 2001). Dessa siffror kan tydas som om att renantalet har varit för högt tidigare, vilket antagligen är en starkt bidragande orsak till markslitaget. Även om man nu har minskat renantalet så kan det ta 25-50 år för marken att återhämta sig (Liljelund 1998). Tabell 4 visar hur renantalet varierat över tiden.

När det gäller jordstrukturen anser en majoritet av renskötarna att det är fördelaktigt för produktionen om den är baserad på tjurar och vajor som boskap samt att man anammar höstslakt i stället för vinterslakt (Sara & Karlstad 1993). Vid höstslakt tar man tillvara produktionen som skett under sommaren genom att slakta de kalvar och vuxna djur som inte behövs i produktionsflocken. På så sätt blir det bara produktionsdjuren som nyttjar det sparsamma vinterbetet, vilket för med sig att slitaget på detta inte blir lika omfattande (Søyland et al 2002).

I Norge betalas det även ut ett kalvslaktbidrag för att fler ska anamma slaktmetoden. Bara en fjärdedel ansåg att en minskning i antalet kor leder till en ökad produktion. Det kan tilläggas att det bara var en fjärdedel som tyckte att trenden var att slaktvikterna minskade. En majoritet ansåg att en bättre organisation av betesmarkerna samt bättre kontroll av hjordarna skulle ha positiv effekt på produktionen (Sara & Karlstad 1993).

Tabell 4. Renantalets utveckling 1939-2001.

År	Øst-F.	Vest-F.	Troms	Nordl.	N-Tr.	S-Tr./H.	Andre	Totalt
1939								129 876
1949								125 560
1959								172 785
1969								129 000
1975	38 700	48 100	8 100	9 300	9 800	10 000	13 600	137 600
1980	51 700	66 670	11 755	9 461	10 229	11 300	13 000	174 115
1983	65 153	90 498	11 034	8 321	11 179	11 678	11 702	209 565
1984	82 219	107 160	11 000	8 531	13 553	12 534	13 060	248 057
1989	89 100	110 700	10 700	10 200	12 800	13 700	10 000	257 200
1994	60 200	87 200	8 800	12 500	13 200	14 000	10 000	205 900
1999	52 100	75 900	8 900	11 200	14 700	14 200	10 100	187 100
2001 ¹⁾	46 014	57 318	7 939	11 433	13 060	13 015	12 269	161 048

1) Ej korrigerat antal

Källa: Søyland et al. 2002.

VIKTIGA LAGAR OCH REGELSYSTEM

Av samernas olika näringar är det renskötseln som anses vara det centrala i den samiska kulturen. Det är i rennäringslagen som rennäringen regleras. Andra lagar som också påverkar samerna är grundlagens 110 § om samiska rättigheter samt Samelagen. I norsk rätt finns både begreppet äganderätt och bruksrätt till fast egendom. Skillnaden är att man med bruksrätt menar att någon som inte är ägare har rätt till ett visst slag av brukande. Detta brukande kan vara av varierande karaktär och omfattning. Denna rätt delas även upp i allmänna (totala) och speciella (partiella) bruksrätter. När det gäller de allmänna bruksrätterna är det bruksrättsinnehavaren som har egendomen i sin besittning och som brukar den i huvudsak. Bruksrättsinnehavaren brukar egendomen på samma sätt som en ägare och övertar besittningen av den. Vid partiell bruksrätt får man bara rätt att bruka egendomen i begränsad omfattning. Exempel på detta är rätt till väg eller betesrätt för djur, rätt till jakt och fiske, då behåller ägaren den faktiska besittningen. Ett annat namn för denna rätt är positiva servitut (Heurgren et al. 1999).

Skillnaden mellan olika områden historiskt sett har medfört att följande två typer av bruksområden har utvecklats i Norge; de fast bosatta och de renskötande samernas bruksområden. De renskötande samernas bruksområde sträcker sig till exempel i Finnmarken från kust till inland medan bruksområdet för de bofasta vanligtvis är närmast intilliggande fast mark och sjöområde. De bofasta samerna levde tidigare i huvudsak av jordbruk och fiske (Heurgren et al. 1999).

Samelagen

Den norska samelagen har skapats för att hjälpa de norska samerna att bevara och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt samhälle. Samerådet är en demokratisk institution som tar upp ärenden som rör samiska frågor. Övriga beslutande organ måste kontakta samerådet när saker som rör samerna ska beslutas. Samerådets medlemmar väljs i en period om 4 år, allt enligt samelagen (Partnership for Change 2003)

Enligt Samelagen (The Sami Act) är samer personer som :

- har samiska som hans/hennes första språk, eller vars far eller mor alternativt någon av far- eller morföräldrarna har samiska som sitt första språk
- anser sig själv vara same och lever helt enligt det samiska samhällets regler och som av övriga samesamhället också anses vara same
- har antingen en far eller mor som stämmer in på beskrivningen ovan (Helander 1992)

Rennäringslagen (reindriftsloven)

Man beräknar att 40 procent av Norges yta är knutet till bruksrätten som regleras i rennäringslagen. Grunden för renbetesrätten är sedvana som sträcker sig mycket längre tillbaka än den första rennäringslagen. Det är dock denna lag som definierar innehållet i renbetesrätten samt även reglerar och styr den. Följande befogenheter medför rätten till renbete inom renbetesområdet oavsett vem som äger marken (bruksrätt),

- rätt att vistas inom sådana områden samt rätt att färdas och slå läger
- rätt till bete
- rätt att sätta upp nödvändiga stängsel och liknande som behövs för renskötseln
- rätt till ved och bränsle
- rätt att jaga och fiska (Heurgren et al. 1999):

Vidare står det att renskötsel även kan bedrivas utanför renskötselområdet. Vanligtvis bedrivs den innanför detta område (Heurgren et al. 1999). I de fall då renskötsel bedrivs utanför renskötselområdet krävs reindriftskoncession. Denna möjlighet står även öppen för vanliga norrmän (Strøm Bull et al. 2001). Denna form av renskötsel bedrivs i Nord-Gulbrandsdal och Valdres och kallas där för Tamreinlagene och sker i regi av bygdefolk. Rättigheten regleras genom rennäringslagen § 5. För att få koncession måste man antingen ha tillräckligt stora egna arealer eller få disponera andras mark (Strøm Bull et al. 2001). Andelsägarna ska även vara bofasta i kommunen där tamreinlagene håller till. De flesta av ägarna är lantbrukare men det finns även de som tillhör andra yrkesgrupper. Tanken är att lagen ska nyttja marker som inte går att användas till annan näringsverksamhet (Søyland et al. 2002).

Det finns fastställda administrativa gränser för varje län (fylke) angående renskötseln. Dessa gränser skapades på 1800-talet för att mildra konflikterna mellan renskötsel och andra intressen, främst fårskötsel. En av anledningarna till att gränserna drogs upp var för

att reglera rennäringens skadeståndsskyldighet. Flera tvister om gränserna för vinterbetesmarkerna har pågått i de södra delarna av Norge. I övriga delar är man överens om betesrättens utsträckning (Heurgren et al. 1999).

Vem som har rätt att bedriva renskötelse tas upp i 3 § rennäringslagen. Där står det att det är förbehållet personer av samisk härkomst som bedrivit renskötelse som huvudnäring vid lagens ikraftträdande eller att någon av antingen far- eller morföräldrarna har bedrivit renskötelse som huvudnäring. Det huvudsakliga kravet är alltså familjeanknytning för att få bedriva renskötelse. Enligt 13 § måste man även vara bosatt i Norge, men man behöver inte vara norsk medborgare. Ett annat sätt att få rätt till renskötelse är att gifta sig till den. Rätten gäller även efterlevande makar och i vissa fall om äktenskapet tar slut av andra skäl. När det gäller rätten till bete står det i 11 § att den gäller på fjället och på annan utmark. Enligt ett direktorat under Jordbruksdepartementet är utmark obrukad mark som inte anses som inmark. Till inmark räknas brukad mark, ängar, kulturbetesområde, skogsplanteringar samt liknande områden (Heurgren et al. 1999).

I Norge regleras de renskötande samernas rätt till jakt och fiske i rennäringslagens 14 §. Denna rätt får bara bedrivas inom det distrikt där renskötelse för tillfället bedrivs. Renägaren tillhör olika distrikt beroende på tidpunkt i driftcykeln och han får bara bedriva jakt och fiske inom detta område. Detta innebär att om en renägare flyttar in i sommarbetesområdet tidigare än vad som står i lagen får han inte bedriva jakt och fiske där med stöd av 14 §. Vidare så gäller samma villkor för honom som för de som är bosatta i kommunen. Detta innebär att även samerna begränsas vad gäller redskap samt jakt- och fisketider. Vidare är samernas jakt- och fiskerätt helt avgiftsfri. Ett särfall som skiljer sig från övriga är laxfisket i de stora älvarna samt i Finnmarken. Denna rättighet har den norska staten gett till lokalbefolkningen. Dock har samerna samma rättigheter som lokalbefolkningen till dessa vatten. Vad gäller jakträtten så begränsas den till småviltsjakt, då högviltsjakt är förbehållen markägaren (Heurgren et al. 1999).

Plan- och bygglagen

I kommunplanerna går renskötelsen in under LNF-kategorin (lantbruks-, natur- och frilutslivsområdet). Detta innebär att renskötelsen inte är skyddad när det gäller expansion av de näringar som ligger inom denna kategori. Dessa näringar likställs alltså i kommunplanerna. I dag försöker man att rikta in sig på att försöka skapa det bästa och mest harmoniska flerbruket som är möjligt mellan de olika LNF-näringarna. Man anser också att renskötelse tål en hög grad av flerbruk, vilket även är en nödvändighet eftersom den tar upp så stora arealer. Från rennäringens sida anser man att det är särskilt viktigt att man får vara med och dra upp riktlinjerna över utformningen av flerbruket mellan rennäringen och jordbruk, skogsbruk, friluftssintressen, turism och natur och miljövard (Strøm Bull et al. 2001).

En utredning som gjordes kom fram till att genom kommunplanläggning kan flerbrukskonflikter mellan LNF näringar minskas. Man ska utgå från att flerbruk är det normala och att primärnäringarna bara i undantagsfall ska skiljas åt genom kommunplanläggning. Dock ska undantag göras om sambruket riskerar att påverka

renskötseln så negativt att det leder till "väsentlig skada eller olägenhet". Vid arealplanering är det även viktigt att rennäringen får komma in och ge synpunkter i ett så tidigt stadium som möjligt (se även hjälpmedel för sambruk) (Strøm Bull et al. 2001).

Gränskonventionen

Mellan Norge och Finland finns en konvention om uppsättande av renstängsel. Denna konvention upprättades 1981 i syfte att hindra renarna från att korsa ländernas gränser (Strøm Bull et al. 2001).

Certifiering av skogsbruket

FSC –organisationen, som är den mest spridda globalt sett, har totalt 21 miljoner ha certifierad skog över hela världen, vilket motsvarar 0,5 procent av alla jordens skogars gemensamma areal (Oliver 2001). I Norge är 5 100 ha skogsmark FSC-certifierad (FSC info worldwide 2003). Den andra organisationen, PEFC, som främst vänder sig till det europeiska privatskogsbruket, har utvecklats av representanter för de 12 miljoner europeiska skogsägarna i 15 länder som tillsammans äger mer än 100 miljoner ha skog (Oliver 2001). I dagsläget är det PEFC som är störst av de två organisationerna med mer än 36 miljoner ha certifierad skog i Europa (The Norwegian forest owners` federation 2001) PEFC utvecklar individuella ramar för varje medlemsnation men sammanför dem sedan under den gemensamma PEFC loggon. (Oliver 2001).

Det första norska PEFC-certifikatet utfärdades i juni 2001. PEFC standarden som man har tagit fram för Norge kallas för den Levande Skogen Standarden. Av Norges skog är 8 miljoner ha certifierat genom ISO 14001 EMS med den standard som tagits fram genom Levande Skogen projektet. Detta för med sig att drygt 80 procent av den skog som skördas varje år kommer från certifierade områden. För att skogsägarna ska lära sig den Levande Skogen Standarden anordnas kurser (PEFC-Norway 2003).

WWF har i rapporten "PEFC – AN ANALYSIS" påpekat flera brister i PEFCs tillvägagångssätt Bland annat så anser man att kriterierna som man använder sig av är för allmänna och vagt beskrivna samt att man annammar gruppcertifiering (Liimatainen & Harkki 2001). När PEFC – Norge svarar på kritiken anser man att rapporten från WWF är missvisande och mycket obalanserad (PEFC-Norway 2003).

ILO-konventionen

Hittills har ILO-konventionen 169 ratificerats av 14 länder (Heurgren et al. 1999). Av dessa länder var Norge först och året var 1990 (Brantenberg 1995). Norge har liknande problem som Sverige vad det gäller gränstragningen för renbetesmarkerna och i vilken utsträckning samerna kan hävda äganderätten till vissa områden (Heurgren et al. 1999).

Standarden i ILO-konventionen är ett rekommenderat minimum. Den norska regeringen anser varken att den är tillräcklig eller att den skulle utgöra någon begränsning. Man menar att den norska samelagen i många hänseenden går längre än det som ILO-

konventionen förpliktar. Från samiskt håll har det kommit krav på att konventionen borde inkorporeras i norsk lag, fast detta har inte hänt än så länge (Strøm Bull et al. 2001).

Norge har även ratificerat andra konventioner varav Bernkonventionen är en. Dess uppgift är att värna om europeiska plantor och djur. En annan konvention som man också har ratificerat är Biodiversitetskonventionen om biologisk mångfald. Båda dessa konventioner ger staten förpliktelser som för med sig konsekvenser för rennäringen. Hit hör framförallt delarna i Bernkonventionen som tar upp kraven om rovdjurens bevarande. Samerättsutredningen vill att de mänskliga rättigheterna som ILO-konventionen tar upp ska väga tyngre än de krav som finns på norska staten i och med Bernkonventionen. Man vill att pliktelserna hörande till rovdjursdelen i Bernkonventionen inte ska få genomföras om de påverkar förutsättningarna att bedriva rennäring (Strøm Bull et al. 2001).

En viktig del i ILO-konventionen är identifieringen av områden. En utredning gjordes 1992 där man undersökte om det fanns områden av den karaktär där den samiska befolkningen varit helt ensam och helt dominerande vad det gäller näringsutövande och bosättning. Utredningen kom fram till att det fanns sådana områden (Heurgren et al. 1999).

Enligt slutsatsen som utredningen (NOU 1993.34) gjorde rörande ILO-konventionen i Norge kommer den inte att få någon praktiskt betydelse för samerna. Detta eftersom det inte existerar något område där samernas nyttjande stämmer överens med de villkor som står nämnda i konventionen. Enligt villkoren ska dessa områden ha brukats helt eller till mycket stor del av den ursprungliga befolkningen och att detta fortfarande ska vara fallet (Brantenberg 1995).

För närvarande förs även diskussioner om samerna i Norge även ska få ökat inflytande angående miljöfrågor som rör deras områden. Myndigheterna och samerådet ska mötas och diskutera hur detta skulle kunna se ut. Fast redan nu har samerådet deltagit i förberedelserna för den nationella konferensen där frågor om biodiversitet togs upp. En annan viktig fråga som också ska diskuteras är hur samernas deltagande ska se ut när nationella frågor ska diskuteras. Att samerna ska få vara med i diskussionerna är för övrigt ett av kraven i agenda 21 när den integreras i kommuner med samisk befolkning (Partnership for Change 2003).

SAMBRUK OCH KONFLIKTER

Konflikter mellan rennäring och skogsbruk

Den norska skogen upptar 37% av Norges yta eller 12 miljoner ha (Forest.ru). Av skogen är endast mindre än 1 procent skyddad i nationalparker och reservat. Trä och skogsprodukter står för 11% av Norges produktionsexport, vilket är något mindre än det som exporteras från den norska fiskeindustrin samt något högre än både aluminium- och naturgasexporten (The Norwegian forest owners' federation 2001). Skogsbruket producerar årligen 10 miljoner m³ trä åt industrin och dess mekaniseringsgrad ökar för varje år. I dagsläget arbetar 24% av skogsägarna i sina egna skogar med fällning och/eller

transport av timmer under vintersäsongen (Living forest, Norway 2003). Att den andelen är så hög beror på att mer än 80% av skogen är privatägd och sköts i regel av familjeföretag i kombination med jordbruk. I Norge finns ungefär 125 000 skogsinnehav och snittstorleken för dessa är 50 ha (The Norwegian forest owners` federation 2003).

De flesta konflikter mellan skogsbruk och renskötsel har uppstått i mellersta Norge (Nordland-, Nord-Trøndelag-, och Sør-Trønelag/Hedmarks renbetesområde). Problemen beror på att det i dessa områden på vintern ofta är svåra betesförhållanden för ren på grund av stora snömängder och is på marken. Normalt går renen in i barrskogen under sådana förhållanden och betar lav från träden. Dock har det intensiva traktskogsbruket medfört så att en stor del av den gamla skogen har försvunnit, vilket i sin tur fört med sig att även lavmängden minskat. Därför är det ytterst viktigt att bevara den resterande fjällskogen (Evertsen 2003).

På övriga betesområden i Norge är det, enligt Magnar Evertsen på reindriftsförvaltningen, de indirekta effekterna av skogsbruket som medför de största problemen för rennäringen. Av dessa orsakar skogsbilvägar och den efterföljande trafiken det största problemet. De senaste tio åren har miljöhänsynen i skogsbruket ökat och man har anammat en driftsform som innebär färre kalavverkningar samt att man avverkar en mindre andel gammal skog, vilket Magnar tror är orsaken till att konflikterna mellan skogsbruk och rennäring har blivit färre (Evertsen 2003).

Kjell Klippe på reindriftsförvaltningen i Snåsa (Nord-Trøndelag) säger att de stora kalavverkningarnas tid i Norge är förbi. De största konflikterna rör istället utbyggnaden av skogsbilsvägar som underlättar för människor att färdas i dessa områden, vilket medför störningar för renskötseln. Denna utbyggnad går långsamt, efter bit för bit principen, där ett enstaka ingrepp inte är av någon avgörande betydelse, men summan av alla små kan få förödande konsekvenser för rennäringen. Han säger vidare att i Nord-Trøndelag pågår inga större mål med fokus på detta område (Klippe 2003).

I NOU 2001:35 står det att på senare tid har uppkommit flera tvister där markägare har stämt samerna med hänvisning till att rennärringsrätt inte gäller på vissa marker innanför de samiska renbetesområdena. I viktiga mål har domstolen gått på markägarens linje (Strøm Bull et al. 2001) beroende på att man har grundat domarna från en tidigare dom från 1897 då samerna också förlorade (Samefolket 1997) Följden har blivit att rennäringen tappat en betydande del av sina betesmarker (Strøm Bull et al. 2001).

Även övrig markanvändning som t.ex. väg- och vattenkraftsutbyggnad, försvarets verksamhet, husbyggen, nyodling, jakt och friluftsliv medför negativa konsekvenser för renskötseln (Strøm Bull et al. 2001). Det har visat sig att fritidsboende, skidspår och turistanläggningar medför de största negativa effekterna (Heurgren et al. 1999). Även till synes små ingrepp kan alltså ge stor påverkan på rennäringen (Strøm Bull et al. 2001). Dessa ingrepp behöver inte bara vara negativa då de ofta skapar alternativa sysselsättningar för renskötare (Berg 2000).

Det förekommer även konflikter när det gäller avsättning av mark för bildande av naturskyddsområden (Verneplaner) eftersom det är ofrånkomligt att flera skyddsvärda områden finns inom det stora renskötselområdet. Dessa områden är ofta koncentrerade till samernas kärnområden. När det gäller skyddandet av miljön försöker regeringen alltid att ta hänsyn till samisk sedvana, traditioner och intressen. De skyddsvärda områdena är värdefulla både för renskötseln och för övriga invånare i ett nationellt- och internationellt perspektiv. Regeringens arbete går därför ut på att i samförstånd med lokalbefolkningen finna lösningar på hur skyddet av dessa områden ska kunna se ut för att en lokal acceptans ska skapas (Eira 2002).

Problem uppstår eftersom samisk och norsk syn på naturen inte alltid sammanfaller. Några exempel på detta är att det som man från norsk sida ser som allmänning och som alla borde få ha samma rätt till att bruka, anser samerna att området omges av siida gränser (se även avsnittet samerna). Det som man från norsk sida ser som urskog kan ur samisk synvinkel anses vara näst intill kulturlandskap. Samma sak gäller för områden som naturvården tycker ska brukas som rekreations- och fritidsområden. Om dessa områden kan samerna ha en helt annan uppfattning om. Enligt deras mening kan dessa områden vara resurser som utgör grunden för deras näring, tradition och kultur. Beroende på de olika synsätten är det viktigt att när man planerar förvaltningen av utmarkerna har de olika synsätten i åtanke (Eira 2002).

Hjälmedel för sambruk

Det är 1978-års rennäringslag som styr nyttjande av egendom och där står följande: egendomar i renbetesområden får inte brukas på ett sätt som är olämpligt och väsentligt skadar renskötseln. Dock ger lagen utrymme för vanligt skogs- och jordbruk samt annat nyttjande av utmark inom lantbruket (Strøm Bull et al. 2001). Före ingrepp som väsentligt skadar eller är olämpliga för rennäringslagen, måste man anmäla till distriktsstyret minst tre veckor före det planerade ingreppet. Om ingen anmälan sker före denna tidpunkt eller om parterna ej kan komma överens, kan distriktsstyret förbjuda igångsättningen tills man kommit överens eller tills jordskiftesrätten har behandlat saken (Strøm Bull et al. 2001). Ingrepp som väsentligt skadar eller är olämpliga för rennäringslagen kan alltså avgöras vid rätten för jordskiften. Rätten kan även bestämma hur och på vilket sätt det är möjligt att genomföra ingreppet. Denna form av prövning (Skønn) kan krävas av den som har renskötselrätten i området eller av distriktsstyret för det berörda området (Strøm Bull et al. 2001). Om projektet ändå påbörjas kan det komma att stoppas och vanliga domstolar kan ta upp eventuella skadeståndskrav (Heurgren et al. 1999).

För att den dåvarande osäkerheten om gränserna för renskötselrätten inte skulle vara en grogrund för konflikter ändrade Stortinget rennäringslagen 1996. Följden blev att man ändrade lagen för att ge presumtion åt att samernas rättigheter och skyldigheter ska gälla inom hela det området som är innanför renskötselområdet. En annan ändring som man gjorde medförde att staten kan expropriera rätt till renskötsel där tidigare domar fastställt att renskötsel inte gäller. Med denna ändring går Norge artikel 14 i ILO-konventionen till mötes som säger att skyddet för rennäringslagen ska stärkas. Regeringen anser dock att exproprieringalternativet är den sista utvägen. I första hand ska man försöka finna en

lösning genom avtal med markägaren. I Norge går staten in och står för kostnaderna vid avtalsupplåtelse av renbete. Myndigheterna har även visat en klar vilja att man vill säkra den sydsamiska rennäringens framtid (Heurgren et al. 1999).

I och med lagändringen ligger numera bevisbördan på markägaren. Det är han som ska bevisa vid till exempel en tvist att det inte finns någon renbetesrätt på egendomen. Detta gäller inom hela renskötseområdet (Heurgren et al. 1999).

Även 15 § ändrades vid samma tidpunkt. Där redovisas hur en markägare kan bruka marken för att undvika konflikter med renbetesrätten. Där finns förbud mot att bruka marken så att väsentlig skada uppstår för rennäringen. Detta ska dock inte innebära hinder för ordinärt skogs- och jordbruk, eller annat nyttjande av utmark för jordbruksändamål (bland annat jakt, fiske och annan näringsutövning). Även ordinärt nyttjande kan medföra negativa effekter för rennäringen om omfattningen är tillräckligt stor (Heurgren et al. 1999).

Plan- och bygglagen (plan- och bygningsloven) ska även den ändras och är under revision. Regeringens mål är att stärka och vidareutveckla lagen så att den i högre grad synliggör rennäringens behov och intressen så dessa också kommer in i de olika planeringsprocesserna. Dock måste de olika intressena även i framtiden kunna samsas om markutnyttjandet. Detta kommer att föra med sig att betydelsen av samråd och strategisk planering kommer att öka i framtiden (se även stycket Plan- och bygglagen; Eira 2002).

För att sambruket ska fungera bättre har man i Norge infört ett så kallat konfliktlösningsråd. Tanken är att framtida konflikter först ska tas upp i ett sådant råd innan rättsliga åtgärder vidtas. (Heurgren et al. 1999). Rekommendationen som rådet ger förutsätter att parterna är eniga. Om detta är fallet skickas rekommendationen till parterna för synpunkter. Slutrapporten skickas sedan till jordbruksdepartementet som i sin tur informerar Stortinget om vad rådet kommit fram till. (Heurgren et al. 1999).

Utmarkscommissionen, är en specialdomstol som inrättades 1985 har även den en konfliktlösnings uppgift genom att faställa:

- om staten är ägare till mark eller ej
- gränser mellan statlig mark och annan mark
- i fall bruksrätt föreligger på statlig mark och vem som har bruksrätt, (Heurgren et al. 1999).

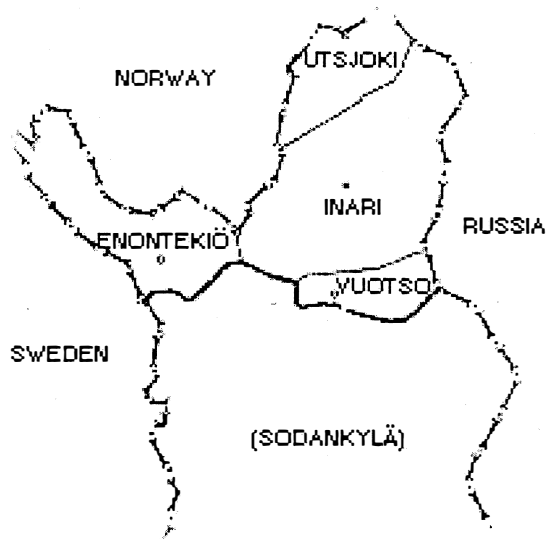
I den här domstolen tas inte bara samiska angelägenheter upp. Dock är dess arbete rörande nyttjanderättigheter till utmark av stor betydelse för både fast bosatta samer och för renskötande samer (Heurgren et al. 1999).

FINSK RENNÄRING

SAMERNA

Det totala antalet samer i Finland är cirka 6 500. Av dessa bor ungefär 4 000 i det samiska bosättningsområdet i den nordligaste delen av Lapplands län (FINFO 2000), karta 1. Av dessa är i sin tur 600 renskötare (Nieminen 1999). Denna del av Finland täcker en yta av 35 000 km², vilket även inkluderar ett område som Skoltsamerna fick, vilka bosatte sig i Finland efter andra världskriget (FINFO 2000). Genom förordningen 824/73 om representation för samerna blev området klart avgränsat år 1973 (Heurgren et al. 1999). Av samerna som bor inom detta område livnär sig cirka 40 procent av de traditionella näringarna renskötsel, jakt, fiske och hantverk. Vanligtvis så livnär man sig genom att blanda dessa näringar. En lika stor andel av samerna får huvuddelen av sina inkomster genom serviceyrken. Turismen har blivit en viktig extra inkomstkälla för många och för några har den blivit den huvudsakliga. I dag utgör samerna en tredjedel av det totala antalet invånare i regionen och det är bara i kommunen Utsjoki som det utgör en majoritet av befolkningen (FINFO 2000).

Karta 1. Det samiska bosättningsområdet i norra Lappland (*Sapmi*) och de olika regionerna.

Källa: FINFO 2000.

Man tror att de ursprungliga samerna kom till områdena i Finland och Östra Karelen när de följde efter renhjordar under och efter den sista istiden. Vid ishavet har man hittat 4 000 år gamla skidor som visar på att någon slags samisk kultur fanns där redan då. Andra bevis är de 1 500 klippmålningarna som hittats vid sjön Onega och Kolahalvön och som är 5 000 år gammal (Yli-Kuha 1998).

Ursprungligen hade samerna och finnarna samma språk. Det var när kristendomen började sprida sig som samerna och finnarna skiljde sig åt och blev två olika folk vad det

gäller språk och utbredningsområde. Samerna hör till ursprungsbefolkningen i Europa och från dem har i sin tur andra folk skapats (FINFO 2000).

Mellan åren 1551-1808, då Finland styrdes av Sverige, hade samerna ungefär samma rättigheter som vanliga bönder. De nyttjade samebyns marker till sina huvudsakliga inkomstkällor renskötsel, fiske och jakt. Lapparna ägde marken permanent och betalade en avgift för det till staten, så kallad "Lapps-katt". Även efter att Ryssland erövrade Finland 1808 behölls det svenska lagsystemet vad det gäller samerna. Slutligen blev Finland självständigt 1917 (FINFO 2000).

När den vilda renen blev allt ovanligare minskade samebyarnas aktiva landanvändning, vilket resulterade i att markavgifterna minskade tills man helt upphörde med förfarandet 1924. Då flyttades samerna även från markregistren och deras tidigare rättigheter glömdes bort (FINFO 2000). I stället flyttade nya bosättare in i området där nu ingen längre ägde marken. Dessa bosättare fick i sin tur särskilda rättigheter till land och vatten. En del samer upprättade då hemman på sin egen mark. Marken som låg utanför hemmanen tog staten över kontrollen av utan någon som helst laglig grund. Detta har resulterat i att 10 procent av marken i de samiska bosättningarna är privatägd och resterande 90 procent är statligt land. På den privata marken bedriver samerna jord- och skogsbruk och en del fiske. För renskötsel, jakt och fiske använder de sig oftast av den statliga marken (FINFO 2000).

I Finland var samerna förbjudna att tala samiska i skolan fram till 1960-talet och det är först nyligen som undervisning i samiska börjat i skolan. Detta har resulterat i att situationen för två av de tre samiska språken ser särskilt mörk ut. Dessa är Inari Sami och Skolt som vardera talas av ca 400-500 personer i Finland. Det tredje samiska språket i Finland är nordsamiska som talas av betydligt fler. Det stora problemet för språken i dag är bristen på lärare. Detta har även noterats av ECRI (The European Commission against Racism and Intolerance) som säger att visserligen har samerna rätt att enligt lagen använda och vidareutveckla sitt språk men att det i praktiken inte alltid är fallet (ECRI 2001).

Under många år har samernas situation i Finland blivit allt bättre. Dock hände något 1995 då det finska sameparlamentet noterade att medan Finlands regering genom lagar, fördrag och implementering av konventioner försökte stärka samernas position och rättigheter i samhället, så ökade det organiserade samemotståndet i de samiska hemområdena. Vissa medlemmar av majoritetspopulationerna och lokala styren vill inte acceptera att samerna ska garanteras att få använda sitt eget språk och utöva sin egen kultur. Dessa grupper får även hjälp av media och journalister med att föra ut sitt antisamiska budskap. Den antisamiska attityden har lett till att vissa samer inte längre vågar uppträda som samer, samtidigt som det medför negativa effekter på de politiska besluten och lagförändringar som rör samerna (The Finnish Sami Parliament 1997). Medlemmar av majoritetsbefolkningen i den samiska regionen av Finland har gått ihop och bildat en grupp som kallas för "Lappalaiskulttuuri – ja perinnedyhdistys r.y." (Association for Lapp Culture and Traditions). Denna organisation försöker systematiskt att arbeta mot den samiska populationen och dess kultur och föra fram sina egna medlemmar som de

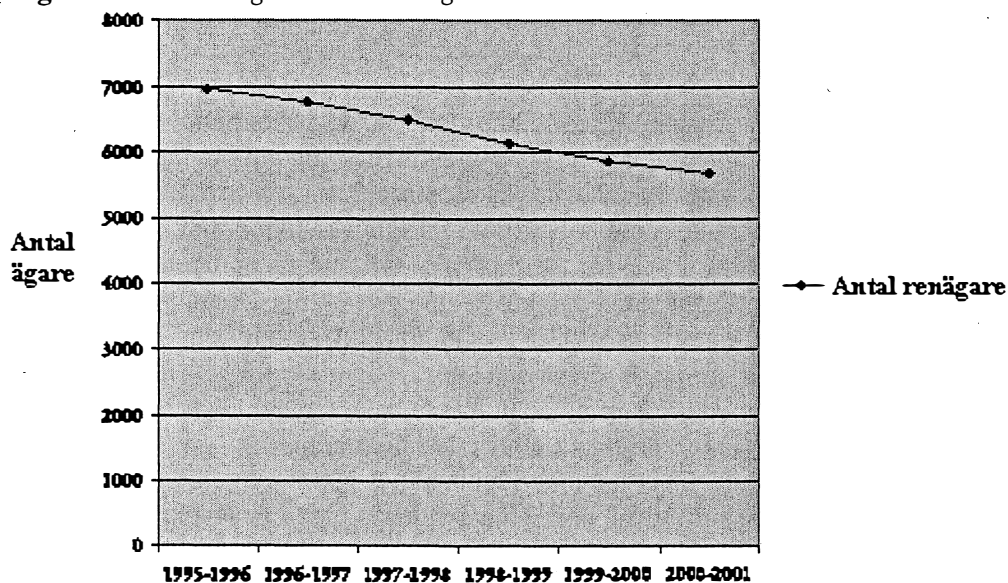
riktiga samerna till poster inom sameparlamentet mot den samiska populationens vilja (The Finnish Sami Parliament 1997). Även ECRI har noterat att många finländare fortfarande ser ned på samerna och deras sätt att leva. Exempel som man nämner i sin rapport är en TV-serie som visats på finsk TV som gör narr av samerna och deras kultur och att medierna förstärker motsättningarna mellan etniska minoriteter och övriga medborgare genom att visa upp negativa stereotyper och blåsa upp sensationsnyheter där medlemmar från minoritetsgrupper är involverade (ECRI 2002).

RENSKÖTSELN

Rennäringsdata

Renskötselområdena i nord- och nordöst täcker en yta av 114 000 km² eller 33 procent av Finlands yta (Jernsletten & Klokov 2002). Eftersom renskötselområdet upptar en så stor yta, är variationen stor även när det gäller de ekologiska förutsättningarna för att bedriva renskötsel. Detta medför att sättet att bedriva renskötsel varierar mellan distrikten (Søyland et al 2002). Det finska renskötselområdet gränsar i norr med de svenska, ryska och norska statsgränserna. Vid gränserna till Norge och Ryssland har man även byggt ett stängsel för att förhindra att renarna ska gå över till de andra länderna. Dessa gränser är tillsammans 1 500 km långa och 1 200 km av dessa stängsel underhålls av Finland. (Sustainable Reindeer Husbandry 2002). Rennäringen har varit stabil och antalet utövare har varierat lite över åren. Omkring 700 hushåll får sitt huvudsakliga uppehälle genom rennäringen och för ytterligare 900 hushåll utgör den en betydande del av ekonomin (Renbeteslagsföreningen 2003). De renägartätaste regionerna är som följer; Sodankylä med drygt 700 renägare, Inari färre än 630 och Rovaniemi där antalet är ungefär 500 renägare (Jernsletten & Klokov 2002).

Figur 1. Förändring av antal renägare i Finland 1995-2001.

Källa: Jernsletten & Klokov 2002.

Möjligheten att även vanliga finska medborgare får bedriva renskötsel har resulterat i att det i Finland finns ca 6 700 renägare, (Nieminen 1999) vilket är många fler än i Sverige och Norge. Antalet renägare i Finland har dock minskat något de senaste åren (se figur 1). I Finland finns det ett stort antal renägare som inte har så många renar beroende på att flera bara har renskötseln som en biinkomst. Detta är tydligast i de södra delarna av renskötselområdet, vilket även kan vara en förklaring till varför minskningen av antalet renägare är störst i söder. Detta kan förklaras av att det finska bidragssystemet kräver att renägaren har minst 70 renar för att ha rätt till bidrag år 2002, vilket i sin tur kan ha bidragit till att småskaliga renägare har slutat med renskötseln. Bidraget finansieras av staten och EUs nordliga biståndsfond. Följande siffror visar vilken betydande del de små renägarna utgör i Finland: Nära 80 procent av dem har en hjord på 1-49 renar och den näst största gruppen, 50-99 renar, har 13 procent av renägarna. Bara 6 personer eller 0,1 procent har fler än 400 renar i sin hjord (Jernsletten & Klokov 2002). I dagsläget är det bara 20 procent av renägarna i Finland som uppfyller kravet på över 70 renar. Till de renägare som uppfyller kravet betalas ett bidrag på 120 FMK per ren (Jernsletten & Klokov 2002).

Den finska renskötseln bedrivs i regionerna Lappland och delar av Oulu, vilka i sin tur är uppdelade i tre renskötselområden: "Samiskt renskötselområde", "Särskilt renskötselområde" och "Renskötselområde". Dessa indelningar gjordes av staten på 1960-talet och skälet till indelningen är inte helt klart. En trolig förklaring är att i det så kallade samiska renskötselområdet ska renskötseln ha prioritet jämfört med övriga näringar. Även i området som kallas för särskilt renskötselområde ska renskötseln ha en grad av skydd mot andra intressen. Ett exempel på detta är att den finska regeringen måste konsultera de olika distrikten vid till exempel markförsäljning (Jernsletten & Klokov 2002). Karta 1 visar områdenas utbredning.

Av det totala antalet renar i Finland så lever uppskattningsvis 40 procent, eller 100 000 i den samiska regionen. Av dessa äger samerna ungefär 85 procent (FINFO 2000). Den samiska rennäringen är organiserad i 4-5 företag som alla innehar ett stort antal renar (Søyland et al 2002).

Viktigast är renskötseln i samernas hemtrakter Enontekis, Enare och Utsjoki (Renbeteslagsföreningen 2003). Tidigare trodde man att rennäringen skulle få vika sig när andra mera lönsamma näringar börjat sprida sig i norra Finland. Dessa tankegångar ändrades på 1960-talet då man insåg att rennäringen kunde utnyttja den känsliga nordliga naturen på ett hållbart sätt, samtidigt som den skapar bestående arbetstillfällen. I dag söker sig många unga män till renskötaryrket. Till denna positiva utveckling har utbildningen av renskötare en viktig roll. Utbildning i kursform startades i Finland 1969 och den egentliga yrkesutbildningen startade vid Kittilä yrkesskola hösten 1981. Renskötsel finns även med på samerådets utbildningscentral SOGSAKK i Enare (Renbeteslagsföreningen 2003). Att 1300 renskötare är under 25 år visar även det på en positiv utveckling för renskötseln (Jernsletten & Klokov 2002).

Renskötsel får bedrivas på alla marker i renskötselområdet oberoende av ägarförhållanden och administrationsrätt, dock med vissa begränsningar som står nämnda i

renskötsellagen. Renägaren behöver alltså inte ha någon besittnings- eller administrativ rätt till marken. Lagarna gör det även möjligt för till exempel turistindustrin att äga renar. Vissa av dessa renar varken tillhör eller betar på någon av renlagens marker. (Jernsletten & Klokov 2002).

Renarna uppehåller sig hela året i stängslade områden som kallas för renhordsdistrikt. Distrikten varierar i storlek från 1 000-5 000 km² (FINFO 2000), se även karta 1. Dessa nyttjas av ett renbeteslag. Alla enskilda renägare i Finland tillhör ett specifikt renbeteslag. Renbeteslaget är även den administrativa grundenheten för renarna inom renbeteslagets område. De ser bland annat till att renarna sköts enligt lag, förordning, bestämmelser och god renskötsel och att renarna håller sig inom sitt eget område och inte orsakar skada (Renbeteslagsföreningen 2003). Alla renbeteslagen har väldefinierade gränser samt nyttjar olika betesmarker och äger olika antal renar. Gemensamt är dock att alla drivs i vinstsyfte (Jernsletten & Klokov 2002). År 2002 fanns det 56 renbeteslag i Finland (Renbeteslagsföreningen 2003).

En styrelse bestående av en renvärd, en vicevärd och fyra andra medlemmar leder renbeteslaget. Dessa personer väljs för tre år. Renvärden är renbeteslagets ledare och förtroendemän. Det är han som har det slutgiltiga ansvaret för renbeteslaget, övervakar att allt blir gjort och i rätt tid. Han övervakar även de övriga funktionärernas arbete och verksamhet. Alla hans uppgifter är uppräknade i renskötselordningen och han står även under tjänsteansvar. Det är styrelsen som bereder de ärenden som renbeteslaget vill ska tas upp på stämman. Den verkställer även beslut som har tagits på stämman och enligt författningen så beslutar den självständigt i ärenden som styrelsen tagit i. (Renbeteslagsföreningen 2003).

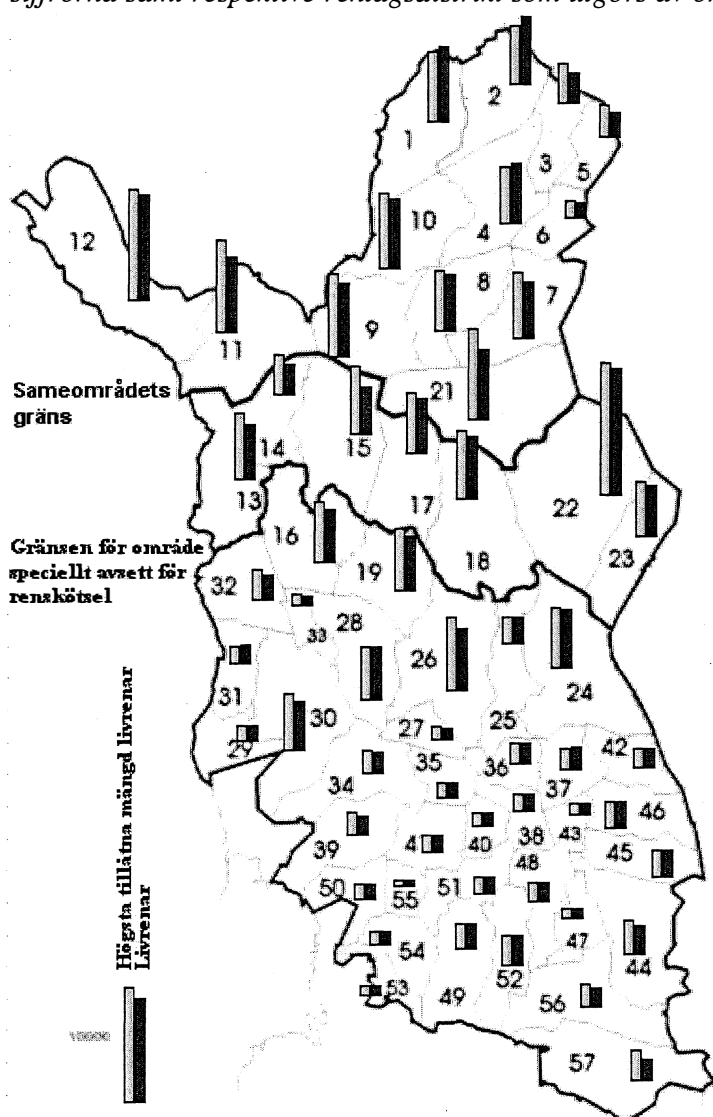
I Finland är det renbeteslagsföreningen (Paliskunnat) som leder rennäringen samt bevakar dess utövers intressen, utvecklar förutsättningarna för verksamheten och försöker att stärka bilden av den i offentliga sammanhang. Enligt Renskötsellagen 20 § är renbeteslagsföreningens uppgifter att fungera som förbindelselänk för renbeteslagen, utveckla renskötseln och rennäringen, främja renförädlingen samt bedriva forskning och försöksverksamhet rörande renskötsel. Vidare bedriver föreningen rådgivning om renskötsel. Man främjar även renförädling samt följer utvecklingen av rennäringen både utomlands och inom landet, publicerar och producerar litteratur och läromedel, arrangerar informationsträffar etc (Renbeteslagsföreningen 2003). Renskötsellagen behöver inte betala någon avgift till renskötselutövningen utan dess verksamhet finansieras av staten (Jernsletten & Klokov 2002). Det högsta beslutande organet är renparlamentet alternativt det allmänna mötet. Den består av ledarna för de olika renlagen (renvärdarna) och de möts en gång per år (Renbeteslagsföreningen 2003).

Högsta tillåtna renantal

Det är jord- och skogsbruksministeriet som bestämmer högsta renantalet som varje renlag får äga under kommande årtionde. För det pågående årtiondet sattes det högsta tillåtna renantalet till 203 700. Även hur många renar en enskild medlem i ett renlag får äga bestäms av jord- och skogsbruksministeriet. I söder är maxantalet satt till 300 per person

och i de norra delarna av renskötselområdet är gränsen satt till 500 renar per person (Jernsletten & Klovov 2002). Att renägare får ha fler renar i norra Finland beror på att rennäringen i söder kombineras med andra näringar som till exempel jordbruk. Innan beslut om högsta renantal fattas måste ministeriet ha hört renbeteslagsföreningen och lantbruksproducenternas förbund. När beslutet sedan ska fattas får inte heller antalet renar på respektive renlagsmarker under vintern överstiga den uthålliga avkastningsförmågan hos renbeteslagets vinterbeten (Oskarsson et al. 2001).

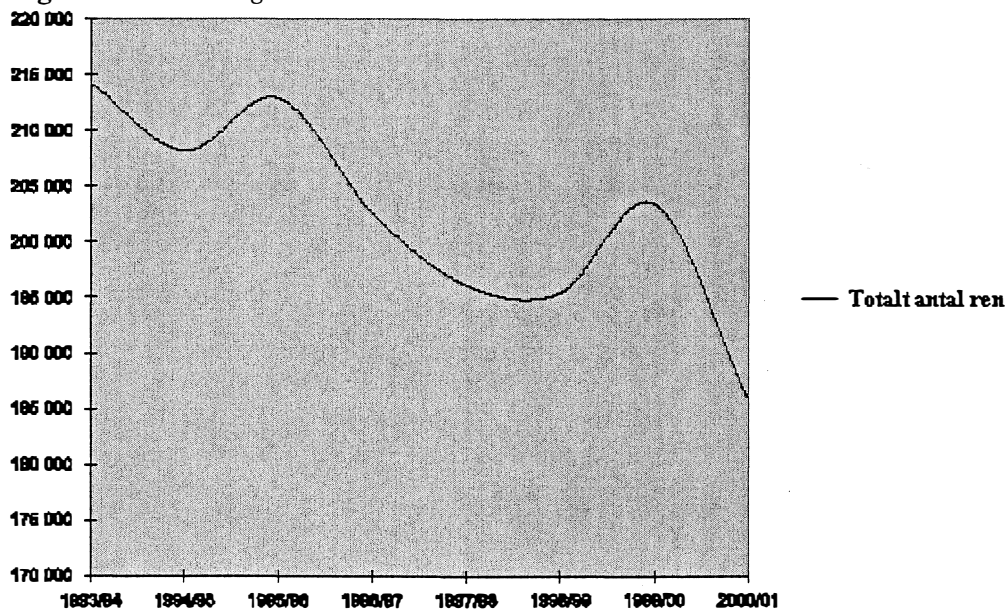
Karta 1. Högsta tillåtna renantal samt faktiskt renantal 2000-2001. Gränserna för uppdelningen av renskötselområdet (feta linjer) och de olika renbeteslagen som visas av siffrorna samt respektive renlagsdistrikt som utgörs av områdena runt siffrorna.

Källa: Renbeteslagsföreningen 2003.

När ministeriet år 2000 valde att sänka det totala renantalet från 220 000 till drygt 200 000 var varje renägare tvungen att i sin tur sänka sitt renantal proportionellt. Överbetning låg till grunden för den sänkningen, varför man valde att reducera renantalet mer i de norra delarna av renskötselområdet eftersom slitaget var större där än i söder. (Oscarsson et al., 2001). Ser man utvecklingen i ett längre perspektiv så har renantalet sedan toppåret 1993 fram till 2001 minskat med 13 procent (figur 2) beroende på att man under flera år i början på 1990-talet hade väldigt mycket ren, vilket ledde till överbetning och slitage på marken (Jernsletten & Klovov 2002). Avdelningen för renforskning på det finska jakt- och fiskeriforskningsinstitutet (Game and Fisheries research Institute) och avdelningen för geografi på Oulu Universitetet genomförde en stor inventering av vinter- och sommarbetesmarker mellan åren 1995-98. Resultatet visade att kvaliteten på betesmarkerna varierade stort mellan olika delar av renskötselområdet samt att de flesta av lavbetesmarkerna blev klassificerade som fattiga (Nieminen 1999).

Figur 2. Förändring av renantalet i Finland 1993-2000.

Källa: Jernsletten & Klovov 2002)

I lagstiftningen står inget skrivet om hur renägarna i renlagen sinsemellan ska fördela reninnehavet. I vissa lagar anammar man ett system med olika kvoter, vilket innebär att varje delägare har rätt till ett visst antal renar. Sedan kan han förhandla med de övriga medlemmarna om att få köpa delar av deras rättigheter så att han kan ha flera renar (Oscarsson et al., 2001).

Renskötseln i praktiken

I renskötseln finns det tre arbetstoppar under året: kalvmärkning i juni-juli, höst- och vinter skiljningarna från september till januari och vinterbevakningen (Renbeteslagsföreningen 2003).

Kalvningen sker vanligtvis i maj-juni. Det totala antalet kalvar per år brukar vara 120 000–130 000 i det finska renskötselområdet. När sedan insekterna runt midsommar jagar ihop renarna i stora flockar på fjäll och myrar är det dags för kalvmärkningen. Myggorna bidrar till att det blir enklare för renägarna att samla renarna i kalvmärkningsgårderna. I skogsområdena samlas flockarna ihop till fots och i fjällområden använder man sig av terrängmotorcykel, flygplan och helikopter. Själva märkningen görs med kniv och märket skärs in i renens öra. Enligt lag måste alla renar märkas med något av de 24 märkena som är godkända av renbeteslagsföreningen. Dessa kan sedan kombineras så att över 14 000 renmärken kan användas (Renbeteslagsföreningen 2003).

På sommaren och den tidiga hösten bättrar renarna på sin kondition, växer och skaffar reservnäring. Den föda som de då äter varierar stort beroende på i vilken biotop som de befinner sig i (kalfjäll/skog). Gemensamt för födan är att den är lättsmält och rik på proteiner, vitaminer, mineral- och spårämnen. Rensköterna samlar också in hö, löv och fräken för att ha som vinterförråd (Renbeteslagsföreningen 2003).

Skiljningsarbetet startar i september och fortsätter fram till jultid. Då drar rensköterna nytta av att tjurarna skapat harem med vajor runtomkring sig som de vaktar. Ihopdrivningen sker med snöskoter, fyrhjuling, helikopter, till fots på snöskor eller med på skidor. I skiljningsgårderna räknas renarna och man skiljer ut slaktdjur från övriga djur samt skiljer ut renar som hör till andra beteslag. De renar som får leva (livrenar) räknas och får vanligtvis även medicinering mot parasiter. Sedan identifieras renen och anmäls för räkningsman som antecknar renen och dess ägare i renlängden. Detta är ett lagstadgat arbete och antalet renar brukar vara ca 200 000. En annan sak som också sker vid skiljningen är att en del av de äldre tjurarna kastreras. Kastrerade tjurar kallas för härkar och är bra slaktdjur. Tidigare fanns det fältslakterier vid skiljningsgårderna. Dessa är nu ersatta av 9 slakterier med EU-standard som byggts i olika delar av skötselområdet. Den årliga slakten uppgår till 100 000-125 000 renar av vilka 70 procent utgörs av kalvar. En härk ger i snitt 50-60 kilo kött, en vaja 35-40 kilo och en kalv ger i genomsnitt 20 kilo (Renbeteslagsföreningen 2003).

Renarnas sommarbetesmarker ligger ofta i öppen fjällterräng, på myrar, kalhyggen, längs älvstränder och naturängar. På hösten flyttar de mot sina vinterbetesmarker där andelen av lav, risväxter och andra fiberrika växter i födan ökar, för att sedan alltmer gå över till den egentliga vinterfödan som består av renlav, skorplav och skägglav. I vissa trakter kan lavarna utgöra 30-60 procent av renens vinternäring (Renbeteslagsföreningen 2003).

Rennäringens ekonomi

Rennäringen drar in lite pengar till de lokala samhällena i form av skatt, men tar i anspråk stora landarealer och är beroende av att de styrande stödjer den för att konflikter med andra intressen ska kunna undvikas. Vidare kräver renskötelsen att kontakterna med den administrativa personalen fungerar väl (Jernsletten & Klov 2002).

Den finska renskötelsens ekonomiska värde beräknas till 200 miljoner FMK per år, inklusive vidareförädling, handel och transport. Renskötelsen är även ytterst viktig för att hålla liv i små samhällen, den samiska kulturen och för turistnäringen i norr (Jernsletten & Klov 2002)

När renantalet gick ned med 13 procent mellan åren 1993 och 2001 minskade även köttproduktionen med hela 45 procent. Här följer några förklaringar till vad nedgången i renantalet kan ha berott på: överbetning av betesmarkerna, hårda vintrar, ökat antal rovdjur och minskat antal renägare. Det troliga är att det är en kombination av några eller samtliga av dessa faktorer som har lett till nedgången. Den största köttproduktionen hade man 1991/92 då 4 200 ton kött producerades per år. År 2000 hade produktionen nästan halverats. Anledningen till den höga produktionen 1991/92 var renskötelsens stora expansion på 1970- och 80-talet då man hade 15 år med fördelaktigt väder, antiparasitmedicinering, stödutfodring, genomförande av modern teknik samt att man började anamma kalvslakt. I början på 1990-talet var antalet renar cirka 430 000. (Jernsletten & Klov 2002).

I Finland säljs 70 procent av det slaktade köttet till slakterier. I norr kan det närmsta slakteriet ligga i Norge varför det då säljs dit. En annan detalj som talar för att sälja till norska slakterier är priset, som ligger 1,5-2 FMK över det finska köttpriset. Bara 10 procent säljs privat. Resterande 20 procent är för privat bruk (Jernsletten & Klov 2002).

För familjerna som lever av renskötelse är binärningar som slöjd, fiske, bärplockning, skogsbruk, småskaligt jordbruk samt försäljning av renskinn viktiga. (Jernsletten & Klov 2002).

Ett stort problem för renskötelsen i Finland är den växande rovdjursstammen och fordonstrafiken. Dock finns det ett kompensationsystem som ersätter förluster av ren. Årligen dödas 3 000 renar i trafiken. Enligt finsk lag får renar röra sig fritt i renskötelsesområdet och fordonsägaren kan inte kräva ersättning av renägaren för skador på sitt fordon. Renägaren har dock alltid rätt till ersättning från motorförsäkringen (Jernsletten & Klov 2002).

Grunden för rennäringens lönsamhet bygger på att renarna ska skaffa största delen av sin vinternäring på egen hand. Man brukar säga att det går en linje mellan Muonio och Savukoski. Norr om denna linje får renarna i huvudsak sin näring från naturen, där renlaven har störst betydelse. I de södra och mellersta delarna är snön i regel för djup eller hårt packad, så renarna måste istället äta skägglav från träden. (Renbeteslags-

föreningen 2003). Utfodringen har ökat på senare år, vilket bland annat beror på att betesmarkerna har förändrats. Denna förändring är en effekt av det sådana faktorer som t ex moderna skogsbruksmetoder, kraftverksutbyggnad, turism, utbyggnad av vägnät, ökad gruvsdrift och försvarsmaktens verksamhet. Utfodringen sker genom att man med snöskoter för ut nödfoder till renarna. Stödutfodringen är kostsam och medför sämre lönsamhet (Renbeteslagsföreningen 2003).

Omkring 70-80 procent av renskötselns kostnader uppkommer i samband med flyttning av hjorden mellan olika delar av renskötselområdet. Läger man även till den utrustning och de fordon som krävs kommer denna kostnad att utgöra 80-90 procent av den totala kostnaden (Sustainable Reindeer Husbandry. 2002).

Den rendriftspolitik som man nu för i Finland har som mål att ändra strukturen i näringen för att öka lönsamheten. I stället för att som situationen är i dag med många små vill man i framtiden ha färre men större enheter (Søyland & Forsell et al 2002).

VIKTIGA LAGAR OCH REGELSYSTEM

Enligt finsk lag har samerna ingen särskild rätt att nyttja den statligt ägda delen av marken för sina traditionella näringar. I dag hyr staten allmän mark och hindrar samerna på många sätt att nyttja marken (FINFO 2000). I dagens finska lagar nämns inte samernas rätt till land, vatten och naturresurser beroende på att under de senaste 200 åren har ingen finsk regering godkänt något sådant förslag. Lagen garanterar inte heller samerna rätt till ett uppehälle som är en del av deras kultur. Samerna har upprepade gånger begärt av staten att lämna tillbaka landet. Som det nu är tillåter regeringen fri konkurrens och i vissa fall hindras samerna att nyttja områden i den samiska regionen. Än så länge har regeringen inte startat något arbete med att ändra lagarna, trots att statskommittén vid ett flertal tillfällen rekommenderat till det (FINFO 2000).

Jakt- och fiskerätt

I dag är huvudregeln när det gäller rätten till fiske att den tillfaller ägaren till vattnet. De tre nordligaste kommunerna utgör ett särfall som skiljer sig från övriga Finland. Här får lokalbefolkningen avgiftsfritt fiska i statens älvar och insjöar. Redan 1978 gav parlamentets konstitutionella lagkommitté ett utlåtande där det stod att man skulle främja konventionen mot rasdiskriminering samt öka samernas lagliga rättigheter till vatten. När det gäller samernas rätt till vatten och fiske har inget implementerats. Dock finns fiskerättigheterna i den finska konstitutionen (The Finnish Sami Parliament 1997). Riksdagens grundlagskommitté har upprepade gånger påtalat att samernas rätt till fiske, speciellt i de tre nordligaste kommunerna, måste få starkare rättsskydd (Heurgren et al. 1999).

Enligt jaktlagen är det markägaren som innehar rätten till jakt. Dock har lokalbefolkningen rätt till jakt på statlig mark i kommuner som tillhör Lapplands län. Detta innebär alltså att samerna har samma rättigheter som den övriga befolkningen i sitt

hemområde. Frågan om samernas rätt till jakt utreds för närvarande (Heurgren et al. 1999).

Renskötselrätten

Renskötselområdet innefattar nästan hela Lapplands län samt den nordligaste delen av Uleåborgs län. Vidare så delas renskötselområdet in i renbetesområden. Inom renskötselområdet får renskötsel bedrivas enligt 3 § rennäringslagen oberoende av äganderätt och bruksrätt av marken (Heurgren et al. 1999). I Finland är det tillåtet för även icke samer att bedriva renskötsel på renbetesmarkerna. Det krävs att personen som vill bli renägare är permanent bosatt i det samhälle där renlaget helt eller delvis är lokaliserat, vidare måste personen även bli accepterad av renlagets medlemmar (Jernsletten & Klovov 2002). Detta innebär alltså att nu när Finland är EU-medlem kan alla invånare i medlemsländerna bedriva renskötsel i Finland bara de uppfyller de tidigare nämnda kraven. I den 6 § rennäringslagen står det att renägare inom ett renbetesområde är ett beteslag. Ett beteslag är en juridisk person med av länsstyrelsen fastlagda geografiska gränser (Heurgren et al. 1999).

De rättigheter som ingår i renskötselrätten är rätt att ha ren, betesrätt, rätt till att bygga renskillningsgården på statlig mark (efter att man fått tillstånd från myndigheterna), samt enligt 39 § och 40 § rätt att ta virke och ved för eget bruk i statligt ägd skog. Rättigheter till jakt och fiske inkluderas ej i den finska renskötselrätten (Heurgren et al. 1999).

De statliga markerna längst norrut i renskötselområdet är avsatta särskilt för samernas renskötsel. Här får ingen markanvändning ske som är till väsentlig olägenhet för renskötseln. Dock får lantbruks- och skogsdepartementet vidta begränsningar för renbetet inom naturskyddsområden för att skydda skogen, enligt lagen om skyddsvärd skog (Heurgren et al. 1999).

Den finska rennäringslagen skiljer inte på den samiska renskötseln och den som bedrivs av icke samer. Detta beroende på att frågan om samernas rättigheter till land och vatten har utretts under många år. Sametinget arbetar för närvarande med frågan om samernas rätt till land och vatten (Heurgren et al. 1999). I Helena Ruotsalas avhandling (Ruotsala 2002: Elo, työ ja ympäristö. Poronhoito Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa (1930-1995) som handlar om problem mellan renskötsel och skogsbruk i finska Lappland konstaterar hon att den samiska renskötseln i regel har bättre rättsskydd än den icke samiska renskötseln. Detta skulle bero på att deras rättigheter både finns med i grundlagen och i den så kallade lagen om den samiska kulturautonomin (rat. 1996) samt beroende av de politiska rättigheter som de har i egenskap av urbefolkning. Resultatet av detta blir att den icke samiska renskötseln inte vågar dra staten (skogsförvaltningen) inför rätta, vilket samerna å andra sidan har vågat. Dock har samerna i stort sett alltid varit den förlorande parten i dessa mål (Ruotsala 2003).

Certifiering av skogsbruket

Den största andelen statsägd skog i Finland finns i de norra delarna. I de södra och mellersta delarna är två tredjedelar privatägd och i vissa områden är hela 80 procent av skogen i privata händer. Antalet skogsägare i Finland är beräknat till ungefär 900 000, varför man ofta använder sig av benämningen familjeskogsbruk (Finnish forest and forestry 2003.).

När EU-marknaden började kräva att en oberoende tredje part kontrollerar att produkterna har producerats av ett skogsbruk som sköts på ett uthålligt sätt, blev man i Finland tvungen att börja fundera över hur man skulle lösa detta. Den finska skogsindustrin hamnade i ett dilemma eftersom majoriteten av leverantörerna (privatskogsbruket) inte stödde FSC, varför man i stället valde att utforma egen standard (Case Study 2003).

Det egentliga arbetet med att utforma kriterierna startade i juni 1996 då man bildade en nationell arbetsgrupp bestående av representanter från Finlands centrala förening för jordbruksprodukter och skogsägare (MTK), den finska skogsindustrifederationen (FFIF), WWF Finland och den Finska föreningen för naturbevarande (FANC). Tanken var att man skulle skapa en finsk nationell skogscertifieringsstandard. Denna grupp började sitt arbete i augusti 1996 (FNL 2001).

De finska miljöorganisationerna (WWF, Birdlife och FANC) trodde att man hade en muntlig överenskommelse att standarden slutligen skulle sändas till Forest Stewardship Council (FSC) för utvärdering och godkännande. Detta förnekades av the Finnish Forest certification Scheme (FFCS), vilket ledde till att dessa miljöorganisationer stannade kvar och slutligen undertecknade vad de egentligen tyckte inte var en tillräcklig standard, eftersom man trodde att FSC till sist skulle göra de nödvändiga förbättringarna innan det slutliga godkännandet. Andra som till exempel Finnish Nature League (FNL) hoppade av på att man inte tyckte sig kunna påverka processen (FNL 2001).

Ett år senare hade alla medlemmar i arbetsgruppen som utgjorts av representanter från miljöorganisationer, hoppat av och dragit tillbaka sitt godkännande av standarden. Detta hindrade dock inte att MTK och flera finska papperstillverkare utvecklade sin egen finska certifieringsstandard genom att utgå från det som den nationella arbetsgruppen hade kommit fram till. De finska miljöorganisationerna gick då ut offentligt och sade att de inte stödde denna standard. Trots detta så gick den finska skogsindustrin, MTK, samt flera andra intressenter vidare och bildade FFCS (FNL 2001).

Genom att PEFC har godkänt FFCS kriterierna, så får Finnish Forest Certification Council (FFCC) ge rättigheter till finska företag att använda sig av PEFC märkning (FNL 2001).

Efter två år var 22 miljoner ha skog i Finland anslutet till FFCS, vilket motsvarar 95 procent av Finlands totala skogsinnehav. Att det gått så snabbt beror på att certifieringen utförts på regional nivå. Man har delat upp Finland i 13 skogsregioner varav alla certifierades mellan 1999 och 2000. För skogsägarna räcker det att skogsägarföreningen

är medlem för att de i sin tur också ska var certifierade. Detta förfarandesätt kallas för gruppcertifiering. Det är bara skogsägare som inte tillhör någon skogsägarförening som skriftligen måste underteckna ett åtagande för att bli certifierad. I en undersökning som var gjord januari 2000 kom det fram att en majoritet av skogsägarna inte var medvetna om att de var certifierade (FNL 2001).

PEFC systemet är uppbyggt genom att man tar fram nationellt anpassade system för certifiering, därefter försöker man att definiera det minsta antalet åtgärder som måste genomföras för att certifieringssystemet ska godkännas. Standarden inkluderar inte någon hänsyn till urbefolkningarnas rätt till att bruka marken (Case Study 2003).

Med hänseende till den ringa hänsyn som PEFC tar till urbefolkningarna har samerna väddat till Europeiska kommissionen att de olika certifieringsorganisationerna ska erkänna deras bruksrätter. Man har även skickat ett brev om detta till PEFC organisationen. Brevet är under diskussion för närvarande. Samerna säger att om de ska acceptera PEFC så måste de även inkludera sociala aspekter som till exempel samernas rättigheter (Case Study 2003). Det finska sameparlamentet har krävt att man istället för FFCS kriterier ska använda sig av FSCs (Liimatainen & Harkki 2001).

ILO-konventionen

Arbetet med ratificeringen av ILO-konventionen nr 169 går långsamt i Finland. Flera nationella kommittéer har lämnat in rapporter om samernas rättigheter utan att det har hänt något. Man har även fått kritik från den Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter samt ECRI för att arbetet drar ut på tiden (Jernsletten & Klovov. 2002). De anser att Finland ska skynda sig att lösa de markrättighetsfrågor som står i vägen för en ratificering av ILO-konventionen. Man anser även att detta måste göras på ett sådant sätt så att de spänningar som finns på vissa håll mellan samer och icke samer samt mellan samiska regioner och icke samiska inte ökar (ECRI 2002). Enligt Helena Routsala, forskare vid universitetet i Åbo, har den tänkta ratificeringen redan bidragit till att dessa problem ökat i omfattning. Hon anser även att dessa problem är mycket större i Finland än de är i Sverige (Routsala 2003) När Arbetsmarknads- och Justitiedepartementet överlämnade sin utredning efter att de gemensamt utrett frågan, framkom det att vad som hindrade en ratificering är samernas otillräckliga rättigheter till land, vatten och naturresurser i finsk lagstiftning (Heurgren et al 1999). Helena Routsala anser även att frågan om vem som egentligen är same enligt lagen också måste lösas (Routsala 2003).

Sedan 1991 finns inskrivet i konstitutionen att samerna ska höras i det finska parlamentet när ärenden som särskilt rör dem behandlas. Samerna är den enda befolkningsgruppen som har dessa rättigheter i Finland. På kommun- och regionnivå har samerna samma politiska och administrativa rättigheter som övriga invånare. De har alltså inte möjligheten att själva besluta i frågor som rör deras språk, kultur eller sociala och ekonomiska situation (FINFO 2000). Detta är för övrigt ett av kraven i ILO-konventionen (Heurgren et al. 1999).

Det konkreta som händer just nu är att rättsministeriet har startat en utredning som ska vara klar vid slutet av 2004. Tanken med utredningen är att den ska klargöra den lagliga och historiska utvecklingen, vilket bland annat ska leda till att man ska kunna skapa en tillfredställande laglig grund så att ratificering av ILO-konventionen 169 blir möjlig (Joonas 2003).

SAMBRUK OCH KONFLIKTER

Skogs- och rennäringens inverkan på varandra

En väsentlig skillnad mellan den finska rennäringen och den i Norge och Sverige är att en övervägande del, 75 procent, av de finska betesmarkerna ligger i skogsområden. Följden blir att de två näringarna till stor del måste bedrivas inom samma område, vilket skapar många konflikter. Skogsnäringens påverkan på rennäringen är tydlig i Finland. När stora maskiner går in i skogsområden och fäller stora träd påverkas stora markytor dels till följd av den direkta fällningen dels vid den efterföljande markberedningen. Mest skadas markerna vid sommaravverkningar då de stora maskinerna går hårt åt på markskiktet, vilket resulterar i att området under lång tid blir obrukbart som betesområde för renar (Jernsletten & Klokov 2002).

Speciellt allvarligt för renskötseln är avverkning av gammal skog, (äldre än 120 år), på grund av att trädlavar växer på de gamla träden och att snön i regel inte packas så hårt i dessa skogar så att renarna lättare kan komma åt födan. Dessa skillnader på snöns packningsgrad kan även märkas vid avverkningar i yngre skogar, fast inte lika tydligt. De gamla skogarna är särskilt viktiga under senvintern då renarna är i dålig kondition efter den långa vintern. Vid riktigt svåra snöförhållanden kan renägaren hugga ned några gamla träd så att renarna kommer åt hänglaven på grenarna och kan på så sätt överleva vintern. (Jernsletten & Klokov 2002).

Juha Joonas som forskar vid den nordliga institutionen för minoriteter och miljölag på Lapplands universitetet i Rovaniemi säger att det för närvarande inte pågår några mål mellan samiska renägare och övriga markanvändare (Joonas 2003). Det har dock tidigare pågått konflikter mellan renskötseln och den finska skogsstyrelsen (Forest and Park Service) gällande avverkning av viktiga vinterbetesmarker (FNL 2001). Det har även förekommit några rättsfall mellan skogsbruket och renskötsellagen där skogsbruket i stort sett alltid har avgått med segern. Detta gäller även i de nordliga delarna av renskötselområdet, de områden som enligt renskötsellagen ska vara ett avsatt område speciellt för renskötseln. Även i dessa områden går skogsbruket före renskötseln i praktiken (Ruotsala 2003). Kristiina Vuopala som arbetar på Metsähallitus och förvaltar statens skogar, uppger att konflikterna med samer och skogsbruk lugnat ned sig men att motsättningarna om ägande- och nyttjanderätter mellan samer och övriga lokala invånare i övre Lappland fortfarande är svåra (Vuopala 2003).

När det gäller standarden så är PEFC/FFCS vag och innehåller i regel inga krav om t ex lägsta nivåer. Den standard FFCS tar upp om samerna är enbart baserad på nuvarande finsk lag trots att samerna var representerade under arbetets gång. Samerna tycker inte att

man har tagit hänsyn till deras rätt till seder och bruk när man försökt att harmonisera skogsbruket med samernas traditionella markutnyttjande. Detta beror antagligen på att renskötarna inte ens hördes när kriteriet 37 som tar upp harmoniseringen av statsskogsbruket och renskötseln skrevs. Eftersom standarden bygger på den nuvarande finska lagen så säger många miljöföreningar att de som certifieras inte behöver vidta några förändringar när det gäller deras skogsbruksmetoder (FNL 2001).

Även renskötseln har i vissa hänseenden negativ inverkan på skogsbruket. Skogsbruket är mycket viktigt för Finland, varför skogsbruk även måste bedrivas i Lappland som utgör en tredjedel av Finlands yta och innehar 16 procent av landets timmerresurser. Trots det nordliga läget är tillväxten också rätt så god. Lapplands skogar står för 10 procent av den årliga totala tillväxten. För regionen Lappland är skogsindustrin ytterst viktig, genom att den står för 50 procent av regionens industriproduktion och 70 procent av exportinkomsterna (Varmola 2003).

Renarnas negativa effekter på skogsindustrin består framför allt av att de skadar nyplanterade områden. Små plantor är mycket känsliga för betning och vissa sorters trädplantor attraherar renarna så att de dras till området, vilket slutligen leder till ekonomiska förluster för skogsbruket. För att få bukt med problemen som uppstår mellan de båda näringarna har man från skogsbrukets sida startat upp olika forskningsprojekt. (Jernsletten & Klokov 2002).

Skogsskötseln har varit mycket intensiv i samernas hemområden sedan 1950-talet. Nu under det senaste årtiondet har man börjat märka en förändring av skötseln i de statliga skogarna. I Inari kommun har 40 procent av skogen skyddats. Trots denna höga andel så ligger den största arealen av de viktiga vinterbetesmarkerna utanför de skyddade områdena, vilket innebär att de framtida avverkningarna kommer att påverka tillgången på dessa. Under 1990 började renskötarna kräva avverkningsstopp på senvinterbetesmarkerna. Det har även förekommit flera stämningar där renskötarna vädjat till FNs kommission för mänskliga rättigheter. Dessa stämningar har inte resulterat i något, till stor del för att domstolarna har tittat individuellt på varje enskild konflikt i stället för att se hur hela skogsindustrin påverkar renskötseln i stort. Fast när det gäller Muotkatunturirenlags vädjan till FNs kommission för mänskliga rättigheter sade man i ett yttrande att varje ytterligare avverkning inom deras område kunde ses som ett brott mot samernas ursprungliga rättigheter. När avverkningarna på statens marker utökades år 2000 så har man på nytt vänt sig till kommissionen för mänskliga rättigheter (Liimatainen & Harkki 2001).

Övriga intressen som påverkar rennäringen

Naturvårdsintressen och rennäring går inte alltid hand i hand. I Finland har rovdjursstammen ökat kraftigt de senaste åren. Antalet renar som dödats av vargar har ökat med 90 procent från 1987 till år 2000. För björn är ökningen 300 procent, lo 26 procent och järv 1 700 procent. Den sammanlagda ökningen av rovdjursdödade renar 1987-2000 blir 530 procent, varför det är ganska förståeligt att rovdjursdebatten är het i Finland just nu (Jernsletten & Klokov 2002).

Även storskaliga byggnadsprojekt som dammbyggnationer vid vattenkraftsutbyggnad och turistanläggningar har påverkat renskötarnas markanvändning (Liimatainen & Harkki 2001). Betesmarker förloras även när infrastrukturen byggs ut (Jernsletten & Klovov 2002).

Hjälpmedel för sambruk

Samekulturen är skyddad enligt lag i Finland varför markanvändning i samernas hemområden måste ske på ett sådant sätt att samernas kultur respekteras, vilket även inkluderar renskötelsen. Forest and Park Service måste förhandla med samerepresentanterna och renskötarna när markanvändningsplaner ska framställas över den statligt ägda skogen i samernas hemområde (Liimatainen & Harkki 2001).

Det finska certifieringssystemet FFSC innehåller även två kriterier som ska skydda samernas kultur och traditionella näringar varav det ena är kriterie 36. Tanken med kriteriet är att det ska "harmonisera" skogsbruket och rennäringen så att samerna även i framtiden ska kunna bedriva sina traditionella näringar (Liimatainen & Harkki 2001). Dock säger sameparlamentet att man inte godkänner kriteriet eftersom Forest and Park Service inte förhandlar med sameparlamentet och de olika renskötelskooperativen om "olika harmoniserande åtgärder" som kan påverka samernas traditionella näringar. Till dessa åtgärder hör till exempel områdesplanering, byggnationer av stugor, försäljning och arrendering av mark i samernas hemområde. Vidare säger man även att Forest and Park Service inte har uppfyllt de krav som de har enligt renskötellagens 53 § där det står att förhandling måste ske vid ingrepp som starkt påverkar renskötelsen. Samerna menar att påverkan är stor vid varje skogsavverkning (FNL 2001). Trots att certifiering varit i bruk nu i flera år i Finland säger renskötare i intervjuer att FPS skötselmetoder och planeringsprocesser inte har förbättrats på statens marker. Man anser att man inte förhandlar på jämlika villkor och FPS ställer inte in avverkningar om inte renskötarna tar ärendet till domstol.

När det gäller det andra kriteriet 37 som även det tar upp dessa aspekter är tanken att skogsbruket och renskötelsen ska integreras. Detta ska ske genom att FPS och renskötarna ska samarbeta när åtgärder görs som medför betydande påverkan på renskötelsen. Mängden samarbete som krävs ska avgöras av båda parter för att säkerställa att alla får säga sitt och så att näringarna harmoniseras. Även i intervjuer om detta kriterium är renskötarna missnöjda, vilket kanske inte är så konstigt när de inte ens fick vara med och utforma det (Liimatainen & Harkki 2001).

Metsähallitus, som är det organ som förvaltar statens skogar, har tillsammans med den finska renägarföreningen arbetat fram en överenskommelse om hur man ska försöka att anpassa de båda näringarna för att de negativa effekterna som de har på varandra ska bli så små som möjligt. Detta gäller alltså för de områden som Metsähallitus administrerar i östra och västra Lappland, Ostrobothnia och Kainuu. Distrikten i norra Lappland omfattas inte av denna överenskommelse eftersom Metsähallitus och de lokala

renskötarna redan har undertecknat ett liknande dokument. Följande punkter ingår i överenskommelsen (Voupala 2003):

- Lavstudie

Metsähallitus ska tillsammans med Renägarföreningen och Renskötsselföreningen delta i ett oberoende forskningsprojekt som ska undersöka betesmarkernas nuvarande status och hur de kommer att förändras i framtiden (Voupala 2003).

- Skogsskötsel

De områden som är en förutsättning för renskötseln ska tas med i beräkning i de olika skötselåtgärderna. Vid avverkning och skötselåtgärder eller om områden ska undantas från skötsel ska det på följande områden krävas att man kommer överens med berört renlag genom förhandlingar: vinter- och vårbetesmarkerna som är särskilt avsedda som betesmarker (lavmarker) samt kalvnings och arbetsområden (stängslade områden, utfodrings och transportområden) (Voupala 2003).

Metsähallitus ska även årligen bjuda in den renägare som representerar renskötsellagen (distriktschefen) samt även medlemmarna i Renbeteslagsföreningens styrelse för att utvärdera hur de tidigare överenskommelserna har infriats, diskutera Metsähallitus planer i renskötselområdet de närmaste 5 åren och komma överens om genomförandet. (Voupala 2003).

Det är även viktigt för renskötseln att Metsähallitus inte markbereder lavmarker där det inte är nödvändigt för skogsförnyringen och på de marker där inte skogsvårdslagen kräver det. Om man under förhandlingen med renskötarna kommer fram till att det är nödvändigt att skjuta upp avverkning av viktiga betesmarker så ska Metsähallitus göra det, under kanske 5 år. Sedan ska även de båda parterna gemensamt försöka att utveckla skogsbruksmetoder som tar till vara renskötselns behov effektivare än dagens metoder (Voupala 2003).

- Försäljning, arrendering och byte av land

I renskötselregionen ska inte uppsamlings-, märknings- och utfodringsområden iordningställda för renskötsel och den närmast intilliggande marken säljas, arrenderas ut eller bytas mot annan mark annat än som sista utväg (Voupala 2003).

JÄMFÖRANDE ANALYS

Procentuellt tar rennäringen upp ungefär lika stor yta av respektive land, 40 procent av Norge, 33 procent av Finland och 40 procent av Sverige. Däremot varierar antal samer och renar i de olika länderna. I Norge som har de flesta antalet samer bor 40 000-45 000 samer och ungefär 2 800 av dessa är knutna till någon av de 561 registrerade samiska driftsenheterna. Förutom dessa finns ytterligare fem stycken koncessionsdriftsenheter. Vid slutet av driftsåret 2001/02 var det totala antalet renar 183 300 och koncessionsdriftsenheterna ägde 10 350 av dessa. Antalet samer i Sverige anses i de flesta beräkningar vara 15 000-20 000 varav ca 3 500 är sysselsatta med renskötsel. Det totala antalet renägare i Sverige är ca 4 500 och vid driftsåret 2000/01 var renantalet 221 164 varav 12 000 ägdes av koncessionssamebyar. I Finland finns det totalt 6 700 renskötare och den samiska befolkningen är 6 500 personer till antalet, varav 600 är renskötare och äger ca 85 000 renar. Det högsta tillåtna renantal för Finland totalt den nuvarande 10 årsperioden är satt till 203 700.

Den nuvarande trenden i länderna är att antalet människor inom renskötseln minskar för att lönsamheten i renskötsel företagen ska öka. Dock anser man fortfarande att renskötseln är ytterst viktigt för bevarandet av den samiska kulturen.

Den svenska renskötseln kan delas in i tre olika former. Varav en är den som bedrivs av fjällsamebyarna. De har sina åretruntmarker ovan odlingsgränsen samt på renbetesfjällen och vinterbetesmarkerna nedanför denna gräns samt nedanför renbetesfjällen. Sedan finns det även skogsamebyar vars åretruntmarker ligger ovanför lappmarksgränsen och vinterbetesmarker nedanför denna gräns. Den sista formen är koncessionsrenskötsel som bedrivs året runt på vinterbetesmarker i Norrbottens län. Den norska renskötseln är den heterogena om man jämfört med de övriga länderna. I vissa betesdistrikt bedrivs den på åretruntbetesmarker. På dessa marker får renarna vistas året runt. Medan andra områden är sommarbetesdistrikt där renarna måste flytta mellan sommar- och vinterbetesmarkerna under året. Sedan tillkommer även fellesbeiteområden där ingen formell avgränsning mellan olika distriktsområden existerar och nyttjandet sker ofta på sedvanemässigt sätt. Sommar och vinterbetesmarkernas läge varierar också beroende på vart i Norge distriktet ligger. I vissa renbetesdistrikt ligger sommarbetesmarkerna vid kusten och vinterbetesmarkerna i inlandet medan det kan vara omvänt i andra distrikt. Renskötseln som bedrivs i Finland är mera stationär än den som bedrivs i de övriga länderna. I Finland är renskötselområdet uppdelat i olika områden som kallas renhordsdistrikt. Varje enskilt distrikt är stängslat och nyttjas av ett specifikt renbeteslag. Renarna uppehåller sig även inom samma område hela året.

I samtliga länder har man haft problem de senaste åren med markslitage och överbetning varför man har minskat renantalet.

I Norge får enligt renskötsellagen endast samerna bedriva renskötsel inom renskötselområdet. Dock finns en möjlighet genom koncessionsförfarande för icke samer att bedriva renskötsel i några regioner utanför området. Enligt den svenska renskötsel-

lagen får personer som ej är samer äga renar i ett område inom renskötseområdet genom koncessionsförfarande. I övriga delar av området är renägandet en exklusiv samisk rättighet. Enligt den finska renskötselagen får alla EU-medborgare bedriva renskötsel i Finland, allt som krävs är att personen som vill bli renägare är permanent bosatt i det samhälle där renlaget helt eller delvis är lokaliserat. Vidare måste personen även bli accepterad av renlagets medlemmar.

Den norska renskötselagen ger de renskötande samerna rätt att vistas, färdas och slå läger inom renbetesområdet samt rätt till bete. Samerna har rätt att sätta upp nödvändiga stängsel och liknande som behövs för renskötseln, rätt att ta ved och bränsle och rätt att jaga och fiska. Dock varierar rättigheterna till fiske i olika regioner och beroende på typ av fiske. Vidare får samerna bara bedriva jakt och fiske inom den region där renskötseln för tillfället bedrivs och samma villkor gäller för dem som för de bosatta i kommunen vad det gäller redskap samt jakt- och fisketider. De har även bara rätt till småviltsjakt eftersom högviltsjakten bara tillfaller markägaren. Den svenska renskötselrätten, som är en del av rennäringslagen ger samer som är medlemmar i en sameby rätt att använda mark och vatten till sig och sina renar. Det innebär även rätt till renbete, jakt och fiske samt viss avverkning inom renskötseområdet. Dessa rättigheter varierar även beroende om marken är statlig eller privatägd. Enligt finsk lag har samerna ingen särskild rätt att nyttja den statligt ägda delen av marken för sina traditionella näringar. De rättigheter som ingår i den finska renskötselrätten är rätt att ha renar, betesrätt, rätt till att bygga renskillningsgården på statlig mark efter att man fått tillstånd från myndigheterna, samt ta virke och ved för eget bruk i statligt ägd skog, utan att tillstånd krävs. Rättigheter till jakt och fiske inkluderas ej i den finska renskötselrätten.

Av länderna så är det bara i Norge som man har ratificerat ILO-konventionen 169, i Sverige och Finland pågår flera utredningar om när och i fall det är möjligt att ratificera konventionen. Flera röster i Finland gör gällande att ratificeringsarbetet går långsamt.

I samtliga länder har det förekommit tvister om ägande- och nyttjanderätter mellan samer och övriga lokala invånare. I Sverige pågår sju tvister där privata markägare gått i hop och stämt samebyar. Det som ifrågasätts är om samerna har nyttjanderätt till marken. Skogsägarna kräver även kompensation för skador. I finska övre Lappland existerar fortfarande stora och mycket svåra motsättningar om ägande- och nyttjanderätter mellan samer och övriga lokala invånare. Det pågår dock inga mål mellan samiska renägare och övriga markanvändare i dagsläget. I Norge förekommer liknande tvister. På senare tid har det uppkommit flera tvister där markägare har stämt samerna med hänvisning till att rennäringsrätt inte gäller på vissa områden innanför de samiska markerna. På rendriftsförvaltningen säger man att konflikterna på senare tid minskat i antal. Gemensamt för samernas situation i de olika tvisterna oberoende av land är att de har problem med att bevisa i rätten att man nyttjat marken under lång tid beroende på att skriftliga dokument i regel saknas.

Ett av de största problem för renskötseln i samtliga länder är när skogsbruket avverkar gammal hänglavsbarande skog. När dessa skogar avverkas tvingas renskötarna även utöka stödutfodringen, vilket är mycket kostsamt.

I Sverige är den övervägande delen av skogsmarken inom renskötseområdet FSC-certifierad medan skogen i det finska och norska renskötseområdet i stort sett endast är PEFC-certifierad. Bland FSCs kriterier finns krav om att hänsyn ska tas gällande ursprungsfolkens rätt till skogen vilket inte är fallet vad det gäller PEFC. När det gäller åtgärderna som ska göras uttrycker FSC dessa som krav medan formuleringarna inte är lika strikta i PEFC. På grund av dessa skillnader så är det bara FSC som har samernas stöd.

I samtliga länder har man någon form av samrådsförfarande inom renskötseområdet. I Norge måste man anmäla till distriktsstyret före ingrepp som väsentligt skadar eller är olämpliga för rennäringen minst tre veckor före det planerade ingreppet. Om inte parterna då kan komma överens eller att ingen anmälan sker under den tiden kan distriktsstyret förbjuda igångsättningen tills man kommit överens eller tills jordskifteretten har behandlat saken. Betydelsen av samråden och strategisk planering kommer även att öka i framtiden när revisionen av Plan –och bygglagen är gjord. I Sverige bedrivs två olika typer av samrådsförfaranden, ett enligt samrådsplikt 20§ skogsvårdslagen vid avverkning inom renskötseområdets åretruntmark, dels på frivillig grund mellan skogsbruk och rennäringen på övriga marker. Dessa kan i sin tur delas in i de som hålls inom ramen för FSC-samarbetet dels övriga samråd mellan skogsbruk och rennäring. Det finns även bestämmelser på att den som söker avverkningstillstånd i renskötseområdets åretruntmarker måste kunna visa upp ett skriftligt bevis på att berörd sameby beretts tillfälle till samråd. När det gäller Finland så har Metsähallitus som förvaltar statens skogar tillsammans med den finska renägarföreningen arbetat fram en överenskommelse där en av punkterna går ut på att man årligen ska diskutera kommande projekt samt utvärdera tidigare överenskommelser som man slutit. Det finska certifieringssystemet FFSC innehåller även kriterierna 36 och 37 som bland annat innebär att skogsbruket ska förhandla med rennäringen vid olika ingrepp så att näringarna "harmoniseras".

DISKUSSION

När det gäller konflikter mellan skogsbruk och rennärning verkar det som de svåraste konflikterna i dag finns i Sverige, medan sambruket flyter på smidigast i Norge och Finland hamnar någonstans mittemellan. Den slutsatsen gör jag efter det att jag hört mig för hos rendriftsförvaltningen i Norge där man säger att det i dagsläget inte pågår några mål mellan skogsbruk och rennärning. Detta borde betyda att de tvister som nämns i NOU 2001:35 där markägare har stämt samerna med hänvisning till att rennäringsrätt inte gäller på vissa marker innanför det samiska renbetesområdet. Har upphört kanske beroende på att de nya lagarna man har beslutat om börjar ge effekt. Även när det gäller Finland säger flera insatta personer att inga tvister mellan skogsbruk och rennärning pågår för närvarande. I Sverige däremot pågår, sju mål där privata markägare stämmer samebyar. Dock förekommer det svåra motsättningar om ägande- och nyttjanderätter mellan samer och övriga lokala invånare i nordligaste Finland och tvister på vissa håll i Norge uppger flera källor. Min egen uppfattning av dessa är att de inte är lika allvarliga som de som i dag pågår i Sverige där flera samebyars fortsatta existens är hotade om de förlorar de pågående målen.

Vilka kan då vara orsakerna som kan ligga bakom detta? När det gäller Norge så har skogsbruket minst betydelse för den norska ekonomin varför man är beredd att gå några steg längre för att mildra skogsbrukets påverkan på rennärningen t.ex. så verkar det som att man nu har minskat mängden trakthyggen. Man har även ratificerat ILO-konventionen vilket för med sig att samerna på flera områden får större rätt till marken. Att Norge gått längst inom detta område kan bero på att av de tre länderna så har Norge den klart största andelen samer. Detta kan innebära att deras röst väger tyngre än de finska och svenska samernas.

När det gäller Sverige och Finland är dessa länders skogsindustrier ledande i världen och en stor del av befolkningen jobbar även inom den sektorn. Därför vill man troligen gå mer varsamt fram i de länderna när det gäller lagar och ratificeringen av ILO-konventionen. Trots att rennärningen procentuellt tar i anspråk ungefär lika mycket yta i respektive land så är nog frågan om ratificering av ILO-konventionen känsligast i Finland eftersom att, till skillnad från Sverige och Norge, ligger hela renskötselområdet i skogsområdet. Detta kan även vara en anledning till varför man har gått så varligt fram i de lagar som reglerar samernas rättigheter till land. I dagsläget skiljer man inte i lagen på samisk renskötsel och den renskötsel som bedrivs av vanliga finska medborgare, varför det kan vara extra känsligt om man plötsligt börjar att stifta lagar och ratificera konventioner som kommer att ändra på detta till samernas favör, särskilt som de samiska rensköterna i Finland är i klar minoritet. Effekterna kommer antagligen att bli att de redan existerande motsättningarna kommer att öka. I Norge verkar det som att motsättningarna mellan samer och övriga invånare är mindre vilket även kan sägas gälla för Sverige om man bortser i från de pågående målen där privata markägare stämmer samebyar. I Sverige och Norge existerar inte heller något organiserat samiskt motstånd vilket är fallet i Finland. Att samerna i dessa länder alltid har haft flera privilegier som t.ex. rätt till jakt och fiske samt bedriva renskötsel inom renskötselområdet kan innebära att några ytterligare rättigheter kanske inte kommer att sticka lika mycket i ögonen för ländernas

övriga invånare. I dessa länder ligger problemet kanske snarare internt mellan renskötande samer och icke renskötande samer. På grund av att det bara är renskötande samer som har rätt till, t ex jakt och fiske i renskötselområdet, medan övriga samer saknar dessa rättigheter oavsett hur starka bindningarna är till fädernesmarken. Detta har resulterat i att vissa tycker att det har skapats två olika klasser av samer.

Under arbetets gång tycker jag att det är ganska tydligt att sambruket mellan rennäringen, skogsbruk och övriga näringar fungerar smidigast i Norge, medan det är svårt att direkt skilja Finland och Sverige åt. När det gäller Sverige verkar samrådsförandet fungera rätt så konfliktfritt på statlig och bolagsägd mark. Möten sker regelmässigt mellan näringarna vilket främjar en förbättrad dialog om sambruk. Samebyarnas krav på anpassade skötselmetoder och att anpassa avverkningarna i tid och rum har dock ökat under de senaste åren. Detta har också resulterat i ökade krav på de privatägda markerna vilket kan leda till ökade konflikter. Samråd mellan samebyar och privata skogsägare förekommer för närvarande endast i begränsad omfattning. När det gäller Finland så har jag stött på flera källor som inte är nöjda med skogsbrukets hänsyn på den statligt ägda marken däremot har jag inte hittat något om motsättningar mellan privatskogsbruket och rennäringen. Detta kan till viss del bero på att många av markägarna i Finland själva äger ren. De privata markägarna äger 2/3 delar av marken om man undan tar de nordliga delarna av Finland. Motsvarande förhållande i de samiska bosättningsområdena är att 10 procent av marken är privatägd och 90 procent statligt ägd. Enligt de källor jag hört med så är det även inom detta område som de största motsättningarna finns mellan skogsbruk och rennäring. Kanske hade även flera konflikter i Finland varit uppe i den finska rätten om rennäringen haft starkare laglig grund att stå på, eftersom att jag har stött på några källor som pekar på att finska renskötare inte vågar stämma skogsbolagen. Det är också slående att det inte verkar finnas något fall som renägarna vunnit mot skogsbruket, vilket för övrigt även gäller för de övriga länderna.

Om man ser på certifieringen i respektive land så medför den svenska hållningen att renskötseln i Sverige ges större hänsyn, i alla fall på de statligt ägda markerna och bolagen som är FSC certifierade, än vad som är fallet i Norge och Finland, där man i stället har valt PEFC där ingen hänsyn ges till ursprungsbefolkningens rätt att bruka skogen. Dock har man både i Finland och Norge lagt till några extra kriterier som ska ge en viss hänsyn åt renskötsel och urbefolkning. Trots dessa kompletteringar så anser flera källor att FSC med sina specifika krav är striktare än PEFC som i stället använder formuleringar som rekommendationer. PEFC i sitt nuvarande skick accepteras inte heller av samerna.

Det verkar som att Norge är det land som gått längst när det gäller att ge renskötseln skydd genom renskötsellagen. Detta kan man se genom att Norge är det enda landet där staten kan expropriera rätt till renskötsel där tidigare domar fastställt att renskötsel inte gäller. Hade den möjligheten funnits i Sverige hade kanske inte framtiden sett så oviss ut för de samebyar som i dag är involverade i konflikter med privata skogsägare. Vidare så går även den norska staten in och står för avgifterna vid avtal om renbete där sådant upprättas mellan renägaren och markägaren. När det gäller den finska och svenska renskötsellagen så förekommer inte detta. I Sverige har frågan om avtal varit på

diskuterats även tidigare, men det har inte hänt något då staten inte har velat stå för kostnaderna. Det är även svårt att jämföra de rättigheter som respektive länders rennärlingslagar ger samerna eftersom att även andra lagar kan ha inverkan på detta.

Att den finska renskötelsen skiljer sig åt jämfört med de övriga länderna kan ha en historisk anknytning eftersom att man under en period tillhörde Ryssland medan Norge ända fram till 1900-talet tillhörde Sverige. Detta kan ha bidragit till att göra så att t ex de svenska och norska lagstiftningarna i mångt och mycket påminner om varandra medan den finska skiljer sig åt på flera punkter.

Det finska exemplet behöver inte bara vara dåligt eftersom att det bland annat har resulterat i ett stort antal renägare vilket borde stärka deras ställning mot andra närlingar. Samtidigt som detta även kan vara ett problem nu när man diskuterar om att ge den samiska rennärningen ökade rättigheter vilket säkert kommer att sticka i ögonen på de icke samiska renskötarna.

Om jag skulle försöka mig på att ta fram de konfliktmildrande metoder som jag tycker verkar bäst ur renskötelsynpunkt i respektive land, så verkar exproprierings möjligheten som den norska staten har vara bra, samt att bevisbördan numera ligger på markägaren och att staten i Norge står för kostnaderna när man upprättar avtal med markägare. Sedan verkar även idén med att först ta upp konflikter i ett råd innan man vidtar rättsliga åtgärder klok. Även den norska ratificeringen av ILO är positiv ur samisk synvinkel eftersom att den t.ex. förstärker deras äganderätt och besittningsrätt vilket kommer att vara gynnsamt i konfliktsituationer med andra närlingar. När det gäller Sverige så är det den höga andelen FSC -certifierad skog i renskötelsområdet som är positivt. FSC tar hänsyn till ursprungsfolkens rätt till skogen vilket inte PEFC gör. I Finland tycker jag att det verkar positivt med överenskommelsen mellan Metsähallitus och den finska renärlarföreningen speciellt punkten innehållande lavstudien där man tillsammans ska undersöka betesmarkernas nuvarande och framtida status. Om de båda närlingarna tillsammans gjorde fler liknande projekt även i de övriga länderna så tror jag att man skulle lita mera på varandra samt ha större förståelse för varandra. Renskötelsen skulle nog underlättas på många områden om varje land tog till sig de konfliktmildrande metoderna som de övriga länderna nyttjar, vilket kanske till och med skulle innebära att den svenska skogsstyrelsens målbild "Skogsbruk ska bedrivas så att rennäringsens möjligheter att utnyttja skogsmarken inte hindras" skulle kunna uppnås. Problemet är bara att effekterna på övriga närlingar antagligen skulle bli negativa. För skogsnärningen skulle det nog innebära ökade kostnader vilket skulle resultera i en försämrad konkurrenssituation med andra länders skogsindustrier. Detta skulle även till och med kunna föra med sig negativa effekter för de samiska regionerna eftersom att skogsbruket skapar arbete åt många av invånarna i dessa kommuner. Man ska även komma ihåg att de samer som får sitt uppehälle från renskötelsen trots allt är en minoritet bland samerna, dock måste man även beakta att det är renskötelsen som enligt många bär upp hela den samiska kulturen. Slutligen är det nog ändå pengarna som avgör om det är möjligt för de enskilda länderna att implementera de olika metoderna varför någon först måste vara villig att stå för kostnaden.

KÄLLOR

- Aarthur Ims, A. 2000. Ressersregnskapet 2001/02. Reindriftsforvaltningen. Webadress: <http://www.reindrift.no/html/nyhetsarkiv/Ressursregnskapet.htm>
- Berg, B.A. 2000. Mot en korporativ reindrift. Samisk reindrift i Norge i det 20. århundre – eksemplifisert gjennom studier av reindriften på Helgeland. Diedut 3/2000 Nordiskt Samiskt Institut.
- Bonde, F. 2002. Remissyttrande over Rennæringspolitiska kommitténs betänkande (SOU) 2001:101) En ny rennæringspolitikk – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare. Lantbrukarnas Riksförbund. Remissyttrande Dnr 2002/0602. 2002-11-12
- Brantenberg, T. 1995. Murky Agenda in the Mørketid: Norwegian Policy, Sami Politics and the Tromsø Conference. Printed in: *Becoming Visible - Indigenous Politics and Self-Government*. The University of Tromsø, Sámi dutkamiid guovddáš - Centre for Sámi Studies, Tromsø, Norway.
- Case study. Finnish Forest Industries Federation. Forest Stakeholders and Sustainability: Appearance and Reality Case Study: Finland. Läst 25/3-2003. Webadress: www.nfn.org.au/sfm/ss2.html
- ECRI (The European Commission against Racism and Intolerance). 2002. Second report of Finland. Council of Europe 2002. Webadress: www.coe.int
- ECRI (The European Commission against Racism and Intolerance). 2000. Second report of Norway. Council of Europe 2000. Webadress: www.coe.int
- Ek, B. 1998. I vägen för FSC. Skogen. 11/98
- Eira, A J.H. 2002. Om reindriftpolitikken. Norske Reindrifssamers Landsforbunds (NRLs) konferanse om reindriftsavtalen 29. november 2002. Webadress: <http://www.odin.dep.no/odin/norsk/index-b-n-a.html>
- Evertsen, M. 2003. Muntligt 2003-02-21. Anställd på Reindriftsforvaltningen /Norwegian Reindeer Husbandry Administration Markveien 149510 ALTA
- FINFO: The Sami in Finland. 2000. Same –Indigenous peoples of the north. Webadress: <http://virtual.finland.fi/finfo/english/saameng.html>
- Finnish forest and forestry. 2003. Finnish forestry is based on small-scale “family forestry”. Webadress: <http://virtual.finland.fi/finfo/english/forestry/forestry3.html>
- FNL (Finnish Nature League). 2001. Behind the logo. Fern 2001. Webadress: www.fern.org.
- Forest, S. 1997. Territoriality and State – Sami Relations. University of Northern British Columbia. Webadress: <http://www.yle.fi/samiradio/enlink.htm>
- Forest.ru. 5.1 Norway. Läst: 2/4-2003. Webadress: http://www.forest.ru/eng/publications/last/51_norway.html
- FSC info worldwide. Läst 20/5-2003. Webadress: <http://www.fsc-info.org/english.htm>
- Hemberg, L. 2001. Skogsbruk och rennærings. Rapport 8 M 2001. SUS 2001 Skogsvårdsorganisationens utvärdering av skogspolitikens effekter. Skogsstyrelsen Jönköping.
- Helander, E. 1992. The Sami of Norway. Produced for the Ministry of Foreign Affairs by Nytt fra Norge. Webadress: <http://odin.dep.no/odin/>
- Heurgren, S., Blomquist Hagsgård, M., Ternbo, G. & Tronbacke, B. 1999. Samerna - ett

- ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169. Utredningen om ILOkonvention nr 169 (Jo 1997:4). SOU 1999:25.
- Idivuoma, P.G. 2002. SÁMIID RIIKKASEARVI Till remissinstanser med tillfälle att yttra sig över Rennäringspolitiska kommitténs betänkande En ny rennäringspolitik (SOU 2001:101). 2002-10-10.
- Jernsletten, J.L.L. & Klokov, K. 2002. Sustainable Reindeer Husbandry. Arctic Council 2000 – 2002. Centre for Saami Studies University of Tromsø.
- Jernsletten, J.L.L. 1999. Social and Cultural Impact on Indigenous People of Expanded Use of the Northern Sea Route. Centre for Saami Studies University of Tromsø.
- Jernsletten, N. 1993. Sami language communities and the conflict between Sami and Norwegian. Faculty of Humanities, Institute of Sami Language and Literature. University of Tromsø.
- Joona, J. 2003. Juha Joona är LL Lic forskare på nordliga institutionen för minoriteter och miljölag, Lapplands universitetet i Rovaniemi. Muntligt 2003-03-30.
- Jougda, L. 30/1-2003. Muntligt. Rennäringsexpert Skogsvårdsstyrelsen Vihelmina
- Klippe, K. 2003. Muntligt 2003-02-26. Anställd på Reindriftsforvaltningen /Norwegian Reindeer Husbandry Administration i Snåsa (Nord-Trøndelag).
- Liimatainen, M. & Harkki, S. 2001 Anything Goes? Report on PEFC Certified Finnish Forestry. Greenpeace Nordic and The Finnish Nature League. January 2001
- Liljelund, L.E. 1998. Hållbar utveckling inom rennärigen. Skogs- o. Lantbr.akad. Tidskr. 137:4.
- Living forests, Norway. The Forest Sector in Norway. Läst 2/4-2003. Webadress: <http://www.levendeskog.no/Engelsk>
- Marklund, K. 2001. Landshövding i Norrbottens län. Webadress: <http://www.bd.lst.se/>
- Nieminen, M. 1999. Reindeer Husbandry and Research in Finland. An International Workshop on THE HUMAN ROLE IN REINDEER/ CARIBOU SYSTEMS: COPING WITH THREATS TO ENVIRONMENTAL SECURITY IN NORTHERN LANDSCAPES, 10-14 February 1999. The artic Centre Rovaniemi, Finland.
- Oliver, R. 2001. The future of forest certification. [www.turnstonecommunications.com](http://www.turnstonecommunications.com/sfi/certificationfuture.html#rupert) Webadress: <http://www.turnstonecommunications.com/sfi/certificationfuture.html#rupert>
- Oscarsson, G., Carlsson, B., Degerliden, L., Johansson, A.K., Johansson, O.T., Marklund, L., Mikaelsson, M., Sundell, O., Tjernberg, G. & Utsi, P.M. 2001. En ny rennäringspolitik – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare. Betänkande av Rennäringspolitiska kommittén. Del 1. SOU 2001:101.
- Partnership for Change. The Sami people, the indigenous people of Norway. Läst 6/2-2003. Webadress: <http://www.un.org/esa/earthsummit/norway/sami/englis5.htm>
- PEFC-Norway. Läst 2/4-2003. Webadress: www.pefcnorway.org/page
- Reindriftsforvaltningen. Läst 2003-02-20. Webadress: <http://www.reindrift.no/index.asp>
- Renbeteslagsföreningen (Paliskuntain yhdistys). Läst 25/2-2003. Webadress: http://www.paliskunnat.fi/svenska_index.asp
- Ruotsala, H. 2003. Helena Ruotsala är PhD, assistant. University of Turku. School of Cultural Studies. Muntligt 27/3-2003.
- Samefolket. Läst 3/1-2003. Webadress: <http://www.samefolket.se/>
- Samefolket. 1997. Samefolket 1997:12. Webadress: <http://www.samefolket.se/>
- Sametinget. Läst 5/1-2003-01-05. Webadress: <http://sametinget.se>

- Sara, A. & Karlstad, S. 1993. Reindriften i Vest-Finnmark – omstilling, utvikling eller avvikling – En spørreundersøkelse blant reindriftsbefolkninga i Kautokeino reinbeitesogn. Diedut Nr 1. Sámi Instituhtta/NIBR.
- Scheiner, C. 1992. Who are the world's indigenous peoples? NativeNet. Webadress: <http://www.nativenet.uthscsa.edu/archive/>
- Skogsindustrierna. 2003. Europa behöver skogsindustrin. Webadress: http://www.skogsindustrierna.org/filer/europa_behover_skogsindustrin.pdf
- SSR (Svenska Samernas Riksförbund). Läst 5/1-2003. Webadress: <http://www.sapmi.se/ssr/>
- Strøm Bull, K., Mathis Turi, J. & Eira Buljo, M.J. 2001. Forslag til endringer i reindriftsloven NOU (Norges offentlige utredninger) 2001: 35.
- Svenska FSC-rådet. 2003. Webadress: <http://www.fsc-sverige.org/index.htm>
- Søyland, V., Forsell, L. & Kjuus, J. 2002. Reindrift– nye virkemidler, økt verdiskaping. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) 2002. Webadress: <http://www.nilf.no/Publikasjoner/Rapporter/Bm/2002/R200209Hle.pdf>
- The Norwegian forest owners` federation. 2001. PEFC-resolution at the Norwegian Forest Owners Federation`s annual meeting. June 6th 2001. Webadress: <http://www.skog.no/engelsk/pages/about.htm>
- The Norwegian forest owners` federation. 2003. The forest in Norway. Läst 7/3-2003 Webadress: <http://www.skog.no/engelsk/pages/about.htm>
- Thomasson, L. 1998. Ur samernas historia – en bakgrund till dagens renskötsel. Skogs-o. Lantbr.akad. Tidskr. 137:4.
- The Finnish Sami Parliament Parlamentet. 1997. Land Rights, Linguistic Rights, and Cultural Autonomy for the Finnish Sami People. Webadress: <http://borealis.lib.uconn.edu/>
- TRN – Taiga Rescue Network. 2001. Finnish report unveils PEFC scandal. News update Europe. Webadress: <http://www.taigarecue.org/index.php>. Read 2003-03-31
- TRN (Taiga Rescue Network). Skog för alla? Eller bara för skogsbruk? Läst 8/1-2003. Webadress: <http://www.taigarecue.org/>
- Varmola, M. 2003. The forest and forest research in Finnish Lapland. Finskaskogsforskningsinstitutet. Läst 31/3-2003. Webadress: <http://www.metla.fi/julkaisut/muut/elproj/chapt2.html>
- Vuopala, K. 2003. Kristiina Vuopala är anställd på Metsähallitus. Dokument, överenskommelsen mellan Renbeteslagsföreningen och Metsähallitus. Läst 30/3-2003
- Västerbottens museum. 2003. Avvittringen. Läst 6/6-2003. Webadress: <http://www.vasterbottensmuseum.se/virtmus/13.htm>
- Yli-Kuha, K. 1998. The Sámi (the s.c.nordic FAQ) Webadress: <http://www.lysator.liu.se/nordic/scn/faq23>

Serien Arbetsrapporter utges i första hand för institutionens eget behov av viss dokumentation. Rapporterna är indelade i följande grupper: Riksskogstaxeringen, Planering och inventering, Biometri, Fjärranalys, Kompendier och undervisningsmaterial, Examensarbeten samt internationellt. Författarna svarar själva för rapporternas vetenskapliga innehåll.

Riksskogstaxeringen:

- 1995 1 Kempe, G. Hjälpmedel för bestämning av slutenhet i plant- och ungskog. ISRN SLU-SRG-AR--1--SE
- 2 Riksskogstaxeringen och Ståndortskarteringen vid regional miljöövervakning. - metoder för att förbättra upplösningen vid inventering i skogliga avrinningsområden. ISRN SLU-SRG-AR--2--SE.
- 1997 23 Lundström, A., Nilsson, P. & Ståhl, G. Certifieringens konsekvenser för möjliga uttag av industri- och energived. - En pilotstudie. ISRN SLU-SRG-AR--23--SE.
- 24 Fridman, J. & Walheim, M. Död ved i Sverige. - Statistik från Riksskogstaxeringen. ISRN SLU-SRG-AR--24--SE.
- 1998 30 Fridman, J. & Kihlblom, D. & Söderberg, U. Förslag till miljöindexsystem för naturtypen skog. ISRN SLU-SRG-AR--30--SE.
- 34 Löfgren, P. Skogsmark, samt träd- och buskmark inom fjällområdet. En skattning av arealer enligt internationella ägoslagsdefinitioner. ISRN SLU-SRG-AR--34--SE.
- 37 Odell, G. & Ståhl, G. Vegetationsförändringar i svensk skogsmark mellan 1980- och 90-talet. -En studie grundad på Ståndortskarteringen. ISRN SLU-SRG-AR--37--SE.
- 38 Lind, T. Quantifying the area of edge zones in Swedish forest to assess the impact of nature conservation on timber yields. ISRN SLU-SRG-AR--38--SE.
- 1999 50 Ståhl, G., Walheim, M. & Löfgren, P. Fjällinventering. - En utredning av innehåll och design. ISRN SLU-SRG--AR--50--SE.
- 52 Riksskogstaxeringen inför 2000-talet. - Utredningar avseende innehåll och omfattning i en framtida Riksskogstaxering. Redaktörer: Jonas Fridman & Göran Ståhl. ISRN SLU-SRG-AR--52--SE.
- 54 Fridman, J. m.fl. Sveriges skogsmarksarealer enligt internationella ägoslagsdefinitioner. ISRN SLU-SRG-AR--54--SE.
- 56 Nilsson, P. & Gustafsson, K. Skogsskötseln vid 90-talets mitt - läge och trender. ISRN SLU-SRG-AR--56--SE.
- 57 Nilsson, P. & Söderberg, U. Trender i svensk skogsskötsel - en intervjuundersökning. ISRN SLU-SRG-AR--57--SE.

- 1999 61 Broman, N & Christoffersson, J. Mätfel i provträdsvariabler och dess inverkan på precision och noggrannhet i volymskattningar. ISRN SLU-SRG-AR--61--SE.
- 2000 65 Hallsby, G m.fl. Metodik för skattning av lokala skogsbränsleresurser. ISRN SLU-SRG-AR--65--SE.
- 75 von Segebaden, G. Komplement till "RIKSTAXEN 75 ÅR". ISRN SLU-SRG-AR--75--SE.
- 2001 86 Kolinnehåll i skog och mark i Sverige -Baserat på Riksskogstaxeringens data. ISRN SLU-SRG-AR--86--SE.
- 2003 110 Berg Lejon, S. Studie av mätmetoder vid Riksskogstaxeringens årsringsmätning. ISRN SLU-SRG-AR--110--SE.

Planering och inventering:

- 1995 3 Holmgren, P. & Thuresson, T. Skoglig planering på amerikanska västkusten - intryck från en studieresa till Oregon, Washington och British Columbia 1-14 augusti 1995. ISRN SLU-SRG-AR--3--SE.
- 4 Ståhl, G. The Transect Relascope - An Instrument for the Quantification of Coarse Woody Debris. ISRN SLU-SRG-AR--4--SE
- 1996 15 van Kerkvoorde, M. A sequential approach in mathematical programming to include spatial aspects of biodiversity in long range forest management planning. ISRN SLU-SRG-AR--15--SE.
- 1997 18 Christoffersson, P. & Jonsson, P. Avdelningsfri inventering - tillvägagångssätt och tidsåtgång. ISRN SLU-SRG-AR--18--SE.
- 19 Ståhl, G., Ringvall, A. & Lämås, T. Guided transect sampling - An outline of the principle. ISRN SLU-SRGL-AR--19--SE.
- 25 Lämås, T. & Ståhl, G. Skattning av tillstånd och förändringar genom inventerings-simulering - En handledning till programpaketet "NVSIM". ISRN SLU-SRG-AR--25--SE.
- 26 Lämås, T. & Ståhl, G. Om dektering av förändringar av populationer i begränsade områden. ISRN SLU-SRG-AR--26--SE.
- 1999 59 Petersson, H. Biomassafunktioner för trädfraktioner av tall, gran och björk i Sverige. ISRN SLU-SRG-AR--59--SE.
- 63 Fridman, J., Löfstrand, R. & Roos, S. Stickprovsvis landskapsövervakning - En förstudie. ISRN SLU-SRG-AR--63--SE.
- 2000 68 Nyström, K. Funktioner för att skatta höjdtillväxten i ungskog. ISRN SLU-SRG-AR--68--SE.

- 70 Walheim, M. & Löfgren, P. Metodutveckling för vegetationsövervakning i fjällen. ISRN SLU-SRG-AR--70--SE.
- 73 Holm, S. & Lundström, A. Åtgärdsprioriteter. ISRN SLU-SRG-AR--73--SE.
- 76 Fridman, J. & Ståhl, G. Funktioner för naturlig avgång i svensk skog. ISRN SLU-SRG-AR--76--SE.
- 2001 82 Holmström, H. Averaging Absolute GPS Positionings Made Underneath Different Forest Canopies - A Splendid Example of Bad Timing in Research. ISRN-SRG-AR--82--SE.
- 2002 91 Wilhelmsson, E. Forest use and its economic value for inhabitants of Skröven and Hakkas in Norrbotten. ISRN SLU-SRG-AR--91--SE.
- 94 Eriksson, O. m fl. Wood Supply From Swedish Forests Managed According to the FSC-standard. ISRN SLU-SRG-AR--94--SE.

Biometri:

- 1997 22 Ali, Abdul Aziz. Describing Tree Size Diversity. ISRN SLU-SRG-AR--22--SE.
- 1999 64 Berhe, L. Spatial continuity in tree diameter distribution. ISRN SLU-SRG-AR--64--SE
- 2001 88 Ekström, M. Nonparametric Estimation of the Variance of Sample Means Based on Nonstationary Spatial Data. ISRN SLU-SRG-AR--88--SE.
- 89 Ekström, M. Belyaev, Y. On the Estimation of the Distribution of Sample Means Based on Non-Stationary Spatial Data. ISRN SLU-SRG-AR--89--SE.
- 90 Ekström, M. & Sjöstedt-de Luna, S. Estimation of the Variance of Sample Means Based on Nonstationary Spatial Data with Varying Expected Values. ISRN SLU-SRG-AR--90--SE.
- 2002 96 Norström, F. Forest inventory estimation using remotely sensed data as a stratification tool - a simulation study. ISRN SLU-SRG-AR--96--SE.

Fjärranalys:

- 1997 28 Hagner, O. Satellitfjärranalys för skogsföretag. ISRN SLU-SRG-AR--28--SE.
- 29 Hagner, O. Textur till flygbilder för skattning av beståndsegenskaper. ISRN SLU-SRG-AR--29--SE.
- 1998 32 Dahlberg, U., Bergstedt, J. & Pettersson, A. Fältinstruktion för och erfarenheter från vegetationsinventering i Abisko, sommaren 1997. ISRN SLU-SRG-AR--32--SE.
- 43 Wallerman, J. Brattåkerinventeringen. ISRN SLU-SRG-AR--28--SE.

- 1999 51 Holmgren, J., Wallerman, J. & Olsson, H. Plot - Level Stem Volume Estimation and Tree Species Discrimination with Casi Remote Sensing. ISRN SLU-SRG-AR--51--SE.
- 53 Reese, H. & Nilsson, M. Using Landsat TM and NFI data to estimate wood volume, tree biomass and stand age in Dalarna. ISRN SLU-SRG-AR--53--SE.
- 2000 66 Lofstrand, R., Reese, H. & Olsson, H. Remote Sensing aided Monitoring of Non-Timber Forest Resources - A literature survey. ISRN SLU-SRG-AR--66--SE.
- 69 Tingelöf, U & Nilsson, M. Kartering av hyggeskanter i pankromatiska SPOT-bilder. ISRN SLU-SRG-AR--69--SE.
- 79 Reese, H & Nilsson, M. Wood volume estimation for Älvsbyn Kommun using spot satellite data and NFI plots. ISRN SLU-SRG-AR--79--SE.
- 2003 106 Olofsson, K. TreeD version 0.8. An Image Processing Application for Single Tree Detection. ISRN SLU-SRG-AR--106--SE.
- 112 Proceedings of the ScandLaser Scientific Workshop on Airborne Laser Scanning of Forests. September 3 & 4, 2003. Umeå, Sweden. Edited and organised by J. Hyypä, E. Naesset, H. Olsson, T. Granqvist Pahlén and H. Reese. ISRN SLU-SRG-AR--112--SE.

Kompendier och undervisningsmaterial:

- 1996 14 Holm, S. & Thuresson, T. samt jägm.studenter kurs 92/96. En analys av skogstillståndet samt några alternativa avverkningsberäkningar för en del av Östads säteri. ISRN SLU-SRG-AR--14--SE.
- 21 Holm, S. & Thuresson, T. samt jägm.studenter kurs 93/97. En analys av skogsstillståndet samt några alternativa avverkningsberäkningar för en stor del av Östads säteri. ISRN SLU-SRG-AR--21--SE.
- 1998 42 Holm, S. & Lämås, T. samt jägm.studenter kurs 93/97. An analysis of the state of the forest and of some management alternatives for the Östad estate. ISRN SLU-SRG-AR--42--SE.
- 1999 58 Holm, S. samt studenter vid Sveriges lantbruksuniversitet i samband med kurs i strategisk och taktisk skoglig planering år 1998. En analys av skogsstillståndet samt några alternativa avverkningsberäkningar för Östads säteri. ISRN SLU-SRG-AR--58--SE.
- 2001 87 Eriksson, O (Ed.) Strategier för Östads säteri: Redovisning av planer framtagna under kursen Skoglig planering ur ett företagsperspektiv HT2000, SLU Umeå. ISRN SLU-SRG-AR--87--SE.
- 2002 93 Lind, T (Ed.). Strategier för Östads säteri: Redovisning av planer framtagna under kursen Skoglig planering ur ett företagsperspektiv HT2001, SLU Umeå. ISRN SLU-SRG-AR--93--SE.

Examensarbeten:

- 1995 5 Törnquist, K. Ekologisk landskapsplanering i svenskt skogsbruk - hur började det?. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--5--SE.
- 1996 6 Persson, S. & Segner, U. Aspekter kring datakvaliténs betydelse för den kortsiktiga planeringen. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--6--SE.
- 7 Henriksson, L. The thinning quotient - a relevant description of a thinning? Gallringskvot - en tillförlitlig beskrivning av en gallring? Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--7--SE
- 8 Ranvald, C. Sortimentinriktad avverkning. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--8--SE.
- 9 Olofsson, C. Mångbruk i ett landskapsperspektiv - En fallstudie på MoDo Skog AB, Örnsköldsviks förvaltning. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--9--SE.
- 10 Andersson, H. Taper curve functions and quality estimation for Common Oak (*Quercus Robur L.*) in Sweden. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--10--SE.
- 11 Djurberg, H. Den skogliga informationens roll i ett kundanpassat virkesflöde. - En bakgrundsstudie samt simulering av inventeringsmetoders inverkan på noggrannhet i leveransprognoser till sågverk. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--11--SE.
- 12 Bredberg, J. Skattning av ålder och andra beståndsvariabler- en fallstudie baserad på MoDo:s indelningsrutiner. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--12--SE.
- 13 Gunnarsson, F. On the potential of Kriging for forestmanagement planning. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--13--SE.
- 16 Tormalm, K. Implementering av FSC-certifiering av mindre enskilda markägares skogsbruk. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--16--SE.
- 1997 17 Engberg, M. Naturvärden i skog lämnad vid slutavverkning. - En inventering av upp till 35 år gamla föryngringsytor på Sundsvalls arbetsomsåde, SCA. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN-SLU-SRG-AR--17--SE.
- 20 Cedervind, J. GPS under krontak i skog. Examensarbete i ämnet skogsuppskattning och skogsindelning. ISRN SLU-SRG-AR--20--SE.
- 27 Karlsson, A. En studie av tre inventeringsmetoder i slutavverkningsbestånd. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--27--SE.

- 35 Claesson, S. Thinning response functions for single trees of Common oak (*Quercus Robur L.*) Examens arbete. ISRN SLU-SRG-AR--35--SE.
- 36 Lindskog, M. New legal minimum ages for final felling. Consequences and forest owner attitudes in the county of Västerbotten. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--36--SE.
- 40 Persson, M. Skogsmarksindelningen i gröna och blå kartan - en utvärdering med hjälp av riksskogstaxeringens provvytor. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--40--SE.
- 41 Eriksson, F. Markbaserade sensorer för insamling av skogliga data - en förstudie. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--41--SE.
- 45 Gessler, C. Impedimentens potentiella betydelse för biologisk mångfald. - En studie av myr- och bergimpediment i ett skogslandskap i Västerbotten. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--45--SE.
- 46 Gustafsson, K. Långsiktsplanering med geografiska hänsyn - en studie på Bräcke arbetsområde, SCA Forest and Timber. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--46--SE.
- 47 Holmgren, J. Estimating Wood Volume and Basal Area in Forest Compartments by Combining Satellite Image Data with Field Data. Examensarbete i ämnet Fjärranalys. ISRN SLU-SRG-AR--47--SE.
- 49 Härdelin, S. Framtida förekomst och rumslig fördelning av gammal skog. - En fallstudie på ett landskap i Bräcke arbetsområde. Examensarbete SCA. ISRN SLU-SRG-AR--49--SE.
- 1999 55 Imamovic, D. Simuleringsstudie av produktionskonsekvenser med olika miljömål. Examensarbete för Skogsstyrelsen. ISRN SLU-SRG-AR--55--SE
- 62 Fridh, L. Utbytesprognoser av rotstående skog. Examensarbete i skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--62--SE.
- 2000 67 Jonsson, T. Differentiell GPS-mätning av punkter i skog. Point-accuracy for differential GPS under a forest canopy. ISRN SLU-SRG-AR--67--SE.
- 71 Lundberg, N. Kalibrering av den multivariata variabeln trädslagsfördelning. Examensarbete i biometri. ISRN SLU-SRG-AR--71--SE.
- 72 Skoog, E. Leveransprecision och ledtid - två nyckeltal för styrning av virkesflödet. Examensarbete i skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--72--SE.
- 74 Johansson, L. Rotröta i Sverige enligt Riksskogstaxeringen. Examens arbete i ämnet skogsindelning och skogsuppskattning. ISRN SLU-SRG-AR--74--SE.
- 77 Nordh, M. Modellstudie av potentialen för renbete anpassat till kommande slutavverkningar. Examensarbete på jägmästarprogrammet i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--77--SE.

- 78 Eriksson, D. Spatial Modeling of Nature Conservation Variables useful in Forestry Planning. Examensarbete. ISRN SLU-SRG-AR--78--SE.
- 81 Fredberg, K. Landskapsanalys med GIS och ett skogligt planeringssystem. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet skogshushållning. ISRN SLU-SRG-AR--81--SE.
- 83 Lindroos, O. Underlag för skogligt länsprogram Gotland. Examensarbete i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--83--SE
- 84 Dahl, M. Satellitbildsbaserade skattningar av skogsområden med röjningsbehov. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--84--SE.
- 85 Staland, J. Styrning av kundanpassade timmerflöden - Inverkan av traktbankens storlek och utbytesprognosens tillförlitlighet. Examensarbete i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--85--SE.
- 2002 92 Bodenhem, J. Tillämpning av olika fjärranalysmetoder för urvalsförfarandet av ungskogsbestånd inom den enkla älgbetesinventeringen (ÄBIN). Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet fjärranalys. ISRN SLU-SRG-AR--9--SE.
- 95 Sundquist, S. Utveckling av ett mått på produktionslutenhet för Riksskogstaxeringen. Examensarbete på skogliga magisterprogrammet i ämnet skoglig resursanalys. ISRN SLU-SRG-AR--95--SE.
- 98 Söderholm, J. De svenska skogsbolagens system för skoglig planering. *The planning system of Swedish forest companies*. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--98--SE.
- 99 Nordin, D. Fastighetsgränser. Del 1. Fallstudie av fastighetsgränserns lägesnoggrannhet på fastighetskartan. Examensarbete på skogliga magisterprogrammet i ämnet skogs hushållning med inriktning skoglig planering. ISRN SLU-SRG--AR--99--SE.
- 100 Nordin, D. Fastighetsgränser. Del 2. Instruktion för gränsvård. Examensarbete på skogliga magisterprogrammet i ämnet skogshushållning med inriktning skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--100--SE.
- 101 Nordbrandt, A. Analyser med Indelningspaketet av privata skogsfastigheter inom Norra Skogsägarnas verksamhetsområde. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--101--SE.
- 2003 102 Wallin, M. Satellitbildsanalys av gremmeniellaskador med skogsvårdsorganisationens system. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet fjärranalys. ISRN SLU-SRG-AR--102--SE.
- 103 Hamilton, A. Effektivare samråd mellan rennäring och skogsbruk - förbättrad dialog via ett utvecklat samrådsförfarande. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet skogshushållning. ISRN SLU-SRG-AR--103--SE.

- 104 Hajek, F. Mapping of Intact Forest Landscapes in Sweden according to Global Forest Watch methodology. MSc Thesis in forest Resource management, specialization in remote sensing. ISRN SLU-SRG-AR--104--SE.
- 105 Anerud, E. Kalibrering av ståndortsindex i beståndsregister - en studie åt Holmen Skog AB. Examensarbete på skogsvetarprogrammet i ämnet skoglig planering. ISRN SLU-SRG-AR--105--SE.
- 107 Pettersson, L. Skördarnavigering kring skyddsvärda objekt med PPS-stöd. Examensarbete på skogsingenjörprogrammet i ämnet skogshushållning. ISRN SLU-SRG--AR--107--SE.
- 108 Paz von Friesen, C. Inverkan på provytans storlek på regionala skattningar av skogs typer. En studie av konsekvenser för uppföljning av miljömålen. Examensarbete i ämnet skogshushållning. ISRN SLU-SRG-AR--108--SE.
- 109 Östberg, P-A. Försök med subjektiva metoder för datainsamling och analys av hur fel i data påverkar åtgärdsförslagen. Examensarbete i ämnet skogshushållning. ISRN SLU-SRG-AR--109--SE.
- 111 Hansson, J. Vad tycker bilister om vägnära skogar - två enkätstudier. Examensarbete i ämnet skogshushållning. ISRN SLU-SRG-AR--111--SE.
- 113 Eriksson, P. Renskötseln i Skandinavien. Förutsättningar för sambruk och konflikt-hantering. Examensarbete i ämnet skogshushållning med inriktning skoglig planering. ISRN SLU-SRG--AR--113--SE.

Internationellt:

- 1998 39 Sandewall, Ohlsson, B & Sandewall, R.K. People's options on forest land use - a research study of land use dynamics and socio-economic conditions in a historical perspective in the Upper Nam Nan Water Catchment Area, Lao PDR. ISRN SLU-SRG-AR--39--SE.
- 44 Sandewall, M., Ohlsson, B., Sandewall, R.K., Vo Chi Chung, Tran Thi Binh & Pham Quoc Hung. People's options on forest land use. Government plans and farmers intentions - a strategic dilemma. ISRN SLU-SRG-AR--44--SE.
- 48 Sengthong, B. Estimating Growing Stock and Allowable Cut in Lao PDR using Data from Land Use Maps and the National Forest Inventory (NFI). Master thesis. ISRN SLU-SRG-AR--48--SE.
- 1999 60 Inter-active and dynamic approaches on forest and land-use planning - proceedings from a training workshop in Vietnam and Lao PDR, April 12-30, 1999. Edited by Mats Sandewall ISRN SLU-SRG-AR--60--SE.
- 2000 80 Sawathvong, S. Forest Land Use Planning in Nam Pui National Biodiversity Conservation Area, Lao P.D.R. ISRN SLU-SRG-AR--80--SE.

2002 97 Inter-active and dynamic approaches on forest and land-use planning in Southern Africa. -proceedings from a training workshop in Botswana, December 3-17, 2001. Edited by Mats Sandewall. ISRN SLU-SRG-AR--97--SE.